

2004. 2. szám

JEL- KÉP

KOMMUNIKÁCIÓ, KÖZVÉLEMÉNY, MÉDIA

A Magyar Médiaért Alapítvány
és az MTA–ELTE Kommunikációelméleti
Kutatócsoport folyóirata

Szerkesztőbizottság

ANGELUSZ RÓBERT
GÁLIK MIHÁLY
GYÖRGY PÉTER
HORÁNYI ÖZSÉB
TAMÁS PÁL
TERESTYÉNI TAMÁS (*főszerkesztő*)
WESSELY ANNA

Tanácsadó testület

ALMÁSI MIKLÓS
CSEH-SZOMBATHY LÁSZLÓ
CSEPELI GYÖRGY
GEORGE GERBNER
HANN ENDRE
SVENNIK HOYER
HUNYADY GYÖRGY
LEVENDEL ÁDÁM
PETŐFI S. JÁNOS
PLÉH CSABA
ROBERT STEVENSON
TARDOS RÓBERT
VASS LÁSZLÓ

A szerkesztőség címe:

JEL-KÉP

MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport

1064 Budapest, Izabella u. 46.

Tel.: 461-2696, 461-2600

Fax: 461-2690

e-mail: terestyeni@izabell.elte.hu

Tördelés és sokszorosítás BIP

HU ISSN 0209–584X

TARTALOM

INTERNET

Angelusz Róbert – Tardos Róbert: TÚL AZ EGYÖTÖDÖN – A TUDÁS- VAGY AZ ÉLMÉNYTÁRSADALOM FELÉ? 3

Terestyéni Tamás: FÓKUSZCSOPORTOS VÉLEMÉNYEK AZ INTERNET HASZNÁLATÁRÓL 35

Tölgyesi János: INTENZÍV INTERNETHASZNÁLÓK 2004 ELEJÉN. MÉLYINTERJÚ ELEMZÉSEK 55

Lengyel György – Eranusz Eliza – Füleki Dániel – Lőrincz László – Siklós Viktória: A CSERÉNFAI KÍSÉRLET 79

TALLÓZÓ

EGY KIS SEN-TIMENTALIZMUS (Hajdu Jenő – Ságghi Tamás) 97

A JEL-KÉP-nek ez a száma a GFK Hungária Piackutató Intézet
támogatásával jelent meg.

Angelusz Róbert – Tardos Róbert

TÚL AZ EGYÖTÖDÖN – A TUDÁS- VAGY AZ ÉLMÉNYTÁRSADALOM FELÉ?

1. RÉGI ÉS ÚJ KÉRDÉSEK AZ INFOKOMMUNIKÁCIÓ HORIZONTJÁN

A jelentős kommunikációs újdonságokat mindig felfokozott várakozások – remények, időnként félelmek – kísérik. Hogy csak a televízió megjelenéséig menjünk vissza, sokan látták egy új korszak nyitányát, amely alapvetően csökkentheti a társadalomban meglévő kulturális, tájékozódási egyenlőtlenségeket. Sőt a humán értelmiség nem egy képviselője egyenesen a magas kultúra befogadásának, értésének tömeges elterjedését fűzte az új eszköz meghonosodásához. Azonban nem kellett túl sok idő az illúziók eloszlásához – Lazarsfeld és Merton klasszikus tanulmányukban már 1948-ban arról írnak,¹ hogy a reményekkel ellentétben nem Shakespeare, Beethoven és Kant, hanem az aktuális popsztárok lettek a közönség kedvencei, és az emberek nehezen kivívott szabadidejüket „nem a Columbia Egyetem, hanem inkább a Columbia Műsorsugárzó (CBS) hallgatására fordítják”.

Nem nehéz párhuzamot találni azokkal a szárnyaló elképzelésekkel, amelyek az internet elterjedését a kezdetektől fogva kísérték. Számos szerző vázolta fel a demokrácia megújulását az interaktív nyilvánosság térhódítása jegyében, mint ahogy a származási, szociális és területi egyenlőtlenségek mérséklésében is meghatározó fejleményeket reméltek. S különösen markánsan kristályosodtak ki azok az álláspontok, melyek az internet révén a társadalmi kommunikáció intellektuális színvonalának újbóli emelkedésére számítottak. Nem csak a többoldalú tájékozódás, a nyilvános viták lehetőségének felcsillanásával összefüggésben, de azért is, mivel a képszerűség előző évekbeli dominanciája mellett ismét az írásbeliség újjászületését, a fogalmi gondolkodás és a racionális információfeldolgozás egy új kultúráját vetítették elő a tudástársadalom égisze alatt.

A párhuzamok a korábbi kommunikációs eszközökkel azonban a negatív következményeket és az aggodalmakat illetően sem jelentéktelenek. A közvetlen emberi kapcsolatok háttérbe szorulása, az izolálódás és az esetleges mentális torzulások ugyanúgy helyet kapnak ezek közt, mint a reményekkel szemben a társadalmi egyenlőtlenségek, kulturális szakadékok növekedése – előbbi a tömegkommunikáció klasszikus problémái kapcsán az „eszképizmus”, utóbbi a „knowledge gap” elképzelések körül bontakoztak ki.² Felmerül-

nek azok a kérdések is, hogy a korábban a rádió és televízió „narkotizáló diszfunkciójáról”, a valós társadalmi-politikai folyamatoktól elterelő szerepéről megfogalmazott aggályok nem vonatkozathatóak-e esetleg az infokommunikáció felemelkedő hullámára is.³ Különösen hangsúlyosan merülnek fel mindezek a terjedésnek egy olyan fázisában, amely már az alacsonyabb kulturális szintű és státusú rétegekre is kiterjed, amelyek szükségleteinek befolyásolásában a hagyományos kommerciális média már komoly gyakorlatra tett szert a szórakoztatás-központú fogyasztásmaximalizálás irányában.

De azok a reminiscenciák sem érdektelenek, amelyek a technológiai determinizmus vonulatához kapcsolhatók. Ahogy McLuhan (1964) annak idején a televízióknak különösen messzemenő jelentőséget tulajdonított az emberi percepció és gondolkodás egészének formálódásában – lásd „a médium maga az üzenet” –, az internet mai irodalmában is előkelő helyet kapnak azok a gondolatmenetek, amelyek az eszköz technikai implikációinak közvetlen érvényre jutásával számolnak, ezen belül pozitív várakozások mellett különböző negatív következményekkel is (a technikai elidegenedés különböző válfajaival, melyek végső soron a személyes szuverenitás korlátjaiként jelennek meg).⁴

Ma még nem kristályosodtak ki olyan fokon az internet eltérő felfogásai, hogy számotvető irányzatokról beszélhetnénk, de a fentitől eltérő hangsúlyok azért jól megkülönböztethetők. Voltaképp már a terjedés első szakaszában középpontba állított „digitális szakadékok” vagy a szélesebb értelemben vett „digitális egyenlőtlenségek” irodalmában is tetten érhetők az eltérő értelmezések, s még inkább szétnyílt ez a spektrum az infokommunikáció tömeges térhódításával, amely a technológiai haladás élvonalában járó országokban gyakorlatilag az évezredforduló táján következett be. Noha az internethasználók többségbe kerülésével az egyenlőtlenség-problematika még korántsem került le a napirendről,⁵ fokozatosan a használat módja s az annak kulturális, gazdasági előfeltételei, illetve a tartalmi és alkalmazási oldalt is nagymértékben meghatározó intézményes befolyások kerültek előtérbe. Úgy a széles körű elterjedés, mint bizonyos funkcionális átfedések nyomán egyre hangsúlyosabban vetődik fel a kérdés, milyen helyet foglal el az internet a kommunikációs eszközök rendszerének egészében, s nem tekinthető-e bizonyos értelemben maga is egyfajta tömegkommunikációs eszköznek.⁶

Noha e kérdésfelvetések még aránylag újak, és az eddigi válaszok is ambivalensek – ami nem meglepő, hiszen nem utolsósorban az internet megjelenése gyorsítja fel a hagyományos tömegkommunikáció bizonyos térvészését és arculatváltását –, mindenesetre az új kommunikációs összefüggésekben is megjelent több, a használat és tartalom társadalmi összefüggéseit középpontba állító médiakutatási irányzat. Noha a „használat és igénykielégítés” tömegkommunikációs megközelítése maga sem egységes a tekintetben, hogy a használat szociológiai vagy az igénykielégítés pszichológiai mozzanataira helyez-e nagyobb hangsúlyt, az irányzat főárama⁷ kétségkívül jó kiindulópontot kínál az eszközhasználat mögött meghúzódó eltérő tevékenységstruktúrák, gondolkodási és ízlésminták és az ezek intézményes erőterének tanulmányozásához. Ugyanígy a piaci rések és kiszorítási hatások médiagazdasági iránya máris megjelent az internetnek a hagyományos tömegkommunikációs eszközökkel való versenyét és együttélését tanulmányozó irodalomban.⁸ Különösen érdekesek azok a kérdésfelvetések, melyek – a kereskedelmi televíziózás javára az elmúlt évtizedben megfigyelhető súlyponteltolódás nyomán – a szórakoztató tartalmak előtérbe kerülését konstatálják akár az információs („infotainment”), akár egyéb (hagyományosan „komoly”) vonatkozásokban, és arra keresik a választ, hogy e folyamatok mennyire hatják át az internet kommunikációs tartalmait.⁹

A kommunikációs elméletek szélesebb horizontján a kapcsolathálózati megközelítések pedig immár stabil helyet vívtak ki maguknak úgy az infokommunikációnak az – akár online, akár offline – közösségekre és a személyes mozgásterre gyakorolt hatásának,¹⁰ mind maga az eszköz elterjedésével kapcsolatos – diffúziós – kérdések vizsgálatában.¹¹ Az internet networkszemponitű megközelítései – a beszkülésre utaló fenti megállapításokkal szemben – inkább a társas kapcsolatok egyfajta bővülésére, bizonyos – távolság, kommunikációs nehézségek miatt korábban elhalványult – kapcsolati szálak revitalizálására, s a tágabb ismeretségi kontaktusok sűrűsödésére szolgáltak adalékkal, s ezek a kapcsolathálózati motívumok a terjedés ütemének magyarázatában is fontos tényezőkként jelentek meg.

Ami a hazai kutatásokat illeti, az elterjedtség alacsony szintje miatt korábban elsősorban a hozzáférés különböző szintjei és az azt befolyásoló tényezők állhattak előtérben,¹² és viszonylag új keletű a minőségibb vonatkozások, így a használat rétegspecifikus jellegzetességeinek vizsgálata. Az elmúlt néhány évben azonban már túljutott a penetráció ezen a kutatást korábban korlátozó kritikus tömegben. Az MTA–ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoportjának a témában végzett kutatási sorozatában a jelen vizsgálat az első lépés a kibővült kérdéskör behatóbb tanulmányozására.

A 2003-ban beindult „Tudások a digitális kultúra világában” című projekt a korábinál bővebben vizsgálta az internet különféle alkalmazásait és részben a hagyományos tömegkommunikáció-fogyasztáshoz, részben a személyes kommunikáció különböző formáihoz való viszonyát. Az infokommunikációs eszközök egy tágabb körét megcélozva, a mobilkommunikációt is behatóbb vizsgálat tárgyává tette. A kulturális-interakciós rétegződés kutatási hagyományaira támaszkodva, az IKT-alkalmazások tudásstílus-elemeit, életstílus-összefüggéseit is bevonta az elemzésbe.

A projekt további fontos jellegzetessége az eddigieknél sokrétűbb megközelítésmód. Részben a longitudinális szempontok érvényesítése, részben az internetfelhasználó és nem internetező (illetve a teljes felnőtt) népesség egybevetése végett az eddigiekhez hasonlóan továbbra is fontosnak mutatkozott egy országos reprezentatív felvételen belül sorra kerülő bővebb kérdőív-blokk bevonása, emellett azonban a szélesebb kutatási tematika egy specifikus internetfelhasználói minta kialakítását is elengedhetlenné tette. A kvalitatív mozzanatok előtérbe kerülését jelzi továbbá, hogy a sztenderd kérdőíves megközelítés mellett mélyinterjú és fókuszcsoporthoz technikák alkalmazására is sor került a használati stílusok behatóbb feltárása céljából.

A projekt eddigi empirikus munkálatai végül is négy modulon alapulnak. Az országos kérdőívblokk felvételére 2003 októberében került sor a (18 éven felüli) felnőtt népeséget reprezentáló 1000 fős mintán. A minta összetételbeli jellemzői megfelelnek a makro-statisztikai adatbázisok, illetve hasonló időszakban készült más kérdőíves felvételek adatainak. Utóbbiakhoz képest egy számottevőbb eltérés a mintában az aktív keresők némiképp magasabb előfordulása (mely némileg eltér az inaktív népesség felülreprezentáltságának szokásos gyakorlatától). Míg az infokommunikációs elterjedtség arányait esetenként ez némileg emelheti (de egy-két százaléknál jellemző módon nem nagyobb mértékben), az IKT-használattal kapcsolatos elemzések kompetens mintanagyságát e körülmény kedvezően érinti.¹³

2. IKT-ELLÁTOTTSÁG – TERJEDÉS ÉS DIGITÁLIS SZAKADÉKOK

A hozzáférés problémaköre valójában az infokommunikációs dinamika élvonalában haladó társadalmakban sem került még le a napirendről. A digitális szakadékok és egyenlőtlenségek kérdését legátfogóbban elemző DiMaggio és Iansiti (2001, 2004) – amellett, hogy már a használat módjában meglévő eltérésekkel is részletesen foglalkozik – az ellátottság különböző mennyiségi és minőségi mutatóit is sorra veszi, amelyek szerint az összkép például az amerikai helyzetre vonatkozóan sem egységes. Más szerzők (így Martin 2003) eltérő statisztikai nézőpontok – így például az ellátottság/hiány kontrasztja – alapján azt is megkérdőjelezzik, hogy a „felezővonalat” átlépve egyáltalán az egyenlőtlenségek csökkenéséről lehet-e már beszélni.

A társadalmi implikációkra fogékony DiMaggio és Iansiti (2004) tanulmány Peter Blau differenciálódáselméleti alapmunkájából (1977) emeli ki azt az elméleti összefüggést, mely szerint bővülő társadalmi körök esetén csökken a különböző társadalmi pozíciók teljes átfedésének (konzolidációjának) esélye. A konkrét kérdésre vonatkoztatva, ha nő az ellátottak köre, csupán ezen az alapon az ellátottak és ellátatlanok közti éles határvonalak mérséklődése várható. Amennyire fontos ez a kiindulópont, annyira nem tekinthető azonban egyetlen számbaveendő megfontolásnak. Éppen Blau további mérethatás-összefüggései alapján csupán statisztikailag tekintve az is megállapítható, hogy pont az 50 százalékos felezőpontnál jelenik meg a legnagyobb egyenlőtlenség az eszközrel rendelkezők és nem rendelkezők között. De – a formális elemzésen túlmenve – az adott tárgy tulajdona vagy hiánya is eltérő percepciót és értékelést von maga után az ellátottsági skála különböző szintjein. Míg a – pusztán – meglétének szimbolikus értéke egy kezdeti szakasz után egyre mérséklődik, a hiánya esetleg éppen égetőbben jelenik meg a depriváltak szűkülő körében. Persze sok függ az adott tárggyal kapcsolatos társadalmi értékelések egységességétől is, ami mind az adott egyenlőtlenség percepcióját, mind a további terjedés körét, ütemét nagymértékben befolyásolhatja.

Kutatásunk ellátottsági-terjedési modulja azokra a longitudinális összehasonlításokra épül, amely jelen esetben is országos reprezentatív felvétel adataira épül. Az MTA–ELTE KKCS ezt megelőző 2001 eleji felvétel eredményeivel való egybevetés egyszerre jelzi az eltelt időszakban történt további bővülést a legtöbb vonatkozásban, de azt is, hogy ez még a legelterjedtebb vonatkozásokban sem érinti a hazai népesség zömét, nem beszélve az infokommunikációs technológiák központi elemének tekinthető rendszeres (otthoni) internetfelhasználásról. A kialakult sztenderdeknek megfelelően ezúttal is különbséget teszünk a potenciális hozzáférés és a gyakorlati alkalmazás között. Az 1. táblázat az előbbire vonatkozik, ezek az adatok természetesen némiképp magasabbak, mint a tulajdonképeni használatra vonatkozó 2. táblázat értékei (például ha valakinek az otthonában ott a számítógép/internet, de csak a család többi tagja veszi igénybe, ez az előbbi esetben megjelenik, az utóbbiban már nem).

1. táblázat

A személyi számítógéphez és az internethez való hozzájutás alakulása 1997 és 2003 között (százalékban)

	1997	1998	2001	2003 vége
Személyi számítógéphez való hozzájutás	25	30	33	45
<i>Ezen belül:</i>				
<i>saját háztartásban</i>	<i>16</i>	<i>17</i>	<i>21</i>	<i>31</i>
Munkahelyen/iskolában	15	21	23	26
Internethez való hozzájutás	10	15	22	28
<i>Ezen belül:</i>				
<i>saját számítógépen</i>	<i>1</i>	<i>2</i>	<i>6</i>	<i>11</i>
Munkahelyen–iskolában	2	6	13	15
Internetkávészóban	4	6	5	3
Teleház (művelődési stb.)	2	3	4	3
Barátnál, ismerősnél	6	7	9	9

Már a következő, 2. táblázatot is számításba véve, az aktív számítógép használat mintegy egyharmadával, az internethasználat kb. felével nőtt az utolsó időszakban – az alacsony bázis miatt azonban nemzetközi összehasonlításban még mindig meglehetősen alacsony szintről beszélhetünk. A címben szereplő „túl az egyötödön” formula arra a 22 százaléknyi megkérdéztettre vonatkozik, akiket tág értelemben internethasználónak tekinthetünk – akárcsak havonta vagy ritkábban rákattint a hálóra, függetlenül attól, hogy ezt otthon vagy másutt, néhány percre vagy hosszabban teszi. Szűkebb értelmezések mellett – lásd majd a 4. táblázatban – ennél mérsékeltebb értékek adódnak, mindenesetre első megközelítésre az említett kerek számot is kiindulópontnak tekinthetjük. Valójában ez a küszöb nem is nélkülöz minden jelentőséget. Az újdonságok terjedésével foglalkozó Valente (1995) a tíz-húsz százalékos sávot jelölte meg, mint olyan kritikus tömeget, amelyhez már megéri akár partnerfelhasználóként, akár a kínálati oldalon az informatika nagyobb termelői-szolgáltatói intézményeinek is kapcsolódni – ez az a sáv, ahonnan e feltevés szerint a diffúziós görbe felszálló ágra áll. Cho és mtsai (2003) ezt némi fenntartással fogadva a különféle diffúziós tárgyak eltérő sajátosságaira, így a bevezetés esetenként jelentős infrastrukturális költségeire utal. Az internettel kapcsolatos hazai tapasztalatok – így nem utolsósorban az adott görbe elhúzódozó, korábbi kommunikációs eszközökhöz képest lassabban kibontakozó jellege¹⁴ – minket is óvatosságra int ebben a kérdésben, amikor éppen az ominózus kritikus határ közelében járunk, vagy ha úgy tetszik, azt éppen átlépjük.

Az infokommunikációs hozzáférés forrásai közt ez idő alatt legjelentősebben az otthoni számítógép- és internetfelszereltség bővült, némiképp mérsékeltebb az emelkedés a munkahelyi, illetve iskolai hozzájutást tekintve. Az adatok tükrében arról is beszélhetünk, hogy a korábban már egyéb csatornán keresztül gép-, illetve háló-közelbe jutott csoportok használták ki elsősorban az elmúlt időszak különböző vásárlási, illetve bevezetési kedvezményeit a saját jogú felhasználóvá válás terén. A különféle nyilvános internet-hozzáférés (teleház, cyber-kávézó, könyvtár stb.) igénybe vétele ugyanakkor inkább stagnált, mint nőtt ez idő alatt. A korábbi felhasználók saját otthoni lehetőséghez juthattak, míg a nyilvános kapacitás elmúlt időszakbeli bővülése a jelek szerint kevésbé generálta a belépés új hul-

lámát azokban a potenciális felhasználói csoportokban, melyek az infokommunikációs eszközök piaci lehetőségeitől különböző okok miatt egyelőre távol állnak. A kommunális infrastruktúra bővítését célzó Közháló program beindulása e téren új feltételeket eredményezhet.

2. táblázat

A személyi számítógép és az internet aktív használatának alakulása 1997 és 2001 között (százalékban)

	1997	1998	2001	2003 vége
Személyi számítógép aktív használata	18	23	25	32
Ezen belül:				
szövegszerkesztés	14	20	23	25
Adatfeldolgozás, számítás	14	16	18	24
Internethasználat	4	9	15	22
Ezen belül:				
Levelezés, e-mail	2	5	12	16
Információk beszerzése	3	8	14	20
Véleménycsere	1	2	5	11

Bár a nemzetközi tapasztalatok szerint az infokommunikációs ellátottság általános bővülése idővel a digitális szakadékok csökkenését hozza magával, a hazai diffúzió még nem érte el az ütemet, az ellátottság azt a szintet, mely e tekintetben komolyabb áttörést eredményezett volna. Egészében nem mérséklődtek, sőt a gazdasági, kulturális, urbanizációs és demográfiai egyenlőtlenségek befolyásának egészét tükröző mutató (az R^2) értéke még nőtt is valamelyest az eltelt évek során. Mindennek jelentőségét az a körülmény sem csökkenti, hogy a minimális szintű ellátottsághoz képest magasabb – voltaképpen a népesség egészét jobban megosztó – értékek felé közeledés, statisztikai értelemben eleve nő az adott tényező szerinti egyenlőtlenség.

Az elvégzett elemzések szerint az életkor, iskolázottság és lakóhely szerinti eltérések kevésbé mérséklődtek; az idősebb, illetve kevésbé iskolázott csoportokat alig érintette meg a digitális kultúra térhódítása. Vessünk egy pillantást elsőként a legfontosabb társadalmi-demográfiai tényezők önálló hatását a számítógépre és internetre vonatkozóan a hozzáférés és az aktív használat szerint áttekintő, most már jelentősebb időszakot átfogó elemzések összefoglaló táblázatára. Az eredményekből egészében véve a befolyások meglepően stabil képe rajzolódik ki.

3. táblázat

A személyi számítógéphez és az internethez való hozzájutás és aktív használatuk meghatározó tényezői 1997–98 és 2003 között (lépcsőzetes regresszió-analízis, sztenderdizált együtthatók; 1997 és 1998 együttes bevonása)

	Hozzájutás						Aktív használat					
	PC			Internet			PC			Internet		
	1997–1998	2001	2003 vége	1997–1998	2001	2003 vége	1997–1998	2001	2003 vége	1997–1998	2001	2003 vége
Iskolázottság	.23	.30	.26	.19	.23	.31	.28	.31	.29	.14	.24	.31
Vagyoni helyzet	.26	.25	.30	.16	.18	.15	.20	.17	.19	.10	.14	
Településtípus (város+)	.08			.07		.07	.08		.09	.07		
Nem (nő +)							.07					
Életkor	-.16	-.24	-.27	-.15	-.29	-.29	-.19	-.27	-.27	-.14	-.25	-.25
R ²	.27	.34	.37	.15	.26	.31	.28	.32	.32	.09	.25	.18

Míg az iskolai végzettség, anyagi helyzet, életkor meghatározó szerepe egészében továbbra is fennáll, e tényezők szerepe még erősödött specifikus vonatkozásokban (így a vagyoni helyzeté és az életkoré a számítógépes ellátottság, a kulturális erőforrásokat kifejező iskolai végzettségé az internet terén).¹⁵ A településtípusok szerinti eltérések mögött nagyrészt az iskolázottság és az anyagi státusz befolyása rejlik, de magának az urbanizációs lejtőnek is mutatkozik bizonyos önálló hatása továbbra is.

Ahogy a nem tényezőjének önálló szerepe korábban is csak mérsékelten volt kimutatható, a legutóbbi időszak adatai ezt a tendenciát megerősítették. Ez továbbra is sajátos eleme a digitális szakadékok hazai profiljának: az ellátottság, használat egyértelmű kulturális-gazdasági és életkori egyenlőtlenségeihez – számos nemzetközi tapasztalattól eltérő módon – kevésbé társulnak nemek szerinti eltérések.¹⁶

A fenti összefüggések további részleteit ismerhetjük meg az egyes tényezők szerinti részletesebb bontásokból külön-külön. Az oszlopok elhelyezése – balról jobbra haladva – a magasabb szintű ellátottságtól az alacsonyabb szintű hozzájutást, illetve tényleges gyakorlatot jellemző infokommunikációs lejtőt érzékelteti. Jóllehet EU-összehasonlításban a számítógépes ellátottság adata sem igazán kiemelkedő (és ahogy jeleztük, más felvételekhez képest egy-két százalékkal magasabb értékkel is van dolgunk), az össznépeségre vetített (mindenfajta hozzáférést magába foglaló) adat mégis az ötven százalék felé közelít. Az egyharmados sáv tájára esik ez, ha akár az otthoni hozzáférésről, akár a pc aktív használatáról van szó. A legszélesebben értelmezett internet-hozzáférés 2003 végén az egynegyedes sávban rajzolódik ki, ami aztán a népesség mintegy egytizedére csökken, ha a háló rendszeres otthoni felhasználásáról van szó.

4. táblázat

Összefoglaló adatok a számítógép és internet elterjedtségének és használatuk társadalmi különbségeiről 2003 végén (százalékban) N = 1000

	Számítógép-hozzáférés	Számítógép aktív használata	Otthoni számítógép	Internet-hozzáférés	Internet-használat (bármilyen gyakoriság)	Rendszeres internethasználat (hetente többször)	Otthoni internet-hozzáférés
Teljes minta	45	32	31	28	22	16	11
Iskolázottság							
Diploma	76	63	55	61	55	41	30
Középiskola	62	49	44	42	34	24	16
Szakm. biz.	38	20	23	14	8	5	3
Max. 8 oszt.	11	4	7	4	2	1	0
Lakóhely							
Budapest	57	46	41	41	35	24	21
Vidéki város	46	33	32	29	23	17	9
Községek	35	21	23	18	14	10	6
Életkor							
18–29 év	66	53	41	51	45	35	19
30–44 év	61	44	43	36	29	18	12
44–59 év	48	32	33	28	19	14	13
60 év fölött	12	5	10	3	3	1	2
Munkaviszony							
Tanuló (egy. hallg.)	84	88	78	94	84	78	41
Aktív kereső	70	52	44	43	35	25	19
Munkanélküli	16	9	11	13	7	2	0
Nyugdíjas	12	5	11	3	3	1	2
Nem							
Férfi	48	31	32	28	23	17	11
Nő	42	32	30	28	21	15	10

A különböző szempontokból vizsgálódva, az egyes szempontok szerint fentről lefelé haladva az említett infokommunikációs lejtő a digitális szakadékok különböző válfajaival egészül ki. A két hatás együttes eredményeként, átlós irányban a két pólus környékén az információs társadalomban való elhelyezkedés egészen különböző képe rajzolódik ki. Az egyetemi hallgatók vagy a diplomások számítógép-ellátottsága már lényegében megfelel a nemzetközi mércéknek. De zérus körüli értékekkel van már dolgunk, ha az ellenkező póluson az idősebb, inaktívak, alacsony végzettségű csoportok internethasználatát tekintjük. De – ahogy a törésvonalakat érzékeltető sávozás is jelzi –, már a középiskolai végzettségtől lefelé is erőteljes választóvonal figyelhető meg, voltaképpen a digitális szakadékok szellemi-fizikai válfájának felelve meg.

Sajátos a törésvonal életkor szerinti alakulása. Míg bizonyos vonatkozásokban – például a számítógépes hozzájutást tekintve – igazán élesen csak az inaktív korúak maradnak le, az internetfelhasználás intenzívebb válfajait illetően már jóval lejjebb húzódik a kompetencia-határ. Minden bizonnyal részben az a körülmény jut itt kifejezésre, hogy a munkaköri, munkahelyi kontextussal összefüggésben az aktív népesség viszonylag idősebb korcsoportjai is az információs társadalom hatósugarába kerülnek, részben az, hogy a szülői generáció anyagilag beágyazottabb tagjai gyerekeik jövőjére gondolva akkor is áldoznak az otthoni infokommunikációs hozzájutás megteremtésére, ha maguk ennek lehetőségeit már kevéssé is aknázzák ki.

A településtípus szerinti összefüggések is fontos részletekkel egészítik ki a fenti globálisabb elemzéseket. Megfigyelhető, hogy az adott szempont szerinti lejtő aránylag egyenes, nem mutatkozik rendkívül éles határvonal sem a főváros-vidék, sem a város-falu viszonylatban. Ez utóbbiban az a körülmény is kifejezésre jut, hogy elvben az információs társadalom vonzáskörébe való bekapcsolódás épp a települési centrum-periféria dimenzió az utóbbi pólus felé eső lakóhelyi csoportok tagjai számára kínálja a legnagyobb potenciális előnyt.

Végül a nemek szerinti önálló összefüggés hiányát a fenti táblázat adatai is világosan ki-fejezik – alig van olyan ellátottsági vagy használati szempont, ahol a férfiak és a nők közti eltérés meghaladná az egy-két százalékot. (Mindez az iskolázottság nemek szerinti tendenciáinak, a nők erőteljesebben emelkedő végzettségének is megfelel, és hogy itt nem pusztán formális kiegyenlítődésről van szó, a további elemzésekben még visszatérünk rá: a felhasználásnak vannak olyan területei, amelyek felé még inkább a nők orientálódnak, mint a férfiak.)

3. AZ INTERNET IRÁNTI ATTITŰDÖK – A TERJEDÉS SZOCIOKULTURÁLIS ÉS MENTÁLIS KORLÁTJAI¹⁷

Az infokommunikációs eszközök közül a számítógép hazai terjedése mintegy két, az interneté egy évtizedes múltra tekinthet vissza, s a diffúzió eddigi üteme nem vetíti előre gyors tényerésüket az eddig fehér foltnak számító társadalmi szegmensekben. Mellettük a mobiltelefon térhódítása egyenesen viharos sebességűnek tekinthető, mérete valójában nemzetközileg sem lebecsülendő. Bár e kérdéskör külön figyelmet, s további behatoló vizsgálódást érdemel majd, az az eddigiekből is megállapítható, hogy e különböző eszközök használatának párhuzamos fejlődése nem mentes minden belső ellentmondástól, noha köztük az sms-használat bizonyos közvetítő kapcsolatot teremt.

Mindenesetre valószínűsíthető, hogy a mobiltelefon gyors terjedésében gazdasági tényezők mellett az is közrejátszott, hogy e tárgy jobban beleillett a mindennapi életvitel széles rétegekben hagyományos stílusába, használat és igénykielégítés általános mintáiba, mint a beidegződésektől ilyen szempontból távolabb fekvő, a szokásokba kevésbé „beágyazott” pc-internet eszköztár. Mindez egyben az attitűdök szerepére figyelmeztet – a tárggyal kapcsolatos szociokulturális sztereotípiák tartósan rögzülve akár önálló korlátként is felléphetnek. Elemzésünk utolsó részében – immár ismét az országos felvételhez, a teljes felnőtt népesség adataihoz térve vissza – az internettel kapcsolatos beállítódásokkal foglalkozunk.

A felvétel egy nyitott kérdésére adott válaszok – „Mik a legfontosabb akadályai Magyarországon az internet terjedésének?” – már előre vetítik a specifikusabb kérdésekkel kapcsolatos reagálásokat. A saját szavakkal történő megfogalmazások közt alig volt olyan, amely – szinte sztereotip módon – ne az eszköz beszerzésével, felszerelésével, működtetésével kapcsolatos költségeket emelte volna ki.¹⁸ Ugyanezek a motívumok köszönnek vissza a zárt formában megfogalmazott részletesebb kijelentéssorozat kapcsán. Kilenc kijelentés közül négy olyan volt, ahol a „nem tudom” válaszok aránya tíz százalék alatt maradt – a válaszolók leginkább ezekben rendelkeztek kialakult állásponttal, ilyen vagy olyan szinten kiformált véleménnyel rendelkeznek. Két kijelentés a beszerzés, illetve az üzemeltetés (vonaldíj) drágaságát hangsúlyozta, amivel a válaszolók mindkét esetben szinte kivétel nélkül egyetértettek (ráadásul több mint 60 százalékuk az ötfokú skála szerint teljes mértékben). A hasonlóan egységes vélekedések között örvendetesebb, hogy a vélekedések nagy többsége szerint az internet olyan dolog, amit manapság már „minden gyerekek tudnia kell”. Több aggodalomra ad már okot az a tény, hogy az említett négy tétel sorában „az internet nem nekem való” kijelentés igen erősen megosztotta a népe­ssé­get, elfogadása csaknem elérte az elutasítás arányát, s ezen belül a válaszadók közel harminc százaléka azonosult teljes mértékben a maga szempontjából ezzel a sommás elutasítással.¹⁹

További öt tétel már az internettel kapcsolatos specifikus problémákra irányult (mint vírusveszély, külső megfigyelhetőség, illetéktelenek megjelenésének lehetősége). Ezekben a vonatkozásokban a vélemények szóródása inkább a kialakult álláspontok hiányával, mint poláris megoszlásukkal függ össze. Némiképp a fenti elutasításokkal cseng egybe a többségi egyetértés azzal a kijelentéssel kapcsolatban, hogy a „felnőtt korosztályoknak kevés a lehetősége” az internet megtanulására. Azt az erősen negatív attitűdelemet a legtöbben azonban nem fogadták el, hogy „az internet fontosabb dolgok előtt veszi el az időt.”

Ezt az egészében ambivalens – kedvezőbb és kedvezőtlenebb mozzanatokat egyaránt magába foglaló – beállítódáseggyüttest társadalmi háttérük feltárásával világíthatjuk meg. Ennek során közös tartalmuk globális megragadása céljából (faktoranalízis útján) kisebb számú komponensbe tömörítettük őket. Ezen belül a költségekre vonatkozó itemek és a tárggyal kapcsolatos általánosabb beállítódások szétváltak, míg a feltárt szerkezetben az „internet nem nekem való” item lényegében önálló mozzanat maradt. A független változók közt a fontosabb társadalmi-demográfiai tényezőket bevonó elemzés e három komponens magyarázatára terjedt ki.

5. táblázat

Az internettel kapcsolatos negatív attitűdök típusait meghatározó tényezők
Optimal Scaling – kategoriális regresszioelemzés, (szignifikáns) sztenderdizált együtthatók
és importance-értékek N = 875

	„Az internet nem ne- kem való”		„Költség- faktor”		„Averzió- faktor”	
	Béta	Imp.	Béta	Imp.	Béta	Imp.
Iskolai végzettség	-.26	.31	-.17	.26	-.07	.16
Anyagi helyzet	-.18	.21	-.10	.12	-.14	.42
Településtípus (főváros: +)	-.05	.02	-.16	.19	-.07	.14
Életkor	.36	.46	.26	.42	.09	.16
Nem (ffi -)					.09	.12
R2	.33	.15	.05			

Ha az internet en bloc elutasítását nagyobb mértékben tudjuk is magyarázni a bevont tényezőkkel, mint a költség-szindrómát, lényegében ugyanazok a tényezők húzódnak meg mögöttük: első helyen a magas életkor (ami annál is elgondolkoztatóbb, mivel – ahogy nemzetközi példák a gyakorlatban is jelzik – az internet épp az idős népesség számára rejthet magába sok tekintetben különösen kedvező alkalmazási lehetőségeket), majd az alacsony iskolázottság, az anyagiak hiánya és az urbanizációs lejtő alacsonyabb szintje. Érdekes módon, az anyagi helyzet tényezője a heterogén vonatkozásokat némiképp sztereotip módon egybekapcsoló „averziófaktor” esetében üt át a legpriméresebb módon. (Említést érdemel továbbá, hogy – a tényleges használat kérdéskörével szemben – ez utóbbi mentális mozzanat az egyetlen eset, ahol a nem tényezője szerint vizsgálódva kedvezőtlenebb beállítódás jut kifejeződésre a nők részéről az internettel kapcsolatban.)

Összességében a szociokulturális korlátok olyan szindrómája rajzolódik ki az internettől egyébként is többé-kevésbé nagy távolságra levő társadalmi szegmensekben, melyek alapján az ellátottság jelentős különbségeire a mentális akadályok további együttese rakódhat. Minden bizonnyal ennek is szerepe lehet abban a körülményben, hogy az otthoni lehetőséggel még nem rendelkezők között az internet bevezetésével kapcsolatos tervek továbbra sem átütő erejűek (a szóban forgó kérdésben egyéves távon a válaszolóknak csak három, hosszabb távon további hat százaléka említett ilyen szándékokat a teljes népességen belül).

4. HASZNÁLAT ÉS IGÉNYKIELÉGÍTÉS – AZ INTERNETFELHASZNÁLÁS MINŐSÉGI JELLEMZŐI

4.1. Egyes alkalmazások és terjedésük

A hogy az internet alkalmazásai újabb és újabb területekre terjednek ki – és erősödnek azok az érintkezési pontok is, amelyek a hagyományos tömegkommunikáció funkciót is közel hozzák –, úgy válik mindinkább kézenfekvővé olyan megközelítésmódok alkalmazása, amelyek a kommunikációs szociológián belül a médiahasználat funkcionális

elemzésére jöttek létre. Bár a „használat és igénykielégítés” iskolájának is számos elágazása alakult ki, és ezek közül egyiket-másikat jogos kritikák érték az alkalmazott módszerekben a szubjektív megfogalmazások, a személyesen értelmezett kommunikációs motívumok túlzott hangsúlya miatt, ez nem von le sem a megközelítés egészének értékeiből, sem az új kommunikációs technológiák szempontjából való plauzibilitásából.²⁰ Mikor az internetfelhasználás minőségi elemzése felé vesszünk irányt, mindenekelőtt az olyan tipológiák kialakítását tekintjük irányadónak, amelyek a használat effektív, viszonylag objektíven megragadható jellemzőin alapulnak, s amelyek jól értelmezhetően kapcsolódnak a tudások, orientációk szociológiai kutatásának jelentősebb vonulataihoz.

Megközelítésünk alapját azok az általános és specifikus alkalmazási módok alkotják, amelyekre vonatkozóan vizsgálataink egyre bővülő kérdésblokkokat alakítottak ki. Részben átfedő módon, legutóbbi vizsgálatunkban ezeket mind az országos reprezentatív, mind a speciális internetfelhasználói felvétel tartalmazta. Az alábbi táblázat elsőként ezek adatairól nyújt áttekintést (az alkalmazás csökkenő sorrendjében) úgy, hogy ezen keresztül mind a tágabb – országos – kép, mind az internetfelhasználó népesség aktivitás szerint különböző csoportjainak belső arányai is érzékelhetővé válnak.

6. táblázat

Internet használati szokások – általános és specifikus felhasználási módok elterjedtsége a teljes és az internethasználó népességen és az internetfelhasználók egyes típusain belül* (százalékban)

Általános felhasználási módok	Teljes felnőtt népesség	Internet-használó felnőtt népesség	Aktív internetezők	Kevésbé rendszeres	Rendszeres, nem otthoni	Rendszeres, otthoni
				internetezők		
Információk beszerzése, böngészés	20	89	93	88	95	96
Levelezés (e-mail)	16	73	87	70	95	95
Véleménycsere (fórum), „csetelés”	11	48	44	34	42	51
Specifikus felhasználási módok						
Kereső programok használata	15	72	91	80	94	95
Szakmai tanulmányok, folyóiratcikkek olvasása	14	64	73	57	87	77
Oktatási anyagok használata, letöltése	12	58	70	60	80	73
Szabadidős információk	12	54	70	58	71	77
Újságolvasás (online lapváltozatok)	10	47	57	44	55	65
Termékekkel, árakkal kapcsolatos információk	9	41	57	44	53	65
Utazás, kirándulás előkészítése	8	39	57	43	56	66
Munkalehetőségek, állásinformációk keresése	8	37	43	34	49	46
Szabad számítógépes programok letöltése	7	34	53	40	48	62
Internetes szótárak használata	7	32	41	33	53	73
Aktuális politikai információk	7	32	46	28	50	53

Általános felhasználási módok	Teljes felnőtt népesség	Internet-használó felnőtt népesség	Aktív internetezők	Kévszám	Rendszercs, nem otthoni	Rendszercs, otthoni
				rendszeres	internetezők	
Számítógépes vírusokkal, védekezéssel kapcsolatos tájékozódás	6	29	47	27	46	57
Rádió, tévéműsor, zenehallgatás	6	26	36	30	28	61
Internetes online játékok	5	24	36	30	35	39
Sporthírek	5	22	31	22	36	35
Múzeum, képgyűjtemények	5	22	35	19	35	44
Aktfotók, erotikus oldalak megtekintése	4	17	22	15	25	26
Egészségügyi tanácsadás	4	17	26	19	22	30
Vásárlás, könyv, CD stb. beszerzése	3	14	24	12	25	31
Hivatalos ügyintézés (pl. SZJA adóbevallás stb.)	3	14	18	13	23	20
Helyi önkormányzat weboldala	3	14	28	18	30	33
Banki ügyintézés	3	13	21	9	23	27
Internetnaplók (blogok) olvasása	3	13	28	21	32	32
Szépirodalom olvasása	3	12	22	13	16	30
Valamelyik párt weboldalának megtekintése	3	12	21	12	25	26
A kormány weboldala	2	8	21	10	29	24
További specifikus felhasználások						
Technikai, tudományos újdonságok	–	–	56	38	59	65
Könnyűzene hallgatás, letöltés	–	–	37	28	31	44
Gazdasági, tőzsdei információk	–	–	34	21	40	38
Állatvilággal, természettel kapcsolatos információk	–	–	30	22	30	35
Rendelés, foglalás (pl. vonatjegy, szálloda, koncert)	–	–	24	12	26	29
Komolyzene, koncerthallgatás	–	–	15	11	12	18
Társkeresés, partnerkeresés	–	–	11	14	11	9
Fogyasztásicikk-vásárlás	–	–	9	4	12	12
Élő sportközvetítések	–	–	8	5	11	8
N	1000	214	644	189	105	346

* Mind az általános, mind a specifikus felhasználási módokon belül az elterjedtség sorrendjében. Az itt közölt adatok az áttekinthetőség érdekében mindkét esetben eltekintenek a használat gyakoriságára vonatkozó részletesebb információktól.

Az alkalmazások sorrendjét tekintve megállapítható, hogy olyan „klasszikus” információközpontú felhasználások állnak előtérben, amelyek az internet bevezetésének már kezdeti periódusát is jellemezték – böngészés, kereső programok, szakmai, tanulmányi anyagok lehívása. Részben még ezekhez kapcsolódik az online újságolvasás, a szabadidővel, utazással, sporttal kapcsolatos információk beszerzése, azonban már a szórakozás primérből való változatai is ebben a mezőnyben tűnnek fel, az internetes zenehallgatástól, letöltéstől az online médiafogyasztáson keresztül az erotikus tartalmakig. Jóllehet ez utóbbiak használata nem minden kontextusban elfogadott, és ezért feltehetően a velük kapcsolatos önbesorolások esetenként alulbecsültnek is tekinthető, a rangsorbeli helyük így sem alárendelt, és ebbe az irányba mutat az a körülmény is, hogy az egyre intenzívebb kommerciális jelenlét a hálón előszeretettel épül rá ezekre a tartalmakra. A táblázatból az is leolvasható, hogy a kereskedelmi tevékenység igazán kitüntetett internetes célpontja, a különböző vásárlással, foglalással stb. kapcsolatos „e-commerce” jellegű hazai alkalmazások nemcsak a teljes népességen, de az internetfelhasználókon, sőt ennek aktívabb szegmensein belül sem igazán elterjedtek egyelőre. Még inkább ez vonatkozik a közéleti, politikai alkalmazások különböző típusaira. Bár az „e-government”-hez kapcsolódó alkalmazásokban számos lehetőség rejlik (nemcsak a nagypolitika, de például a helyi szintű részvétel terén – nem véletlen a felhasználási irány iránti megkülönböztetett figyelem az internet kibontakozása idején), mint az eredmények jelzik, a hazai szinten ezek eddig nagyrészt csak potenciális lehetőségek maradtak, s ez alól talán még az önkormányzati kommunikáció jelent valamelyes kivételt.

A táblázat az internethez való kapcsolódás különböző fokozatairól is képet ad. A legáltalánosabb tapasztalat a használati profilok nagyfokú hasonlósága, amennyiben a rangsorok egészében – persze az intenzitás különböző szintjein – jelentősen összecsengetnek egymással. Bár komplexebb elemzések során bizonyos sajátosságokra még visszatérünk, néhány jellegzetesség az alapadatokból is kirajzolódik. Így bár a rendszeres felhasználók közt az otthoni lehetőséggel rendelkezők alkalmazásai általában véve is sokrétűbbek, mint a csak munkahelyi/oktatási vagy más lehetőségekkel rendelkezőké, ez még jellemzőbb a szórakozással, élményszerzéssel kapcsolatos alkalmazásokra, mint a klasszikus információs válfajokra, vagy a ritkábban kihasznált formák közül a közéleti jellegű fórumokra (az előbbieket illetően ismét emlékeztetni kell esetenként a nem-otthoni használat bizonyos korlátjaira, de akár a válaszadás terén megnyilvánuló latenciára is).

Az egyes alkalmazások kelte, meghonosodása – ahogy már utaltunk is rá – valójában különböző időszakhoz köthető, így a gyakorisági adatok értékelésénél ezt az időtényezőt is célszerű figyelembe venni. A fenti tételek többségénél erre mód is van, amennyiben már a 2001 eleji felvételünk is tartalmazott velük kapcsolatos blokkot. Az alábbi táblázat ezeket az adatokat tartalmazza a (18 éven felüli) teljes felnőtt és internetfelhasználó felnőtt népességre vonatkozóan e két legutóbbi időpontban. Célszerűnek látszott olyan relatív dinamikai mutató bevezetése is, mely nem egyszerűen a változás mértékét vagy ütemét tükrözi (ahol a mutatók nagyságrendjét irreálisan befolyásolja az egyes alkalmazások elterjedtségének alacsonyabb vagy magasabb szintje), hanem amely a terjedés átlagos üteméhez viszonyítja egyes felhasználások terjedésének gyorsabb vagy lassabb voltát. (Az utolsó oszlop 1 fölötti értékei az előbbi, az 1 alatti értékek az utóbbi esetre utalnak.)

7. táblázat

Internethasználati szokások változása és relatív dinamikája a teljes és az internethasználó népsegen belül 2001 és 2003 között (százalékban)

Általános felhasználási módok	Teljes felnőtt népesség, 2001 eleje	Teljes felnőtt népesség, 2003 vége	Internet-használó felnőtt népesség, 2001 eleje	Internet-használó felnőtt népesség, 2003 vége	Relatív dinamika 2003/2001
Információk beszerzése, böngészés	15	20	81	89	.87
Levelezés (e-mail)	12	16	67	73	.86
Véleménycsere (fórum), „csetelés”	6	11	36	48	1.44
Specifikus felhasználási módok					
Oktatási anyagok használata, letöltése	8	12	42	58	1.09
Szabadidős információk	7	12	39	54	1.09
Újságolvasás (online lapváltozatok)	6	10	34	47	1.09
Termékekkel, árakkal kapcsolatos információk	6	9	32	41	1.01
Utazás, kirándulás előkészítése	5	8	27	39	1.14
Munkalehetőségek, állásinformációk keresése	5	8	25	37	1.12
Szabad számítógépes programok letöltése	5	7	29	34	.92
Aktuális politikai információk	4	7	24	32	1.05
Rádió, tévéműsor, zenehallgatás	3	6	17	26	1.20
Online játékok	5	5	26	24	.73
Sporthírek	5	5	27	22	.64
Múzeum, képgyűjtemények	2	5	18	22	.96
Egészségügyi tanácsadás	2	4	11	17	1.22
Aktfotók, erotikus oldalak megtekintése	2	4	10	17	1.34
Vásárlás, könyv, CD stb. beszerzése	1	3	5	14	2.20
Helyi önkormányzat weboldala	2	3	8	14	1.37
Banki ügyintézés	1	3	5	13	2.05
Valamelyik párt weboldalának megtekintése	2	3	9	12	1.05
A kormány weboldala	2	2	9	8	.70
N	1000	1000	195	214	

Összességében tekintve, ismét az előzőleg érzékeltetett tendenciákat tapasztalhatjuk. A legkorábban meghonosodott információs felhasználások internetfelhasználókon belüli terjedése (részben az ún. plafon-effektusból következően is) már viszonylag lassúbb, a szó-rakozáshoz, társas kapcsolatokhoz kötődő felhasználásoké valamelyest gyorsabb (szemléletes példa erre a bevont három általános felhasználási mód közti különbség, a fórumozás, csevegéssel kapcsolatos alkalmazás jóval egység feletti, a hagyományosabb és elterjedtebb böngészés és levelezés egység alatti mutatójával. Igaz, ez utóbbi alkalmazások között olyan

stagnáló vagy akár visszaeső esetekkel is találkozhatunk, mint az online játékok vagy a sportvonatkozások (valószínűleg nem függetlenül részben ezeknek az alkalmazásoknak viszonylag régebbi voltától, de például az utóbbi esetben a sportesemények iránti érdeklődés utóbbi időben mérsékelt fokától).

Egészében véve azonban az – itt is átvett – alkalmazási rangsorban lefelé haladva viszonylag több magas dinamikai értékkel találkozhatunk, s ez a későbbi és még kevésbé meghonosodott alkalmazások elterjedési esélyeire utal. Ehhez a vonulathoz sorolhatók mind az e-government jellegű alkalmazások (bár a kifejezetten kormányzati kommunikáció kivétel ez alól), és még inkább az e-commerce köréhez sorolható összetevők. Ezekben a vonatkozásokban „telítődési hatásról” egyelőre igen kevésbé beszélhetünk – elterjedtségük még nagyon is alacsony szintű ahhoz.

8.2. Szerkezetek, funkcionális válfajok és típusok

Az eddigiekben több esetben is azzal a látens feltevéssel éltünk, hogy az egyes alkalmazások, felhasználási formák valójában nem függetlenek egymástól, funkcióik és szituációs jellegzetességeik bizonyos szerkezetbe rendezik őket. Ennek a szerkezetnek a feltárása és a rá épülő eszközhasználati tipológia kialakítása következő elemzéseink témája. Mindez valójában nem minden előzmény nélküli, mivel már a 2001-es felvételünk alkalmával is történt hasonló kísérlet,²¹ és a 2003-as Politikai tagolódás projekt keretében is sor került az internetes alkalmazások szerkezeti elemzésére.²² Ezek nyomán már lényegében kifermálódott az a négydimenziós modell, amelynek tesztelésére felvételünk adatain végül is sor került. Jelen kutatás ugyanakkor több szempontból is kedvezőbb feltételeket nyújtott a korábbiakhoz képest: nem csak a felhasználók köre bővült, hanem az internetfelhasználó minta megléte eleve nagyobb létszámot, a szerkezetfeltáró és tipológiai elemzések számára megfelelőbb elemszámot biztosított. Emellett az elemzések érvényességét növeli az a tény is, hogy az alapindikátorok szerepét betöltő alkalmazások köre is a már előzőleg említett harmincnycolc tételre bővült.

Az első lépésben elvégzett – faktoranalízisen alapuló – dimenziófeltáró elemzés végül is a korábbiakhoz hasonló tartalmú négy összetevőt rajzolt ki.

8. táblázat

Internethasználati szokások – funkcionális válfajok az internethasználó népességben belül
(GLS-faktoranalízis, equamax-rotálás, faktorsúlyok) N = 644

	1. faktor „élmény”	2. faktor „tudás”	3. faktor „közügy”	4. faktor „e-commerce”
Könnyűzene-hallgatás, letöltés	.75			
Rádió, tévéműsor, zenehallgatás	.69			
Online játékok	.56			
Sporthírek	.48			
Aktfotók, erotikus oldalak megtekintése	.46			
Véleménycsere (fórum), „csetelés”	.44			
Szabadidős információk (mozi, tévé stb.)	.42			

	1. faktor „élmény”	2. faktor „tudás”	3. faktor „közügy”	4. faktor „e-commerce”
Élő sportközvetítések	.41			
Komolyzene, koncerthallgatás	.40			
Szabad számítógépes programok, filmek, képek letöltése	.37			
Társkeresés, partnerkeresés	.35			
Internetes szótárak használata		.63		
Szakmai tanulmányok, cikkek olvasása		.60		
Keresőprogramok használata		.59		
Oktatási anyagok használata, letöltése		.54		
Múzeum, képgyűjtemények		.48		
Levelezés (e-mail)		.46		
Információk beszerzése, böngészés		.43		
Számítógépes vírusokkal, védekezéssel kapcsolatos tájékozódás		.43		
Technikai, tudományos újdonságok		.42		.38
Utazás, kirándulás előkészítése		.40		
Szépirodalom olvasása		.35		
A kormány weboldala			.85	
Pártok weboldala			.79	
Aktuális politikai információk			.57	
Helyi önkormányzat weboldala			.54	
Gazdasági, tőzsdei információk			.47	
Online újságolvasás			.40	
Banki ügyintézés			.39	
Vásárlás – könyv, CD stb. beszerzése				.75
Fogyasztásicikk-vásárlás				.64
Termékekkel, árakkal kapcsolatos információk				.55
Etgenvalue (rotált változat)	3.4	3.4	3.3	2.5
magyarázott %	9.0	8.9	8.8	6.7

Míg az egyes faktorok tartalmi koherenciája egészében világosan rajzolódik ki, megnevezésük már több problémát rejt magába, és itt az elméleti megfontolások sem hagyhatók figyelmen kívül. Ha az alapul vett „használat és igénykielégítés” megközelítés szemléletében és eredményeiben nem is egységes, a jegyében végzett elemzések többnyire olyan funkcionális válfajokat rajzoltak ki – a fentihez sok tekintetben hasonló jelleggel –, mint a szórakozás, kapcsolatteremtési alap, informálódás-megismerés, véleményképzés és önki-fejezés.²³ De a tömegkommunikáció funkciói közt hagyományosan megkülönböztetett tájé-

koztatás, szórakoztatás, művelődés és közéleti kommunikáció is összecseng – ha nem is egy az egyben – a jelen modell több elemével. Az első két faktor elnevezését sok tekintetben motiválták az információs társadalom forrásvidékén megfogalmazódott sajátos hangsúlyú elméletek egyfelől a „tudás”, másfelől az „élmény” mozzanat előtérbe kerüléséről (lásd a „tudástársadalom” és az „élménytársadalom” koncepcióit).²⁴ Végül a korábbi kulturális-interakciós rétegződés kutatásunk tudástípus-tipológiája is az elméleti előzmények közt említhető – a kognitív-instrumentális tudás-stílus részben a második, részben a negyedik, a kapcsolatteremtő-önprezentációs stílus az első, az uralmi-reprezentatív tudásstílus pedig a több tekintetben is politikaorientált harmadik faktorial mutat rokonságot.²⁵ Hozzá kell tenni, hogy – amint a táblázat alapján szereplő értékek is jelzik – az első három faktor szerkezeti szerepe meglehetősen hasonló, és sorrendjük esetleges tényezőkön is múlik. A negyedik faktor hasonló értéke már alacsonyabb, és a vele kapcsolatos bizonyos tartalmi esetlegességet jelzi, hogy a korábbi hasonló elemzések ezen a dimenzió – tartalmilag részben átfedő jelleggel – egy a vásárlási, kereskedelmi vonatkozásokon némileg túlmenő csúcstechnológiai alkalmazásokra való orientáltságot jeleztek (a „high-tech” címke ez utóbbi vonatkozást érzékeltette). Az „e-commerce” megnevezés ugyanakkor ezen belül az internet egyik leggyorsabban fejlődő – és jelen felvétel alkalmával aránylag pregnánsan kifejeződő – alkalmazásra épül.

A tipológiai elemzés következő lépésben már a fenti dimenziókból indult ki úgy, hogy a megragadott faktor-dimenziók alapján kereste – hierarchikus klaszterelemzés segítségével – a viszonylag legegyszerűbb, de a jelzett elméleti szempontok alapján még kellően árnyalt modellt. Különböző kísérletek nyomán az alábbi négy típuson alapuló megoldást fogadtuk végül el. A következő táblázat – a klaszterek elemzési eljárás során adódó, tartalmilag többé-kevésbé véletlenszerű sorrendben – ezeket a típusokat, az aktív internetfelhasználó népesség belüli előfordulásukat és komponenseikkel való kapcsolatukat mutatja be.

9. táblázat

Internethasználati típusok és alkotóelemeik

(hierarchikus klaszter-elemzés, Ward-eljárás, klaszter-átlagértékek) N = 644

Az egyes típusok előfordulása	1. faktor „élmény”	2. faktor „tudás”	3. faktor „közügy”	4. faktor „e-commerce”
1. klaszter („e-elit”) 15%	–.70	–.33	.64	.25
2. klaszter („élmény”) 33%	.31	–.77	–.02	.03
3. klaszter („extenzív”) 19%	.61	.32	–.68	.03
4. klaszter („tudás”) 32%	–.34	.77	.12	–.16

Noha az egyes klaszterek létszámának kialakulásában nem csak tartalmi tényezők játszanak közre, az azonban aligha véletlen, hogy a két legnépesebb típus elsődlegesen azokon a „tudás”, illetve „élmény” dimenziókon alapul, amelyek külön-külön a leggyakoribb alkalmazásokat foglalják magukba. Figyelmet érdemel e típusok kontrasztosan egymással szemben kirajzolódó jellege is (miközben a másik két faktoron a közbülső sávban mozognak). Mindezt majd a további elemzések teszik még világosabban értelmezhetővé, mikor az egyes típusok mögött meghúzódó társadalmi-demográfiai tényezőket vázolják fel. Míg jelen esetben e két típus mérete többé-kevésbé kiegyenlítően rajzolódott ki az elemzésekből,

nyitott kérdés, hogy ezek az arányok hogyan módosulnak a jövőben (lásd e két típus társadalmi háttéréről következő elemzéseket és a terjedés eltérő közegeire és társadalmi fázisaira vonatkozó tapasztalatokat).

A két kisebb létszámú klaszter egyike azt az extenzív internetfelhasználó típust jeleníti meg, amely szinte valamennyi felhasználási formába intenzíven kapcsolódik be, ha ez az élményváltfajoknál jelenik is meg legerőteljesebben. Kis túlzással „mindenevökről” beszélhetnénk, ha nem vennénk figyelembe, hogy – erősen apolitikus jellegüknek megfelelően – a közéleti-politikai tartalmakat széles ívben kerüljük. Az azonban mindenképpen valószínűsíthető, hogy a „hálón lógók” valójában az internetfelhasználó népességen belül sem annyira népes táborra legnagyobb arányban közülük kerül ki. Szinte az előbbi típussal ellentétes pólust képviseli az a legalacsonyabb létszámú klaszter, amely összességében mérsékelt internethasználatán belül épp az egyelőre legkevesebbek által megközelített e-government, illetve e-commerce jellegű felhasználásokat részesíti – legalábbis relative – előnyben. Különösen az utóbbi vonatkozást illetően, mindebben célszerűségi, de a ritkaságértéknek jelentőséget tulajdonító status-szempontok is közrejátszhatnak, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy e típus esetében nemcsak az élmény-, de a tudás-jellegű internetfelhasználás is meglehetősen visszafogott.

Végeredményben a felhasználók „tudás”-típusa az előzőleg említett tudásstílus-tipológia alapján a kognitív-instrumentális, az „élmény”-típus a kapcsolatteremtő-önprezentációs, az „e-elit” típus pedig az uralmi-reprezentatív (vagy a tipológia egy korábbi megfogalmazásában a szimbolikus-reprezentatív) tudásstílussal rokonítható. Kevésbé egyértelmű ez a megfeleltetés az extenzív vált faj esetében, valószínűsíthető azonban, hogy ahhoz a típushoz hasonló esetről van szó, amely valamennyi tudásstílus esetében csak mérsékelt erőforrásokkal rendelkezik.

E feltevések plauzibilitása sok tekintetben lemérhető azoknak a további elemzéseknek a segítségével, melyek az egyes típusok társadalmi háttérére derítenek fényt. Az egyes típusokat külön-külön vizsgáló – Optimal Scaling változatú speciális kategoriális – regresszioelemzések az egyes tényezők közvetlen súlyát nem csak a sztenderdizált együttthatók, de az adott eljárás sajátos „importance”-mutatója révén is összemérhetővé teszik. Az 1. modell a magyarázó tényezők sorába a legáltalánosabban alkalmazott társadalmi-demográfiai tényezőket vonta be.

10.1. táblázat

Az internethasználat funkcionális típusait magyarázó tényezők

Optimal Scaling – kategoriális regresszioelemzés. (szignifikáns) sztenderdizált együttthatók és importance-értékek
1. modell N = 644

	1. klaszter „e-elit”		2. klaszter „élmény”		3. klaszter „extenzív”		4. klaszter „tudás”	
	Béta	Imp.	Béta	Imp.	Béta	Imp.	Béta	Imp.
Iskolai végzettség	.07	.13	-.20	.45	-.15	.27	.27	.65
Anyagi helyzet	.08	.09	-.08	.08				
Településtípus (főváros: +)			-.17	.32			.18	.33
Életkor	.16	.36	.15	.06	-.23	.49		
Nem (fői -)	.11	.11	-.07	.04	-.09	.05	.06	.02
Politikai érdeklődés	.15	.30	-.07	.05	-.14	.18	.06	.02
R2	.09		.08		.15		.11	

A két legnépesebb klaszterrel, a „tudás”- és „élmény”-típussal kezdve, e vonatkozásban is pólusos kontraszt bontakozik ki. Az előbbi esetben a kulturális szint tényezője a meghatározó, de ehhez még magas urbanizációs szint is társul a meghatározó tényezők sorában. Az utóbbi típusnál mindez ellentétes előjellel jelenik meg, amit hasonló jelleggel az aránylag kedvezőtlenebb anyagi státusz egészít ki. A két válfaj funkcionális különbözőségére gondolva, ezek az eredmények egyben azt sugallják, hogy a digitális szakadékok már ismertebb, a hozzáféréshez kapcsolódó egyenlőtlenségi változatára egyfajta használati szakadék rakódik rá a kulturális, anyagi, lakóhelyi centrum-periféria viszonylatokban.

Néhány gyengébb összefüggés említést érdemel. Az életkor szerepe e típusoknál nem átütő, bár az „élmény”-internet érdekes módon nem a legfiatalabb korcsoportokban emelkedik ki (ezt azonban némiképp ellenpontozza majd az „extenzív” típus életkori jellegzetessége). Kevésbé meglepő a politikai involváltság ismét csak ellentétes, és más erőforrásokhoz hasonló jellegű megjelenése. Már itt is érdekes ugyanakkor a nem szerepe, a női orientáció a „komolyabb”, a férfi a „könnyebb” műfaj irányában – ezt hasonló jellegű, sőt markánsabb eltérések egészítik ki a másik két típus esetében.

Az „e-elit” az átlagosnál iskolázottabb, és a klaszterek között egyedül itt jelenik meg önálló tényezőként pozitív előjellel a vagyoni szint. Ezeknél is erőteljesebb azonban az életkor és a politikai involváltság szerepe, arra utalva, hogy a típus háttérében aránylag beérkezett, társadalmilag-politikailag beágyazott csoportok állnak (a részletesebb elemzések szerint átlag feletti arányban fordulnak elő a magasabb szintű vezetők, menedzserek és az önállók között). Az „extenzív” válfajt lényegében az ellentétes jegyek, a pályakezdő életkor, alacsonyabb iskolázottság, a politikai érdeklődés hiánya jellemzi.

Végül ezekben a vonatkozásokban is figyelmet érdemel – az előbbieknél még inkább – a nem tényezőjének ismét csak ellentétes szerepe. Az „e-elit” előbbi jellemzése után talán meglepő is lehet, hogy ez az orientáció is a nők közt erőteljesebb. Hogy nem pusztán egyéb tényezők kiszűrése utáni, „ha minden egyéb feltétel azonos” típusú eredményről van szó, azt a nemek szerinti közvetlen keresztbontás adatai is jelzik, ahol a fentiekhez hasonló eltérések mutatkoznak. E tendenciák azonban egybecsengenek más vizsgálatok, például a kapcsolathálózati erőforrások elmúlt időszakbeli alakulásának eredményeivel, amelyek a fiatalabb korosztályokon belül ismét egy erősen motivált, ambiciózus női generáció feltűnéséről szóltak (és amelyek egyébként az iskolázottsági arányok nemek szerinti alakulásával is összhangban vannak ezekben a korcsoportokban).

Az elemzés következő lépcsője, a 2. modell a fenti független változók mellett már néhány speciális internethasználati tényezőt, a használat rendszerességét, illetve otthoni vagy nem otthoni voltát, az otthoni széles sávú kapcsolat meglétét, az igénybevétel mennyiségét és a használat időtartamát, az internetfelhasználási gyakorlat „kezdő” vagy „haladó” jellegét is bevonta a magyarázó tényezők sorába.

10.2. táblázat

Az internethasználat funkcionális típusait magyarázó tényezők, internethasználati indikátorok (használati mód és intenzitás) bevonásával

Optimal Scaling – kategoriális regresszióelemzés,
(szignifikáns) sztenderdizált együtthatók és importance-értékek

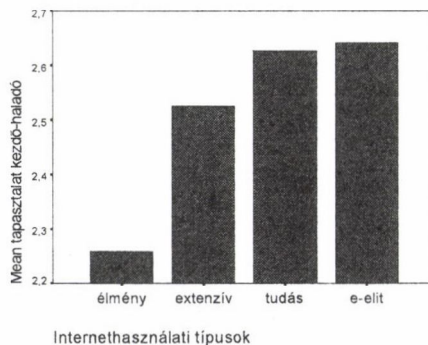
2. modell

N = 640

	1. klaszter „e-elit”		2. klaszter „élmény”		3. klaszter „extenzív”		4. klaszter „tudás”	
	Béta	Imp.	Béta	Imp.	Béta	Imp.	Béta	Imp.
Iskolai végzettség	.08	.10	-.12	.13	-.19	.27	.25	.43
Anyagi helyzet	.09	.07						
Településtípus (főváros: +)			-.08	.08	-.07	.03	.15	.20
Életkor	.14	.24			-.19	.30		
Nem (fő –)	.11	.10					.12	.04
Politikai érdeklődés	.16	.23			-.17	.19		
A használat jellege	-.08	.04			.05	.03		
A használat mennyisége	-.09	.07	-.24	.37	.12	.11	.18	.21
A használó „kezdő vagy haladó”	.14	.12	-.19	.26			.10	.09
Szélessávú hozzáférés	.08	.02	-.08	.05	.09	.05		
R2	.12		.16		.19		.14	

A specifikus tényezők közül a legjelentősebb összefüggések a használat intenzitásával mutatkoznak, így a „tudás”-klaszternél pozitív, az „élmény”-klaszternél negatív irányban. Ahogy már az előző eredmények is utaltak rá, az „e-elit” csoportot időben takarékosabb felhasználási szokások jellemzik, ezzel szemben az extenzív típusnál itt is nagyfokú időráfordításra utaló jelek érhetők tetten. Az extenzív orientációt a széles sávú hozzáférés is motíválja, ez utóbbi ugyanakkor az „e-elit” eszköztárával is együtt jár.

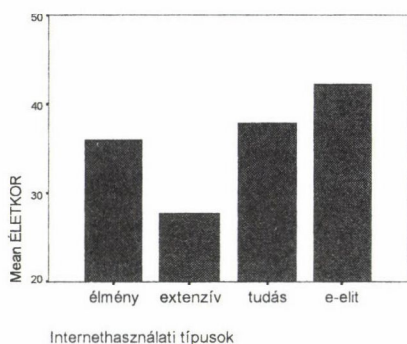
Sok szempontból a használat „kezdő” vagy „haladó” voltával való összefüggések tekinthetők legérdekesebbnek. Előbbi az élmény-, utóbbi a tudás-internethez, s emellett az e-elit jellegű felhasználáshoz kapcsolódik inkább.

1. ábra

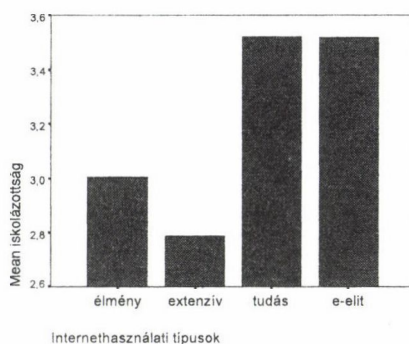
Típusok és használati tapasztalat (függőleges koordináta „kezdő–haladó”)

Felvetődik, vajon a kompetencia megszerzésének időigénye, a tanulás természetes folyamata tükröződik-e ezekben az eredményekben (egyfajta „felhasználói életciklus” jegyében), vagy inkább egyfajta kohorsz- (illetve periódushatás) jelenik-e itt meg, amikor a korai bekapcsolódók „klasszikus” kognitív orientációját a felhasználók újabb generációival egy „könnyebb irányú” beállítódás váltja fel.

2. ábra

Életkor és internethasználati típusok
Iskolázottság és internethasználati típusok

3. ábra

(függőleges koordináta: életkor)
(függőleges koordináta: iskolai végzettség)

Voltaképpen ez utóbbi orientáció társadalmi háttérével kapcsolatos összefüggések, részben az alkalmazási dinamikára vonatkozó előző eredmények ez utóbbi értelmezési irányt sem zárják ki, azonban a klasszikus alkalmazási módok elterjedtsége elég széles körű ahhoz, hogy egyfajta kiszorítási hatás egyelőre komolyabban ne merülhessen fel. Az internet elterjedtségének és a longitudinális adatbázisok felhalmozódásának előrehaladtával ez utóbbi kérdésekre is behatóbb válaszok adhatók majd.

5. INTERNET ÉS MÉDIA, ÚJ ÉS HAGYOMÁNYOS KOMMUNIKÁCIÓ

5.1. Internethasználat és médiafogyasztás

Ahogy az internetalkalmazások a hagyományos tömegkommunikáció egyre több formájával kerülnek kapcsolatba – legyen szó akár kiegészítésről, akár helyettesítésről –, úgy válik aktuálisabbá a kérdés a használatban megmutatkozó összefüggésekről. Legáltalánosabban a rendelkezésre álló össz-időkeret is egyfajta korlátot jelent, aminek alapján kézenfekvőnek tűnhet az új típusú internetkommunikáció és a hagyományos kommunikáció közti negatív kapcsolatra gondolni. Hasonló feltevésekre vezethet a hagyományos tartalmak mind sűrűbben megjelenő online változata, gondoljunk újságolvasásra, zenehallgatásra vagy akár tévézésre, legalábbis a széles sáv nyújtotta technikai feltételek mellett. Bizonyos óvatosságra int viszont a hagyományos tömegkommunikáció történetét végigkísérő tapasztalat, amikor is egy-egy új forma (rádió, televízió stb.) megjelenését hasonló feltevések kísérték, melyek azután nem vagy csak részben váltak be, mivel a régebbi

formák – igaz, többnyire megújult formában – általában alkalmazkodni tudtak a megváltozott helyzethez.

Kutatásunkban e kérdéskör legrészletesebb megközelítését ismét az internetfelhasználói modul tette lehetővé, amely az újságolvasási, rádióhallgatási és televíziós hírhallgatási szokásokon kívül konkrét tévéműsorok, illetve televíziós műsortípusok viszonylag széles együtteséről is tartalmazott kérdésblokkot. Ez utóbbi részben a televíziós médiafogyasztás terjedelméről adott tájékoztatást, részben – az előzőekhez hasonló, faktoranalízisre alapuló szerkezetfeltáró elemzések révén – televíziós műsortípusok és a velük kapcsolatos nézői orientációk körvonalazását tette lehetővé. A különböző tömegkommunikációs eszközök használatáról, illetve a hírfogyasztásról való adatokat globális indexekbe rendezve mód nyílt az internethasználat mennyiségi és minőségi jegyeivel való összefüggések felvázolására (a mennyiségi mutató a különböző gyakorisági, időtartam és használati spektrum mutatók együttesére épült,²⁶ míg a minőségi jellemzők az előzőleg bemutatott négy funkcionális dimenzióra. Az alábbiakban bemutatandó korrelációs mátrix – pozitív vagy negatív irányban – a tényezők közti szignifikáns összefüggésekről ad áttekintést.

11. táblázat

Az internethasználat mértékének és egyes funkcionális válfajainak tömegkommunikációs profilja (Pearson-féle korrelációs együtthatók) N = 644

	Az internet- használat mértéke	Az internethasználat funkcionális válfajai			
		1. faktor „élmény”	2. faktor „tudás”	3. faktor „közügy”	4. faktor „e-commerce”
Tévézés mennyisége	.08*	.17***		.10**	
Televíziós hírfogyasztás intenzitása		-.12**		.25***	
Rádióhallgatás	.16***		.11**	.25***	
Napilap olvasás	.23***		.23***	.18***	.09
Közéleti hetilapok olvasása	.34***		.31***	.26***	
Magazinok olvasása	-.10*				
1. faktor – „Valóságshow”		.15***	-.18***		
2. faktor – „Komoly”	.23***		.25***	.28***	
3. faktor – „Hagyományos populáris”	-.11**		-.14**	.16***	
4. faktor – „Akció, feszültség”	.17***	.27***			.14***
5. faktor – „Talk-show, magazin”	-.09*	.08*	-.09*	-.08*	

Hangsúlyozni kell, az alapul vett mintában minden válaszoló – legalábbis egy alkalmi szinten – internetfelhasználó, ami kétségkívül különbözik a használók és nem használók közti viszonylatokról. Miután a népesség jelentős része előbb-utóbb belül kerül az infokommunikációs eszközhasználat sáncain, ennyiből a szóban forgó eredmények bizonyos prognosztikus jelleggel is rendelkeznek. A nem használók köre azonban ezekben az elemzésekben sem marad teljesen figyelmen kívül, amennyiben az adott szegmensben belül

a nem rendszeresen, keveset internetezők hozzájuk bizonyos fokig hasonló jegyeket jelenítenek meg.

Tekintsük meg először a felső panelt, és azon belül is a legáltalánosabbnak tekinthető adatoszlopot az internethasználat és a médiafogyasztás globális összefüggéseiről. Egészen véve az adatok inkább a kumulatív, mint a kiszorító feltevés mellett érvelnek, legalábbis a felhasználói körön belül. Különösen igaz ez a „komolyabb” médiaműfajokra – ahogy a kétféle hetilap, a közéleti és a magazin-jellegű lapok olvasásának kontrasztja mutatja. Az előbbi igen magas értéke mellett az utóbbi az egyetlen, ami a globális összefüggések között negatív előjellel jelenik meg. De a tv-nézés mennyiségi mutatójával való összefüggés is (mérsékelt módon) inkább pozitív, mint negatív. Ez utóbbinál azonban indokolt megállni, annál inkább, mivel a teljes felnőtt népességet felölelő korábbi vizsgálatban²⁷ szignifikáns negatív összefüggés mutatkozott a – használókat és nem-használókat szembeállító – internethasználat és a tévézés mennyisége között. Az egybevetett páros jellege mindjárt némi magyarázatul is szolgál a médiafogyasztási tendenciával kapcsolatos eltérésre. Az internethasználók – legalábbis a terjedés első rundjaiban – olyan (magasan kvalifikált, aktív, illetve hallgatói) körökből rekrutálódtak, amelyeken belül aránylag ritka az az – időbőséget is feltételező – kiterjesztett médiafogyasztás, amely a tipikusan nem használó inaktív (nyugdíjas, munkanélküli vagy leszázalékolt) csoportokban viszonylag ritka. Az internethasználói szegmens viszonylag heterogénebb ilyen szempontból, és a keveset használók körében sem mutatkoznak olyan csoportok, amelyek igen intenzív televíziózásról tennének tanúbizonyságot. Vagy másik oldalról: az igen intenzív internetezők sem szakítanak meg minden kapcsolatot a televízióval. Hozzátehetjük, az internethasználat gyakoriságáról és időtartamáról a vizsgálatban meglévő adatok szerint a leggyakoribb hetenként néhányzori és egy-egy alkalommal félórától egy óráig terjedő (de akár azt ritkább esetben valamennyivel meghaladó) internetezés valójában nem jelent olyan időbeli kiterjedést, ami eleve behatárolná a médiafogyasztásra, ezen belül a tévézésre fordítható időmennyiséget.

Ami az egyes funkcionális válfajokat illeti, mindegyiknek megvan a maga sajátossága ezekből a szempontokból. A „közügy”-orientáció affinitása a hírfogyasztás és a sajtó iránt érthető, de mint az adatokból kitűnik, ez az intenzív érdeklődés a tömegkommunikációs csatornák szinte egészét átfogja. Interneten inneni és túli eszközhasználat ezekben a vonatkozásokban kéz a kézben jár. Némileg szelektívebb – főként a komoly sajtóra fókuszáló módon – hasonló együttjárás figyelhető meg a „tudás”-orientáció esetében. Az „élmény-internet” jellegzetesnek tűnő módon sok tévézéssel, de ezen belül kevés hírfogyasztással jár együtt (mindezt a tévézés részletesebb tartalmi jellegzetességei egészítik ki). Végül az „e-commerce”-orientációt ismét szelektív beállítódás, csak a napilapok iránti átlagon felüli érdeklődés jellemzi.

Az internetfelhasználó népesség belső stílustagoltságára vetnek fényt a tévézés tartalmi profiljával kapcsolatos összefüggések. Az internethasználat intenzitása oldaláról koherens jellemzőnek mutatkozik a hagyományos populáris és a („modern populáris”) talkshow-, magazinjellegű műsorok egyidejű háttérbe szorulása. Különböző (bár esetenként párhuzamosan megjelenő) érdeklődési körök állhatnak ugyanakkor a művészeti, intellektuális és közéleti programokat egyaránt magába foglaló „komoly” és az akciófilmeket, profibox- és Forma-1-es közvetítéseket átfogó „akció, feszültség” műfajok preferálása mögött. Míg az előbbieket az internethasználat „tudás”- és „közügy”-válfajjaival, addig az utóbbiak az „élmény”- és „e-commerce”-orientációkkal mutatnak rokonságot. Jellegzetesen el-

tér ugyanakkor egymástól az „élmény”- és a „tudás”-internet tévézési profilja. Az előbbit a valóságshow, a talk-show, magazin és az akció-feszültség műsorok együttese, az utóbbit a komoly műfaj preferálása mellett a mai trendnek megfelelő show- és a hagyományosabban populáris tartalmak egyaránt visszafogott befogadása jellemzi. Használat és igénykielégítés online és offline vonatkozásai mind az előbbi, mind az utóbbi esetben összhangot mutatnak.

5.2. Internet és kapcsolattartás – személyes kommunikáció, véleményirányítás, network

Az internet térhódítását a fentihez képest nem kevésbé intenzív vita követte arra vonatkozóan, hogy miként hat az infokommunikáció a hagyományos kommunikáció különböző formáira – nem szorul-e háttérbe a közvetlen szemtől szembeni érintkezés, nem szükséges-e be az internetfelhasználók hagyományos kapcsolathálózati formái a fokozatosan tárgyiasuló kapcsolattartás jegyében. Más oldalról optimista álláspontok fogalmazódnak meg nemcsak az infokommunikáció horizont-, de potenciális kontaktusbővítő szerepével kapcsolatban, melynek alátámasztására a szaporodó webfórumok, online hálózatok közvetlen támpontot is nyújtanak.

Ha kutatásunk nem is tartalmazott kifejezett kapcsolathálózat-elemzési eljárásokat, több olyan kérdést, kérdésblokkot vont be, melyek ebben az összefüggésben többé-kevésbé közvetlenül értelmezhetők. Ilyen kérdéssorozat szerepelt tizenegy konkrét szituációra vonatkozóan – az időpont megbeszéléstől a gratulációig –, hogy a hagyományos személyes érintkezéstől a levélen, a hagyományos és mobil telefonon, illetve sms-en keresztül az e-mailig az adott kontextusban melyik kapcsolati forma a legalkalmasabb. Már kifejezetten az e-mailre vonatkozott az a kérdéssorozat, hogy a kapcsolattartás e formáját alkalmazó válaszolók a közelebbi családi kapcsolatoktól a korábban ismeretlen személyekig kivel milyen sűrűn tartják a kontaktust. Főként a személyes kapcsolatok beszűkülő vagy kifelé nyitott jellegével kapcsolatban releváns az a kérdéssorozat, amely az életstílus egy tipológiai elemzéséhez szolgált alapul, s amelynek nyomán első lépésben – szerkezetfeltáró elemzés révén – négy faktor-dimenzió különült el (nem utolsósorban a fent említett szempontoz illeszkedően). Kutatásunk nyolc témakörön – köztük épp a számítógéppel, internettel kapcsolatos tanácsokon, véleménykérésen keresztül – a véleményirányítás kérdéskörét is bevonta. Ennek nyomán egy általános és három specifikus (közéleti, mindennapi, technikai) véleményirányítási dimenzió áll rendelkezésre az infokommunikációs összefüggések vizsgálatához. Végül egy külön kérdéssorozatból a webfórumokban, online hálózatokban való részvételről és az eszközhasználati intenzitással és kvalitatív válfajokkal való összefüggésekről kaphatunk képet.

12. táblázat

Az internethasználat mértékének és egyes funkcionális válfajainak kommunikációs, életstílus, vélemény-irányítói és online-kapcsolathálózati profilja

(Pearson-féle korrelációs együtthatók) N = 640

Kommunikációs formák	Az internet-használat mértéke	Az internethasználat funkcionális válfajai			
		1. faktor „élmény”	2. faktor „tudás”	3. faktor „közügy”	4. faktor „e-commerce”
Személyes	-.19***	-.09*	-.11**		-.13**
Levél	(-.07)				
Vezetékes telefon		-.10*		.08	
Mobil			-.10*	.08*	
SMS	(.06)	.17***		-.13**	
E-mail	.22***	.10*	.22***		.14**
Az e-mail kapcsolat intenzitása					
Családtaggal	.19***		.21***		.10*
Rokonokkal	.25***		.25***	.14***	.11**
Barátokkal	.40***	.23***	.31***		.17***
Kollégákkal/iskolatórakkal	.42***		.46***	.08*	.17***
Korábban ismeretlen személyekkel	.22***	.13**	.13**		.14***
Külföldiekkel	.26***		.22***	.16**	.12**
Életstílusválfajok (faktor-dimenziók)					
1. faktor – „nívó”	.14***	-.21***	.26***	.26***	
2. faktor – „komfort”	-.15***		-.09*		
3. faktor – „pörgés”	.10*	.32**			
4. faktor – „technika”	.34***	.25***	.15***		.28***
Véleményirányítói szerep (faktordimenziók)					
1. rotálatlan faktor – általános véleményirányítás	.21***		.18***	.27***	.11**
1. rotált – közéleti, politikai	(.07)	-.10**		.31***	
2. rotált – mindennapi	.10*		.18***		
3. rotált – technikai	.33***	.30***	.15***		.20***
Online kapcsolathálózati szerep					
Részvétel fórumokban, online hálózatokban	.23***	.17***	.13**		.17***
Törzstagság ezekben	.21***	.16***	.12**		.16***
Baráti kapcsolatok ezek révén	.17***	.21***	.10*		.10*

Mielőtt a táblázat fenti paneljét, a kapcsolattartásra vonatkozó adatokat érintenénk, indokolt az ezekkel kapcsolatos alapadatokra is kitérni. Nem lenne teljes a kép, ha nem említenénk meg, hogy a hat kapcsolattartási formát illetően az aktív internetfelhasználó népesség belül továbbra is a hagyományos személyes kapcsolattartás vezet (a tizenegy szituáció közül átlagosan közel négy említéssel), majd csak a mobil- és a vezetékes telefon után következik az e-mail (nem egészen másfél említéssel), az sms-t és a hagyományos levelezést előzve meg. Amikor a táblázatból az a kép rajzolódik ki, hogy az intenzív internethasználat az e-maillal való természetes pozitív összefüggés mellett a face-to-face érintkezés mérsékeltebb szintjét is maga után vonja, ez még korántsem jelent kiszorítást, sőt a személyes kapcsolattartás a legintenzívebb internetfelhasználók között is megtartja első helyét.

Bár az aktív internetfelhasználók között a mobiltelefon – a felnőtt népesség egészében megfigyelt arányokat jelentősen meghaladva – csaknem százszázalékosan elterjedt, a két eszköz használata közti bizonyos ambivalenciát érzékelteti, hogy a mobil- és az e-mail-kommunikáció intenzitása közt nem mutatkozik szignifikáns pozitív kapcsolat, illetve ez csak az internet jellegéhez némileg közelebb álló sms esetében jelenik meg. Ez utóbbi az internet „élmény”-váltfajához kapcsolódik elsősorban, ugyanakkor figyelmet érdemel a „tudás”-váltfaj és a mobilkommunikáció közti negatív összefüggés. Míg az e-mail ez utóbbi, illetve az „e-commerce” orientációhoz áll leginkább közel, a „közügy”-internet a telefon hagyományos és mobil formáit részesíti viszonylag előnyben.

Az intenzív internetfelhasználók valamennyi bevont kapcsolati viszonylatban – a családtól az ismeretlen személyekig – előszeretettel kommunikálnak e-mailen keresztül, különösen pregnáns ez a baráti és a kollégiais kapcsolatok, de (részben ez utóbbihoz kapcsolódva) a külföldi kontaktusok esetében. A „tudás”-internet általánosan preferált e-mail-kommunikációja mellett az „élmény”-váltfaj esetében a barátok, a „közügy”-orientációnál a külföldiek, az „e-commerce”-váltfajnál a kollégiais kapcsolatok és az ismeretlen személyekkel való kapcsolatfelvétel rajzolódik ki átlagon felüli gyakorisággal. Itt is célszerű ugyanakkor megemlíteni a részletesebb alapadatokat, amelyek szerint összességében – valamennyi váltfaj esetében – a barátokkal és a munkatársakkal/iskolatársakkal való kommunikáció az e-mailen keresztüli levelezés leggyakoribb viszonylata.

Az életstílus-elemzés eredményeiből jelen vonatkozásban mindenképp előtt két dimenzió, a házon kívüli, illetve társas tevékenységeket jelentős súllyal magába foglaló „nívó”, illetve „pörgés” dimenzió eredményei emelhetők ki. Az előbbi iskolázottabb és viszonylag idősebb, az utóbbi viszonylag kevésbé iskolázott és mindenekelőtt fiatalabb csoportok jellegzetes életstílus-eleme. Ettől függetlenül, az internethasználat mindkét vonatkozásban pozitív az összefüggés, ami önmagában véve a „beszűkülés”-hipotézis érvénye ellen szól. Az internethasználat nem csekély technikai implikációja mellett az adott orientációval való erőteljes összefüggés nem meglepő, mint ahogy az előző eredmények fényében az sem, hogy a „pörgés”-faktor az „élmény”-internethez, a „nívó”-orientáció a „tudás”- és „közügy”-váltfajokhoz kapcsolódik elsősorban – további adalékokat nyújtva az online- és offline-vonatkozások tudásstílus-koherenciájához.

A fenti eredményekkel cseng egybe a véleményirányítói mutató átlagon felüli értéke az intenzív internethasználók körében. Ez nem egyedül – a bizonyos fokig magától értetődő – számítógéppel, internettel kapcsolatos technikai tanácsadásból adódik, hanem mindennapi (például kulturális vagy mindennapos gazdasági) és közéleti vonatkozásokból is. Míg ez utóbbi érthetően a „közügy”-, az előbbi a „tudás”-orientációhoz kapcsolódik különösen hangsúlyosan. Itt is kitűnik az „élmény”-váltfaj apolitikus jellege, de az aktív internetfel-

használók egészének mérsékelt politikával, közügyekkel kapcsolatos érdeklődése tükröződik abban a vizsgálati eredményben, hogy a velük kapcsolatos véleményirányítói önbesorolások mind a tematikus rangsor végén szerepelnek.

Végül az online hálózatokkal kapcsolatos összefüggések említendők, amelyek jelentőségét némileg behatárolja az a tény, hogy bennük való részvételt az aktív internetfelhasználók csak egytizede (innen származó baráti kapcsolatot pedig 7, törzstagságot 5 százalék) említette. Az itteni aktivitás, különösen a baráti kapcsolatok létesítése elsősorban az „élmény”-váltfajhoz kapcsolódik (lásd például az online cseteléssel kapcsolatos adatokat), legkevésbé a „közügy”-orientációhoz. Míg az előző adatok fényében ez utóbbi összefüggés(hiány) nem meglepő, viszont ez az eredmény is azokhoz a megállapításokhoz illeszkedik, amelyek a hazai internetfelhasználást tekintve egyelőre csak mérsékeltten erősítik meg az internethez fűződő várakozásokat a demokrácia új formáinak meghonosításában.

JEGYZETEK

¹ Lásd Lazarsfeld–Merton [1948]

² Az eszképzizmus problémájának egy korai megjelenítésére lásd Herzog (1944), a „knowledge gap” kérdéskör bevezetésére Tichenor és mtsai (1970).

³ Lásd erről Angelusz (1998).

⁴ Ezeknek az eredményeknek és interpretációknak egy jellegzetes megnyilvánulására lásd Nie–Erbring (2000).

⁵ Újabb példaként lásd DiMaggio és mtsai (2004) vagy Martin (2003).

⁶ E kérdés felvetődésére lásd például Norris (2001), még korábbiól Morris–Ogan (1996).

⁷ Reprezentatív darabokként lásd Katz–Blumler–Gurevitch (1974) vagy Rosengren–Windahl (1989).

⁸ Fontos munka ebben az irányban Dimmick (2002).

⁹ Lásd például Sparks (2001).

¹⁰ A kutatási irány alpmunkájaként lásd Wellman–Haythornwaite (2002).

¹¹ A témának már az infokommunikációs kérdéskört is érintő áttekintésére lásd Valente (1995).

¹² Lásd ezek közt Angelusz–Tardos (1999), Lengyel és mtsai (2003), SIBIS (2003), Tardos (2003), Nagy (2003).

¹³ Az országos reprezentatív modul megléte arra is módot ad, hogy a kutatás alappilléreinek szerepét betöltő internetfelhasználó felvétel mintájának jellegét, összetételét ellenőrizhessük. Utóbbira 2003 végén és 2004 elején, decemberről januárra átnyúlva került sor; az országos és speciális felvétel időpontja közt csekély (csak mintegy két hónapos) eltérés lehetővé teszi ezek közvetlen egybevetését. A 644 főt számláló, komplexebb elemzésekre is lehetőséget adó internetfelhasználó minta az országos adatok tükrében az internetezők egy aránylag szűkebb, aktívabb körének felel meg, ez az aktívabb jelleg azonban rendszerebb és kevésbé rendszeres csoportokat is magába foglal, tehát a szűkebb magon kívül a felhasználói társadalom aránylag szélesebb spektrumáról is képet kaphatunk. Ami az összetételt illeti, ennek az aktivitás szempontjából közbülső körnek jó közelítését adja. Az alpmegoszlásokat tekintve mindössze egy fontosabb társadalmi-demográfiai jellemző, a településtípus esetében mutatkozik jelentősebb eltérés – a fővárosiak alacsonyabb, a vidékiek magasabb reprezentáltsága irányában –, erre vonatkozóan bizonyos súlykorrekció bevezetésére volt szükség. (Annyiból viszont ismét inkább kedvező, mint kedvezőtlen irányú a szóban forgó torzulás, hogy a terjedés urbanizációs korlátjai miatt többnyire inkább a falusi internetfelhasználók csekély mintabeli előfordulása gond az elemzések során, mint ennek a fordítottja.)

¹⁴ Hasonló tapasztalatokról számol be más hazai kutatások nyomán Letenyei (2004) is.

¹⁵ Ez a tapasztalat nemzetközi viszonylatban nem egyedül álló. Norris (2001) arról számol be, hogy – a mi esetünkhöz hasonló penetrációs szinten – 1996 és 1999 között tizennégy fejlett európai országban (az adott áttekintésben szereplő országok nagyobb részében) nőtt az iskolázottság és a jövedelem befolyása az internet-hozzáférésre.

¹⁶ Bár DiMaggio és mtsai (2004) az Egyesült Államokra vonatkozóan is a nemek szerinti digitális szakadék jelentős csökkenéséről számol be 1994 és 2001 között.

¹⁷ E kérdés vizsgálatában ismét a 2003–2004-es vizsgálat országos reprezentatív felvételi moduljának adataihoz (2003. október) térünk vissza.

¹⁸ Érdemes megjegyezni, hogy az aktív internetezők almintájában – ahol e kérdés ugyancsak szerepelt – egészében hasonló válaszok fogalmazódtak meg.

¹⁹ Megerősítésképp megjegyezzük, hogy a teljes felnőtt népességre vonatkozó megoszlásokról van szó.

²⁰ Az internet kutatásának újabb irodalmából kifejezetten a „uses and gratifications” megközelítésre épít Cho és mtsai (2003), de a kommunikációs-szociológiai főáramban Norris (2001) is sokat hasznosít e szemléletmódból.

²¹ Lásd Tardos 2003.

²² Lásd Angelusz–Fábián–Tardos 2004 a 2003-as DKMKA-kutatás alapján.

²³ A használat funkcionális vizsgálata felé fontos kiindulópont volt a 2000-es amerikai Pew-vizsgálat, amely többek közt DiMaggio és mtsai (2001, 2004) és Norris (2001) elemzése számára is lényeges adatforrást képezett. Előbbi hasonló vonatkozásban a rekreációs és az erőforrásnövelő alkalmazásokat különböztette meg, utóbbi az aktív felhasználási módokra koncentrált elsősorban a politikai mobilizáció szempontjából. Kifejezetten empirikus tipológia kialakítására azonban Cho és mtsai (2003) tett kísérletet, interaktív, informatív és kommunikatív felhasználási módokat különböztetve meg. Az eljárás itt azonban alapjában deduktív volt, a kérdőíves adatbázis viszonylag korlátozott alkalmazási számbavételére építve (a szerzők is megjegyzik azt a problémát, ami a felvételben a rekreatív-szórakoztató felhasználások hiányos számbavételéből adódott a tipológia kidolgozása során). További különbség az általunk alkalmazott megközelítéshez képest, hogy a szóban forgó esetben – a „uses and gratifications” kifejezésben rejlő megkülönböztetést szó szerint véve – mind a gyakorlati alkalmazásokra, mind azok szubjektív gratifikációs megfelelőire külön mutatókat dolgoztak ki. Az eredmények fényében azonban egyelőre kérdésesnek tűnik az utóbbi tényezőcsoport empirikus bevonásának gyümölcsöző volta.

²⁴ Míg a „tudástársadalom” kifejezés az infokommunikációs irodalomban ma már szinte magától értetődően van mindenütt jelen, az „élménytársadalom” fogalmi hangsúlyát illetően elsősorban Schulze (1992) volt ránk hatással (e munka egyébként empirikus szemléletében az általunk alkalmazott tudásstílus-megközelítéstől sem áll távol).

²⁵ Lásd Angelusz–Tardos (2004).

²⁶ Faktoranalízis felhasználásával.

²⁷ A már említett 2003-as Politikai tagolódás projektben.

HIVATKOZÁSOK

Angelusz, R. (1998): Az új kommunikációs technikák és a nyilvánosság. *Világosság* (4), 16–29.

Angelusz, R.–Fábián, Z.–Tardos, R. (2004) Digitális egyenlőtlenségek és az infokommunikációs eszközhasználat válfajai. In *Társadalmi Riport 2004*. Budapest, Társi (megjelenés alatt).

Angelusz, R. – Tardos, R. (1999): A számítógépes és az internetkultúra magyarországi elterjedésének adatai. In Glatz Ferenc (ed.): *A magyar nyelv az informatika korában*. Budapest, MTA, 177–187.

Angelusz, R. – Tardos, R. (2003): Tudásstílusok és kommunikatív habitusok. In Kontra, M. – Angelusz, R. – Pléh, Cs. – Tardos, R. – Terestyéni, T.: *Nyelv és társadalom a rendszerváltozás Magyarorszáján*. Budapest, Osiris, 278–296.

Blau, P. (1978): *Inequality and Heterogeneity: A Primitive Theory of Social Structure*. N. Y., Free Press.

Cho, J. – de Zuniga, H. – Rojas, H. – Shah, D. (2003): The Digital Divide and Internet Uses and Gratifications. *IT & Society* (4), 46–72.

DiMaggio, P. – Hargittai, E. – Neuman, R. – Robinson, J. (2001): The Social Implications of the Internet. *Annual Review of Sociology*, 307–336.

- DiMaggio, P. – Hargittai, E. – Celeste, C. – Shafer, S. (2004): From Unequal Access to Differentiated Use: A Literature Review and Research Agenda for Research on Digital Inequality. In Neckerman, K. (ed.): *Social Inequality*. N. Y., Russell Sage Foundation, 355–400.
- Dimmick, J. W. (2003): *Media Competition and Coexistence: The Theory of the Niche*. Mahwah, N. J., Erlbaum.
- Herzog, H. (1944): What do we really know about daytime serial listening? In Lazarsfeld, P. F. – Stanton, F. N. (eds.): *Radio Research, 1942–43*.
- Katz, E. – Blumler, J. – Gurevitch, M. (1974): Utilization of Mass Communication by the Individual. In Katz, E. – Blumler, J. (eds.): *The Uses of Gratifications. Current Perspectives on Gratifications Research*. Beverly Hills, CA, Sage.
- Lazarsfeld, P. – Merton, R. [1948] (1957): Mass Communication, Popular Taste and Organized Social Action. In Rosenberg, B. – White, D. M. (eds): *Mass Culture*. N. Y., Free Press, 457–473.
- Lengyel, Gy. – Lőrincz L. – Siklós, V. – Füleki, D. (2003): Hidak a digitális szakadék fölött. *Jel-Kép* (3), 25–43.
- Letenyei, L. – Eranus, E. – Láng, S. (2004): Személyi úton terjedő számítógép. In Hrubos, I. (ed.): *Az Információs Társadalom*. Budapest, MSZT 2003, Vándorgyűlés.
- Martin, S. (2003): Is the Digital Divide Really Closing? A Critique on Inequality Measurement. *IT & Society* (4), 1–13.
- McLuhan, M. (1964): *Understanding Media*. N. Y., McGraw-Hill.
- Morris, M. – Ogan, C. (1996): The Internet as Mass Medium. *Journal of Communication* (1), 39–49.
- Nagy, B. (2003): Kirekesztés vagy befogadás. A nemek és generációk jellegzetességei az információs technológiák használatában és megítélésében. *Szociológiai Szemle* (3), 51–71.
- Nie, N. – Erbring, L. (2002): *Internet and Society. A Preliminary Report*. Stanford Univ. www.stanford.edu
- Norris, P. (2001): *Who Surfs? New Technology, Old Voters and Virtual Democracy in US Elections*. Cambridge, MA, Harvard Univ. Schornstein Center on the Press, Politics and Public Policy.
- Rosengren, K. E. – Windahl, S. (1989): *Media Matter*. Norwood, N. J., Ablex.
- Tardos, R. (2003): Az Internet terjedése és használata Magyarországon. *Jel-Kép* (1), 7–22.
- Schulze, G. (1992): *Die Erlebnisgesellschaft*. Frankfurt am Main, Campus.
- Tichenor, P. – Donohue, G. – Olien, C. (1970): Mass media flow and differential flow of knowledge. *Public Opinion Quarterly* (34), 158–170.
- SIBIS (2003): *Measuring the Information Society in the EU, the EU Accession Countries, Switzerland and the US*. Bonn, Empirica; SIBIS Pocket Books 2002/03.
- Sparks, C. (2001): The Internet and the Global Public Sphere. In Bennett, W. – R. Entman (eds.): *Mediated Politics*. Cambridge, Cambridge U. P., 75–95.
- Valente, T. (1995): *Network Models of the Diffusion of Innovations*. N. J. Cresskill, Hampton Press.
- Wellman, B. – Haythornwaite, C. (eds.) (2002): *The Internet in Everyday Life*. Oxford, Blackwell.

FÜGGELÉK

1. A vizsgálatban szereplő kérdőíves felvételek mintáinak összetétele

	Teljes felnőtt népesség	Ezen belül internethasználó felnőtt népesség	Aktív internetfelhasználó minta
Iskolázottság			
Diploma	17	41	37
Középiskola	30	46	50
Szakm. biz.	28	10	8
Max. 8 oszt.	26	2	5
Lakóhely			
Budapest	20	31	21
Vidéki város	47	48	50
Községek	33	20	28
Életkor			
18–29 év	21	43	42
30–44 év	24	31	34
44–59 év	27	23	21
60 év fölött	28	3	3
Munkaviszony			
Tanuló (egy. hallg.)	3	12	23
Aktív kereső	50	78	65
Munkanélküli	6	2	3
Nyugdíjas	35	5	6
Gyes, htb.	5	4	3
Nem			
Férfi	47	50	52
Nő	53	50	48
N	1000	223	644

Terestyéni Tamás

FÓKUSZCSOPORTOS VÉLEMÉNYEK AZ INTERNET HASZNÁLATÁRÓL

Az aktív internetezők 644 fős országos mintáján az internetezési szokásokról végzett kérdőíves adatfelvétel kiegészítéseként 2004 márciusában két fókuszcsoporthoz vizsgálat készült aktív internetezőkkel arról, hogy eddigi internetes pályafutásuk alatt milyen tapasztalatokat szereztek, és hogyan látják az internetezés jelenlegi helyzetét Magyarországon. A vizsgálat célja az volt, hogy irányított beszélgetésekkel felszínre kerüljenek olyan észrevételek, vélemények, meglátások, amelyeket a nagymintás extenzív adatfelvételben a módszer természetéből adódóan nem lehetett megragadni.

A két beszélgetésre a Teleszkóp Kft. szervezésében és moderálásával Budapesten és Szegeden került sor, 8-8 fő részvételével. Mindkét helyszínen 3 nő és 5 férfi szerepelt a csoportokban, és mindkét csoport 18 és 40 éves kor közötti fiatal korosztályokat képviselt, ezen belül azonban a szegediek valamivel fiatalabbak (18 és 30 közöttiek), a budapestiek valamivel idősebbek (20 és 40 közöttiek) voltak. Mindkét csoport tagjai értelmiségi-szellemi foglalkozást űztek (közgazdász, pedagógus, bankkalkalmazott, titkárnő, szállodai portás stb.), illetve diákként (egy érettségiző középiskolás és három egyetemista) tanultak. Mind-egyikük már legalább egy éve, de a többség ennél régebben rendszeresen internetezik. A legtöbb résztvevőnek otthon, a családban is, és a munkahelyén, illetve az iskolájában is volt számítógépe és internetkapcsolata; Szegeden ketten, Budapesten hárman nem rendelkeztek otthoni internet-hozzáféréssel.

A fókuszcsoporthoz beszélgetések természetesen nem arra törekednek, hogy statisztikailag érvényes reprezentativitást biztosítsanak, hanem hogy egy-egy fontosabb témakör megvitatásával olyan egyéni, személyhez, személyes élethelyzethez kötődő véleményeket és tapasztalatokat bontsanak ki és ütköztessenek, amelyek éppen egyediségüknek és karakterességüknek köszönhetően árnyalhatják az extenzív felvételekben gyűjtött statisztikai adatokat. Mindenesetre az alább következő kutatási jelentésben az intenzív és extenzív módszerű adatgyűjtések egymásra vonatkoztatásaként a fókuszcsoporthoz vizsgálat eredményeinek bemutatását összekapcsoljuk a kérdőíves adatfelvétel azon nyitott kérdéseire kapott válaszok bemutatásával, amelyek tartalmilag rokoníthatók a fókuszcsoporthoz beszélgetésekben feltett kérdésekkel.

ISMERKEDÉS AZ INTERNETTEL

Az első találkozás

A szegedi fókuszcsoporthoz tartozó tagjai szinte egyhangzóan arról számoltak be, hogy mielőtt közelebbi kapcsolatba kerültek a hálóval és elkezdték megtapasztalni és megtanulni működését, nem nagyon tudták, tulajdonképpen mit is jelent az internet. Azt ugyan a főképpen a tömegkommunikációs eszközökből származó adalékokból sejtették, hogy az információszerzésnek és a kommunikációnak valamilyen újszerű módjáról van szó, de fogalmuk sem volt arról, hogy ezt az új infokommunikációs eszközt miképpen lehet a gyakorlatban elképzelni. Az internet többük számára is felfoghatatlan – vagy mint az egyik nő csoporttag kifejezően fogalmazott – mitikus dolognak tűnt. Egy férfi alany arról mesélt részletesebben, hogy ő és kortársai az internetben egy távoli, „külföldi” technikai újdonságot láttak, amellyel – akkori elképzeléseik szerint – hazai földön egy jó darabig még nem nagyon lehet találkozni. A budapesti csoportban ilyesféle ismeretlenségről, mitikus távolságról nem tettek említést. Ebben alighanem szerepet játszhatott a számítógép szélesebb körű fővárosi elterjedtsége és használata éppúgy, mint a nemzetközi hatások által jobban elért fővárosi lakosoknak gyakran tapasztalható kiterjedtebb tájékozottsága a fejlettebb országokban már megvalósult technikai-műszaki fejleményekről.

Az internetezés megismerésének motívumai

Az aktív internetezők körében végzett kérdőíves adatfelvételen arra a nyitott kérdésre adott válaszokban, hogy mi indította a kérdezettet az internettel való megismerkedésre, négy gyakoribb motívumcsoport volt tetten érhető (egy kérdezett többféle motívumot is említhetett):

- (közelebbi ismeretekkel nem motivált) kíváncsiság,
- az internet kínálta lehetőségekről – információszerzés, kapcsolatteremtés, illetve kapcsolattartás – már némi ismereteket feltételező motívumok,
- intézményi – munkahelyi, illetve oktatási – elvárások vagy nyomások,
- a személyes (családi, baráti, ismerősi) kapcsolathálózat példái, sugalmazásai, javaslatai.

E leggyakoribb motívumokhoz képest lényegesen ritkábban történt említés általános kulturális-civilizációs nyomásokról (manapság mindenhez kell internet, illetve az internet benne van a köztudatban), és csak elvétve esett szó konkrét szórakozási lehetőségekről (játékok, zene) vonzerejéről (1. táblázat).

<i>Eredetileg mi indította a kérdezőt az internetezésre?</i>	<i>(százalék)</i>
Kíváncsiság	43
Az információszerzési lehetőség	40
A munkájához szüksége volt rá	38
A tanuláshoz, továbbtanuláshoz szüksége volt rá	23
Kapcsolattartási lehetőség	17
Manapság már mindenhez kell internet	10
Családi indíttatás	10
Barátok, ismerősök	9
Az internet benne van a köztudatban	2
Játéklehetőségek	1
Zenehallgatási, illetve zenei letöltési lehetőségek	1
Nem tudott indítékot mondani	3
N	625

A fókuszcsoportos beszélgetések szintén elsősorban a fenti leggyakoribb motívumokat emelték ki, amelyeket azonban néhány alkalommal egyedi körülmények bemutatása színesített. Például az egyik budapesti alany azt mesélte el, hogy akkor kezdett ismerkedni az internettel, amikor egy svédországi rokona lelkesen mesélt az e-mail kapcsolat előnyeiről, és rábeszélte a csatlakozásra a hálózathoz. Egy másik budapesti arról számolt be, hogy gyermekének a Millenáris Parkban annyira felkeltette érdeklődését az ott látott internetes bemutató, hogy szinte kikövetelte az otthoni hálózati hozzáférés megteremtését, és ez aztán a szülőket is arra ösztönözte, hogy megismerkedjenek az internettel. Budapesti volt az a fiatalember is, aki arról számolt be, hogy először a barátainál látott internetet, és bár kezdetben csak a zene(letöltés) érdekelt, később egyre jobban beletanult az internet infokommunikációs kínálatába.

A motivációkkal kapcsolatos nyilatkozatokkal összhangban arra a kérdésre válaszként, hogy ki segítette, tanította az internettel való ismerkedést, mind a szegedi, mind a budapesti fókuszcsoportban oktatási intézményekre (általános és középiskola, egyetem, főiskola) és a munkahelyre történt a legtöbb hivatkozás, és a barátok, tanulótársak, illetve a kollégák szerepe hangsúlyozódott.

AZ INTERNET HASZNÁLATÁRÓL ELSŐ MEGKÖZELÍTÉSBEN

Mennyiség

A fókuszcsoportok tagjai egyetértettek abban, hogy átlagosan napi egy órában jelezhető meg az az időhossz, amelyet internetezéssel töltenek. Ehhez azonban többen nyomatékosan hozzátették, hogy nem könnyű pontosan meghatározni az internetezésre fordított órákat és percekét a napirendben, mert – mint az egyik budapesti alany mesélte –

internetezés közben sokszor észre sem veszik az idő múlását; néhányan például kiemelték, hogy különösen a csetelésbe lehet belefeledkezni. Egy másik budapesti viszont azt hangsúlyozta, hogy aki dolgozik, nem nagyon ér rá hosszasan internetezni, különösen nem éjszaka nyúlóan. A szegedi csoportban többen is helyeselték azt az észrevételt, hogy az internet gyakran más szabadidős tevékenységektől veszi el az időt, e megkurtított idejű tevékenységek közül azonban csak a szabad levegőn való sétálást és kirándulást említették, ami arra utalhat, hogy más elfoglaltságok (tévénézés, könyv olvasás, mozi, színház, társasági összejövetelek stb.) vonatkozásában nem érzik úgy, hogy az internet valamilyen fontos és értékes dologtól veszi el idejüket (vagy azért, mert ezeket a dolgokat nem tartják igazán fontosnak, értékesnek, vagy mert ezekről nem mondanak le az internetezés érdekében, vagy mert eleve nem nagyon szakítottak időt rájuk).

A hasznosság és a szórakozás szempontjának dominanciája

Arra a kérdésre, hogy mire használják az internetet, első válaszként mind a budapesti, mind a szegedi fókuszcsoporthoz tartozó tagjai az információszerzést és a szórakozást említették. Ezen belül bár többen kiemelték a munkát és a tanulást segítő informálódásokat, igen erős hangsúlyt kaptak a turisztikai, utazási célú kommunikációk (turisztikai-utazási célpontok keresése, szálláslehetőségek, menetrendek iránti érdeklődés, szállodai helyfoglalás, jegyvásárlás), de más szabadidős tevékenységek internetes támogatásáról, így mozi és színházi programok, valamint a tévéműsor felőli tájékozódásról is többször szó esett. Érdekességként megemlíthető, hogy az egyik budapesti résztvevő, akinek legfőbb szabadidős tevékenysége évek óta a barkácsolás, elmondta, hogy még ehhez is keres és talál információkat az interneten, egy másik pedig hozzátette, hogy lakásának a felújításához is hasznos tudnivalókat gyűjtött a hálóról. Miközben a hasznossági szempontú információszerzések széles skálája felvonult a válaszokban, sok hozzászólás azt tükrözte, hogy az internetezők jelentős része számára a munka és tanulási célú használatokat leszámítva lényegében mindennemű internetes tevékenység szórakozásnak, kikapcsolódásnak minősül, tehát nemcsak a játékokat vagy a kifejezetten szórakoztató tartalmak (zene, képek stb.) befogadását, hanem a turisztikai vagy vásárlási információk böngészését, az internetes újságok olvasását, a különösebb cél nélküli szörfölést, a csetelést és az egyéb véleménycseréket, a (magáncélú) levelezést és kapcsolattartást stb.-t, is szórakozásként, kikapcsolódásként élük meg, sőt sokuk számára tulajdonképpen már a gép bekapcsolása és az internetbe való belépés is a szórakozásba, a kikapcsolódásba való olyasféle átváltásnak tekinthető, mint hagyományosan a tévénézés vagy egy képes magazin fellapozása. Mindenképpen említést érdemel, hogy miközben az internet társadalmi funkcióival foglalkozó szakemberek nagy várakozásokat fűznek a hálózatnak a demokratikus közéletet erősítő szerepéhez, a használati módokra vonatkozó kérdésre az első körben, külön rákérdezés nélkül, senki sem említette a közéleti események megbeszélésébe és a közügyek megvitatásába való bekapcsolódást.

Arra a kérdésre, hogy az internet hozott-e az életükben jelentősebb változásokat, és ha igen, akkor milyen természetűeket, a fókuszcsoporthoz tartozó résztvevői túlnyomórészt bizonytalan vagy semmitmondó válaszokat adtak. A legtöbben úgy nyilatkoztak, hogy a családi állapotukban (házasság, gyermekek születése) vagy a foglalkozásukban (tanulmányok befejezése, munkavállalás, állásváltogatás) esetleg bekövetkezett változásokat most figyelmen kívül hagyva lényegében ugyanúgy töltik (szabad)idejüket, mint korábban (kirándulás, uta-

zás, mozi, színház, sport, barkácsolás, olvasás, találkozás a barátokkal, sörözés, bulizás, társasjátékok, tévézés, videózás stb.), és bár néhányan megemlítették, hogy a korábbiakhoz képest változást jelentett, hogy számítógépet vásároltak, rákapcsolódtak az internetre, és mára már az internet az életük része lett, csak meglehetősen bizonytalanul tudták leírni, hogy ez milyen következményekkel járt a mindennapjaikban. Volt, aki azt mondta, hogy amióta internetezik, kedvesebb idő jut sétákra, kirándulásra, és voltak néhányan, akik arról számoltak be, hogy amióta az internet belépett az életükbe, kevesebbet televízióznak, de egyikük rögtön hozzátette, hogy a televíziós műsorkínálatról az interneten tájékozik. A budapesti és a szegedi csoportban egyaránt akadtak, akik úgy találták, hogy az internet könnyített az életükön, mert ma már sok dolognak nem kell utánajárniuk, hiszen az interneten megszerezhető az információ, és így időt lehet megtakarítani; az interneten megtakarított idő pedig másra, például társasági életre fordítható. Mindenesetre a hozzászólások túlnyomó része nem ment túl olyasféle, a fővárosi csoportban többször is elhangzott általánosságokon, hogy most már elképzelhetetlen az internet nélkül élni.

Az internettől kapott segítség példái

A későbbiekben részletesen is látni fogjuk, hogy a fókuszcsoportokban milyen vélemények fogalmazódtak meg a különféle hálózati infokommunikációs lehetőségekről, illetve használati módokról, előbb azonban vessünk egy pillantást a 2. táblázatra, amely azt mutatja, hogy az aktív internetezők milyen példákat tudtak mondani a közelmúltból arra, hogy valamilyen ügyben jelentős segítséget kaptak az internettől.

2. táblázat

<i>Mi volt a közelmúltban a legfőbb segítség az internettől?</i>	<i>(százalék)</i>
Segítség a tanulásban, illetve a továbbtanuláshoz	28
Segítség a munkában	23
Turisztikai információszerzés, foglalás	17
Vásárlás (informálódás, illetve rendelés)	17
Kapcsolattartás	11
Banki, tőzsdei információszerzés és ügyintézés	7
Állás-, illetve munkakeresés	6
Hivatali információszerzés és ügyintézés	5
Szabadidős programokról információszerzés	5
Egészségügyi információszerzés	4
Segítség a számítógép- és internethasználathoz	3
Segített kikapcsolódni	3
Nem tud ilyen esetet mondani	26
N	613

Miközben a kérdezettek negyede egyetlen olyan esetre sem tudott visszaemlékezni, amelyben az internetről jelentős segítséget kapott, a többiek meglehetősen sokféle olyan életszférát, illetve ügyet említettek, amellyel kapcsolatban úgy érezték, hogy komoly segítséget nyújtott számukra az internet. A legtöbben a munkavégzéssel és a tanulással kapcsolatban tudtak pozitív élmény(ek)e)t felidézni, majd a turisztikai és kereskedelmi információszerzések és tranzakciók és aztán a kapcsolattartási sikerek következtek. Mindezeket és a ritkábban említett területeket, illetve ügyeket (bank és tőzsde, állás- és munkakeresés, hivatali – APEH, önkormányzat stb. – informálódás és ügyintézés, egészségügyi információszerzés, szabadidős – mozi, színház stb. – információszerzés) együtt szemlélve megállapítható, hogy az aktív internetezők jelentős része már ma is képes igen sokrétűen és az élet számos fontos területére kiterjedően kihasználni az internet kínálta lehetőségeket.

VÉLEMÉNYEK AZ INTERNET MAGYARORSZÁGI ELTERJEDTSÉGÉRŐL ÉS HASZNÁLATÁRÓL

Az internetezők számának becslése

Az a kérdéssel kapcsolatban, hogy hányan lehetnek az internetezők Magyarországon, a választ megkockáztatók ugyan nagyon különböző számokat, illetve százalékos arányokat említettek („elég sokan”, a lakosság „10”, „20”, „30”, „50” százaléka, „csak kevesen”), mind a fővárosi, mind a szegedi fókuszcsoporthoz tartozó tagjainak többsége azon a véleményen volt, hogy hazai földön az internethasználóinak száma sajnálatosan alacsony. Ezen belül megfigyelhető volt, hogy a szegediek általában kedvezőbb, optimistább, a budapestiek viszont kevésbé kedvező, pesszimistább becsléseket adtak. Például egy szegedi hozzászóló szerint a lakosság 50-60 százaléka számára elérhető az internet, igaz ugyan, hogy úgy gondolja, valójában csak fele ennyiről mondható el, hogy ténylegesen használja is. Ezzel szemben egy statisztikai adatokra hivatkozó budapesti résztvevő úgy tudta, hogy Magyarországon kb. 600 ezer számítógépnek van internetkapcsolata – és ebből is 70 százalék a munkahelyeken található –, így a használók aránya sem haladhatja meg jelentősen a lakosság 6 százalékát. Volt azonban (szintén budapesti), aki még ehhez a számításhoz is kételkedő észrevételt fűzött, mondván, hogy más a statisztika és más a valóság.

Abban viszont a legteljesebb egyetértés mutatkozott, hogy a fiatalabbak között lényegesen nagyobb arányban fordulnak elő internetezők, mint az idősebb generációkban. Pontos életkori határok megvonásától óvakodtak ugyan, de többnyire a 40-50 éves kortartótól olyan választóvonalnak, amelytől felfelé már erősen ritkul az internet aktív használata. Igen erősen hangsúlyozódott, hogy a fiatalok, főként a 15 és 30 közöttiek lényegesen jobbak a számítógép és internet használatában, mint az idősebbek. Az egyik budapesti alany például úgy vélte, hogy a 14-15 évesek, akik beleszülettek az infokommunikációs világba, már eleve közelebb, mondhatni családi viszonyban vannak a számítógéppel és az internettel, ami az idősebbekről általában nem mondható el. Egy másik budapesti úgy fogalmazott, hogy 40 éves kor felett már kevesen vannak, akik tudnak internetezni, a tizenévesek között

viszont azok vannak kevesen, akik nem tudnak. Egy szegedi társuk úgy becsülte, hogy az internetezésben a huszonévesek jelentik a csúcst, bár a harmincasok még jók lehetnek, ha van gépük. A fiatalok dicséretéhez persze többen is azonnal hozzátették, hogy 60 felett is vannak kiváló internetezők, és néhányan Budapesten és Szegeden is leszögezték, hogy nem az életkor, hanem a rugalmasság, az újhoz való alkalmazkodás képessége és a nyitottság a döntő.

Nézetek a korosztályi különbségekről

Nyitott kérdések formájában az aktív internetezők kérdőíves vizsgálata is igyekezett véleményeket gyűjteni a fiatalabb és az idősebb generációk internethasználatáról. Mint a 3. táblázaton látható, az uralkodó nézet szerint a fiatalok a tanulással kapcsolatos információszerezést leszámítva elsősorban olyan infokommunikációs lehetőségeket kultiválnak a hálón, amelyek a szórakozás és a társas kapcsolat funkciójához kötődnek (csetelés, játékok, zene, ismerkedés, levelezés stb.)

3. táblázat

<i>Az aktív internetezők véleménye szerint mire használják a fiatalok az internetet?</i>	<i>(százalék)</i>
Csetelés	46
Játék	30
Tanulás	23
Zene	23
Kapcsolattartás, ismerkedés	20
Levelezés	12
Szórakozás	10
Erotikus oldalak nézegetése	4
Film	4
Újságok, hírek olvasása	2
Munka	1
Vásárlás	1
Nem tudja	5
N	616

Míg a fiatalok internetezéséről kialakított képet a könnyed időtöltés uralta, az idősebbek internetezéséről alkotott véleményekben a 4. táblázat tanúsága szerint a komolyabb, „felnöttesebb” tevékenységek, így az információkeresés, a munka, az újságolvasás dominált, és ha nem is nagy gyakorisággal, de mégis elsősorban az idősebbek internetezési szokásaival asszociálódott az internetes vásárlás, a banki-üzleti aktivitás, az utazási információszerezés és a politizálás.

4. táblázat

<i>Az aktív internetezők véleménye szerint mire használják az idősebbek az internetet?</i>	<i>(százalék)</i>
Információkeresés	55
Munka	25
Újságok, hírek olvasása	22
Kapcsolattartás, ismerkedés	13
Levelezés	10
Szórakozás	9
Tanulás	7
Vásárlás	7
Utazási információszerzés	5
Politizálás	4
Állás-, illetve munkakeresés	4
Banki, tőzsdei információszerzés és ügyintézés	4
Csetelés	3
Szabadidős programról információszerzés	3
Hivatali információszerzés, ügyintézés	2
Egészségügyi információszerzés	2
Erotikus oldalak nézegetése	1
Nem tudja	12
N	610

Vélemények a gyerekek és az internet kapcsolatáról

A gyerekek és a fiatalok kapcsolata az internettel külön terjedelmes témacsokrot képviselt a fókuszcsoportos beszélgetésekben. A hozzászólók a legnagyobb (néha szinte túlzó) csodálattal meséltek arról, hogy a gyerekek, amint megtanultak írni, olvasni, villámgyorsan elsajátítják a számítógép és az internet használatát; ügyesebbek, mint a felnőttek, rögtön mindent megtalálnak. Egy szegedi családanya azonban úgy vélte, hogy a gyerekek csak játszanak az interneten, komolyabb dolgokra, például információszerzésre csak a felnőttek használják. A budapesti csoportban, amelyben néhány résztvevőnek középiskolás gyerekei is voltak, többen is saját családi tapasztalataikat mesélték el. Egy asszony elmondta, hogy 17 éves fia már szinte mindent tud az internetről, saját honlapja is van; a kisebbik fia is sokat tud már, de ő még inkább csak játszik. Egy másik asszony elbeszélése arról szólt, hogy 18 éves fia számítástechnikusnak tanul, így persze nagyon jó az interneten; a kisebbik fia is nagyon ügyes, és néha megtörténik, hogy a gyerekek egymással vetélkedve, az interneten is megtréfálják egymást. Néhány családos résztvevő Budapesten és Szegeden is arról számolt

be, hogy a gyerekek a családban szinte kisajátítják a számítógépet, illetve az internetet. A harmadik budapesti asszony arra mutatott rá találóan, hogy a szülők gyakran a gyerekek kedvéért vásárolják meg a gépet és tanulják meg a használatát; a fiatalok között szinte státuszszimbólum és divat lett az internet: mint régen a farmernadrág, aztán a Nike tornacipő, majd a mobiltelefon, most mindegyiknek internet kell.

Egyik-másik megnyilatkozásban felmerült, hogy az interneten a gyerekek olyan tartalmakat is el tudnak érni, amelyek számukra semmiképpen sem lennének ajánlottak. Az egyik anya például arról tett említést, hogy a fia olyan helyekre is elbolyong, ahol nem kívánatos dolgokkal találkozhat. Bár explicit módon sem a budapesti, sem a szegedi csoportban nem bontotta ki közelebbről egyetlen résztvevő sem, hogy a fiatalok, a gyerekek szempontjából mit kell „nem kívánatos dolgok”-on érteni, nyilvánvalónak tűnt, hogy elsősorban a szexképekre gondolnak. Többen is megjegyezték, hogy a gyerekek elől le lehet tiltani bizonyos tartalmakat, és bár a téma nem volt különösebben hangsúlyos, határozottan leszögezték, hogy a felnőtt felhasználó, azaz a szülő dolga megakadályozni a nem kívánatos tartalmaknak a gyerekekhez való eljutását. Arról a sajtóban is exponált anomáliáról, hogy az internetes játékok közül jó néhány tobzódik a legbrutálisabb erőszakban, egyáltalán nem esett szó a fókuszcsoporthoz tartozók interjúiban.

Vélemények a szakértő internetezőkről

Az aktív internetezők kérdőíves vizsgálatában azzal kapcsolatban is gyűjtöttünk információkat, hogy az internettel már közelebbi kapcsolatba kerültek körében milyen elképzelések élnek arról, hogy mire használják az internetet azok, akik nagyon, mondhatni profi szinten értenek hozzá? (5. táblázat).

5. táblázat

<i>Az aktív internetezők szerint mire használják az internetet azok, aki nagyon értenek hozzá?</i>	<i>(százalék)</i>
Számukra az internet munkaeszköz	38
Weboldalak, programokat készítenek	20
Mindenre	18
Pénzt keresnek vele	15
Hackerkednek	13
Banki-tőzsdei információszerzésre, ügyintézésre	12
Időtöltésre, szörfölésre	10
Hivatali információszerzésre, ügyintézésre	7
Vásárlásra	7
Nem tudja, hogy mire használják	20
N6	10

A válaszoknak az említési gyakoriságok szerinti legnagyobb csoportját a munkatevékenységre és pénzkeresetre utaló feltételezések alkották (munkaeszközként szolgál, weboldalak és programok készítése, pénzkereset). Külön csoportba sorolhatók az olyan kisebb gyakoriságú válaszok, amelyek a legtöbb internetező által ma még nem nagyon gyakorolt tevékenységekre vonatkoznak (banki-tőzsdei és hivatali információszerzés és ügyintézés, vásárlás). Sajátos negatív feltételezés, hogy az internethez nagyon érték hackerkedésre, mások gépére való betörésre, esetleg vírusok előállítására használják tudásukat. Nyilvánvaló, hogy ebben a feltételezésben az internet „amatőr” használóinak a nálukénál nagyobb számítógépes és hálózati tudással és tapasztalattal rendelkezőkkel szembeni gyanakvása és félelme fejeződött ki.

Az internet és a társadalmi különbségek

A budapesti fókuszcsoportban terítékre került (a szegediben azonban nem) az a kérdéskör is, hogy milyen hatással lehet az internet a társadalmi különbségekre. A résztvevők egybehangzóan úgy vélekedtek, hogy az internet a társadalmi érvényesülésben feltétlenül előnyt jelent azok számára, akik birtokolják és használni tudják, mivel az internetezők többet tudhatnak meg a világról, mint azok, akik nem férnek hozzá a hálózathoz. Az internet differenciáló hatásaival összefüggésben utalások történtek az információs társadalomra, arra vonatkozóan azonban, hogy ezen mit is kell érteni, meglehetősen bizonytalan vagy éppen közhelyes megnyilatkozások hangzottak el: az információs társadalomban többet kommunikálnak az emberek; a hivatalos ügyek intézése elektronikusan történik, mint az internetes adóbevallás; olyan társadalom, ahol nem a pénz, nem az anyagiak, hanem az információ, a tudás számít stb. Ez utóbbi véleményhez azonban az egyik résztvevő ellenvetőleg tette hozzá, hogy az igazán fontos információ pénzbe kerül, és az interneten sem érhető el ingyen. Arra a kérdésre, hogy az internet indukálta társadalmi differenciálódásnak lesznek-e vesztesei, egyöntetűen a kedvezőtlen anyagi helyzetűeket említették a hozzászólók: azok, akiknek nincs pénzük internetre; akik nem tudják iskoláztatni a gyermeküket; a szegények; ez erősen forintkérdés stb.

VÉLEMÉNYEK AZ INTERNET KÍNÁLTA INFOKOMMUNIKÁCIÓS LEHETŐSÉGEKRŐL

Az információ és a kapcsolat élménye

Az aktív internethasználók körében végzett kérdőíves adatfelvétel egyik nyitott kérdése aziránt érdeklődött, hogy a kérdezettek számára mi jelentette, jelenti a legnagyobb élményt az interneten (6. táblázat).

<i>Mi jelentette, illetve jelenti a legnagyobb élményt az aktív használók számára az interneten?</i>	<i>(százalék)</i>
Az információk gazdagsága, sokfélesége	87
Az információk elérésének gyorsasága	29
A csetelés	19
Az ismerkedési, kapcsolatteremtési lehetőségek	18
A levelezés, az e-mail	16
Segíti a munkát	4
A játék lehetőségek	3
A zenei kínálat, a zeneletöltés	2
A képek (közelebbi meghatározás nélkül)	2
Nem tudja	12
N6	32

Kiemelkedően az interneten elérhető információk gazdagsága, sokfélesége került a pozitív élmények gyakorisági listájának élére. A második helyen – igaz, hogy lényegesen kevesebb említéssel – az információ elérhetőségének, megtalálhatóságának gyorsasága állt. Vagyis megállapítható, hogy az aktív internetezők a tájékozódási, informálódási lehetőségeket ítélték az internet legfőbb pozitív tulajdonságának. Az említési gyakoriságok listáján olyan használati lehetőségek következtek, amelyekben valamilyen módon a másokkal való kapcsolat, a kommunikáció, a virtuális térben való találkozás a fő motívum (chat, ismerkedés, kapcsolattartás, e-mail). Az információ és a kapcsolat élményéhez képest az egyéb internetes infokommunikációs lehetőségek (a munkában nyújtott segítség, a játéklehetőségek, a zene és a vizualitás) már csak egészen ritkán szerepeltek az internetezők legélménytelibb tapasztalatai, illetve tevékenységei között. (A képek mineműsége a válaszokban nem lett kibontva, ezért feltehetjük, hogy a kérdezettek nem konkrét képi tartalmakra, hanem általában a képiségre, az információk vizuális támogatására, vagyis arra gondoltak, hogy az internet nemcsak verbális, hanem vizuális információkat is kínál.)

Az internetről szerezhető információk megbízhatósága

Az információ gazdagsága és sokszínűsége a fókuszcsoporthoz tartozók részvevői számára is az internet legfontosabb erői közé tartozott, mindazonáltal az információszerzés mikéntjével és az információ minőségével kapcsolatos kérdések komoly elégedetlenségeket és kritikai észrevételeket is felszínre hoztak. (Itt jegyezzük meg: a fókuszcsoporthoz tartozók beszélgetéseiben gyakran megfigyelhető volt, hogy a véleménynyilvánítások egy-egy internetes témával kapcsolatban elismerő, pozitívan értékelő megállapításokkal indultak, majd gyorsan átfordultak elégedetlenkedő, kritikai természetű, negatívan értékelő észrevételekbe, mintha a megszólalók örültek volna annak, hogy hozzáértők körében kibe-

szélhetik problémáikat.) Budapesten és Szegeden is megfogalmazódott, hogy az információgazdagságnak árnyoldalai is vannak. Többen úgy találták, hogy néha már túl sok az adat, szinte nem is lehet eligazodni az információk sokaságában, könnyű elbizonytalanodni és elveszni az adattengerben. Mások viszont arra panaszkodtak, hogy sokszor nehezen vagy egyáltalán nem találják meg, amit keresnek: lehet, hogy van információ, de nem sikerül fel-lelni. Ezt a véleményt a tapasztaltabbak azzal utasították vissza, hogy mindent meg lehet találni, csak jól kell keresni, továbbá felhívták a figyelmet arra, hogy egyre több kereső program létezik és ezek egyre jobbak.

Abban viszont a fővárosban és Szegeden is általános egyetértés mutatkozott, hogy az interneten található információk valóságértelme, igazságértéke, hitelessége gyakran erősen kétséges: „nem lehet tudni, mi a jó információ”; „ellenőrizhetetlen, amit találunk”; „van információ mindenről, de nem hiteles”. Többen is úgy vélték azonban, hogy bár az információk gyakran valóban hamisak és félrevezetők, mégis meg lehet találni a használható anyagokat; lehetséges a kontroll, utána lehet nézni más oldalakon az igazságnak. Volt, aki úgy gondolta, hogy az intézmények weboldalai nem lehetnek hamisak, inkább a magánemberek információi a megbízhatatlanok, erre viszont jó néhányan azt válaszolták, hogy az intézményi honlapok között is sok a lejárt, idejét múlt, félrevezető információt tartalmazó.

Különösen élénk beszélgetés alakult ki a vásárlási és a turisztikai információkról. Például voltak, akik szerint az autókra vonatkozó információk nagyon megbízhatók, az egyéb áruajtákról viszont kevés a hiteles tájékoztatás. Mások viszont úgy találták, hogy elsősorban vagy kizárólag csak az elektronikai termékekről elfogadható az internetes információ. Ismét mások az utazási, turisztikai információk mennyiségét és minőségét kifogásolták, mondván, hogy gyengén működik a szálláskeresés, sok fontos információ hiányzik: vagy kép nincs a szálláshelyekről, vagy az ár nincs pontosan megadva, vagy az útvonal leírását, megfelelő térképet nem találni stb. De ezen a téren is akadt hozzászóló, akinek jobb tapasztalatai voltak az interneten, és úgy nyilatkozott, hogy a hálón több és pontosabb az információ, mint az utazási irodákban vagy a brosúrákban.

Az információkeresés nehézségei

A fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetések résztvevői közül többen is kitértek az információkereső programok hatékonyságának és a keresés technikájának kérdésére. Budapesten a Google-t említették a leggyakrabban, a szegediek elbeszéléseiből viszont úgy tűnt, hogy ők rendszerint magyar keresőket használnak. Néhányan Budapesten és Szegeden is nehézségekről, kudarcélményekről számoltak be információkeresési próbálkozásaikkal kapcsolatban: a kereső programok működését körülményesnek találták, és arról panaszkodtak, hogy gyakran nem is jutnak a remélt eredményre. Mások viszont, feltehetően a gyakorlottabbak, kissé értetlenül fogadták ezeket a panaszokat, és azzal vigasztalták a nehézségekkel küszködőket, hogy „tapasztalat kell”; „olyannal még nem találkoztam, hogy le lenne írva a keresés logikája”; „nincs saját technikám, beírom a szót és kész”. Mindenesetre mindkét csoportban megfogalmazódott az az igény, hogy egyszerűsíteni kellene a keresést, hogy az átlag felhasználó is gyorsan megtalálja, amit keres.

Csetelés

A csetelésről túlnyomórészt kedvezőtlen véleményeket fejtettek ki a résztvevők. Elsősorban azzal kapcsolatban fejeződtek ki ellenérzések, hogy a chatnél általában nem lehet tudni, kik a partnerek, akikkel kommunikálunk: van, aki a valóságos nevén szerepel, van, aki nem; van, aki valóságghűen mutatkozik be, van, aki nem; van, aki hazudik, van, aki nem. Teljes egyetértés azonban ezzel kapcsolatban sem alakult ki. Amikor például a szegedi csoportnak az egyik nő tagja azt fejtegette, hogy a chat nagy fogyatékosága, hogy nem tudjuk, kivel beszélünk, és sok a csalás, sok a hazugság, válaszként két férfi társa úgy nyilatkozott, hogy a csetelésben éppen a névtelenség és a lazaság a jó. Arról is történt említés, hogy létre lehet hozni olyan chat roomokat, amelyekben csak olyanok kommunikálnak, akik ismerik egymást. Egy másik szegedi nő hozzászóló arról mesélt, hogy többször is megpróbált csetelésbe bekapcsolódni, de mindig komolytalanná váltak az üzenetek, és aztán többször már nem kísérletezett. Budapesten is többnyire úgy nyilatkoztak a fókuszcsoport résztvevői, hogy nem szeretik a csetelést. Tartózkodásuk indoklásául sokféle szempontot említettek: a chatből hiányzik a személyesség; nem lehet gyorsan reflektálni, mint az élő diskurzusban vagy akár a telefonon keresztül; a humor nem nagyon tud érvényesülni; nincs közvetlenség, természetesség; sokszor, sőt többnyire butaságok jelennek meg; gyakori a durvaság és a trágárság stb. A fenntartásokkal szemben az egyik nő résztvevő határozottan leszögezte, hogy neki tetszik a csetelés, mert nagyon jól elszórakoztatja. Egészében véve végül is úgy tűnt, hogy az elutasító vélemények hangoztatása ellenére ritkábban vagy gyakrabban, de valójában mindenki be-benéz egy-egy csevegésbe, és alkalmanként hozzá is szól.

A csetelés témájához kapcsolódóan három budapesti férfi résztvevő is jelezte, hogy jó-nak tartják és gyakran felkeresik a közéleti fórumokat, igaz, hogy inkább csak olvasgatják a szövegeket, de nem nagyon szólnak hozzá. Egyikük azonban arról számolt be, hogy néha maga is kifejti a véleményét az általa „politikai Hyde Park”-nak nevezett színtéren. A szegedi csoportban egyáltalán nem történt említés az interneten folyó közéleti, politikai kommunikációról.

Vásárlás az interneten

Az interneten történő áruválasztás és -rendelés témája mindkét fókuszcsoportban külön kérdés nélkül is előkerült néhány alkalommal, nem utolsósorban annak köszönhetően, hogy Budapesten és Szegeden is akadtak olyanok, akiknek már voltak tapasztalataik ezen a téren. Az a néhány résztvevő, aki már rendelt árut az interneten, mindkét helyszínen meglepéssel számolt be a tranzakciókról, de mindnyájan hangsúlyozták, hogy az internetes vásárlás csak olyan termékek, például CD-k vagy könyvek esetében lehet biztonságos és sikeres, amelyeket a megrendelők alaposan meg tudnak ismerni a vásárlás előtt. Többen is úgy vélték, hogy olyan termékeket, például ruhaféléket, amelyeket a végleges döntés előtt nem árt felpróbálni, kockázatos az interneten vásárolni, de egyikük azt is hozzátette, hogy az internetes vásárlásoknál is lehet cserélni. Az egyik szegedi férfi arról beszélt, hogy szerinte a nők idegenkednek az internetes rendeléstől, mert szeretnek próbálni, szeretik megnézni, megfogni az árut, ezzel azonban nő társai nem feltétlenül értettek egyet; egyikük meg is említette, hogy ő szívesen vásárolna az interneten keresztül, de nem tudja, hogyan kell.

Arra a kérdésre, hogy találkoztak-e internetes árrendelésnél csalással, szándékosnak tűnő megtévesztéssel, Budapesten és Szegeden is nemleges választ adtak a fókusz-csoportok tagjai; ha hallottak is már ilyesmiről, személyes kedvezőtlen tapasztalatuk nem volt.

A vásárlások témakörében a budapesti csoportban röviden szó esett az interneten megjelenő hirdetésekről, reklámokról is. Volt, aki határozottan idegesítőnek találta ezeket, de olyan hozzászólók is akadtak, akik úgy nyilatkoztak, hogy őket egyáltalán nem zavarják a reklámok, sőt az egyikük elmondta, hogy ötleteket is kapott tőlük. Az egyik résztvevő pedig arról beszélt, hogy magánhirdetések számára is nagyon jó hely az internet, például lákást sokkal gyorsabban lehet hirdetni a hálón, mint az Expressz hirdetési újságban.

E-mail: kapcsolatteremtés, kapcsolattartás az interneten keresztül

Az internet kapcsolatépítő és fenntartó funkcióját a budapesti és a szegedi csoportban is igen fontosnak értékelték, sőt néhányan mindkét helyszínen úgy vélekedtek, hogy mind a munkához kapcsolódóan szakmai téren, mind a magánélet vonatkozásában ez az, amire a hálózat a leginkább alkalmas, hiszen világméretben áthidalja a távolságokat és szinte korlátlan információcserét képes megvalósítani. A szegedi csoportban azonban olyan vélemény is elhangzott, hogy az e-mail nem tud igazán személyes lenni, mert a technikailag közvetített írás nem egyenértékű a közvetlen egyidejű kommunikációval, amelyben a felek látják és hallják is egymást. Ezzel a nézettel azonban többen is vitába szálltak arra hivatkozva, hogy ma már az interneten keresztül is megvalósítható online képi és hangzó kapcsolat.

Letöltés

A zenei és a vizuális anyagok letöltésének lehetőségét is az internet előnyei között említették a fókusz-csoportos beszélgetések résztvevői, de egészében rövidebben és kevésbé hangsúlyosan tárgyaltak róla, aminek alighanem az lehetett az oka, hogy ezen a téren nem mindegyiküknek voltak érdemleges tapasztalatai. Ezzel együtt úgy tűnt, hogy mindnyájan tudnak arról, hogy a letöltések körül felmerülhetnek szerzői jogi problémák, szabály- és törvénysértések. Néhányan leszögezték, hogy letölteni bármit szabad, csak továbbadni, szélesebb körben szétküldeni nem. Mindenesetre miközben többen is arra panaszkodtak, hogy a letöltés nagyon lassú, azt is megjegyezték, hogy a szerzői jogok védelmének nehéz érvényt szerezni, hiszen a letöltés sokkal olcsóbb, mint a CD vagy a DVD a boltokban.

Ügyintézés

Néhányan Budapesten és Szegeden is úgy nyilatkoztak, hogy már igyekeztek tájékozódni az elektronikus ügyintézés lehetőségéről valamely területen. Említés történt tévé-előfizetésről, banki ügyintézésről, helyrajzi szám kereséséről, árajánlat kérésről, cégazonosításról, a kurta megszólalásokból azonban nem feltétlenül derült ki, meddig jutottak a megvalósításban. A banki interakcióval kapcsolatban például csak annyit mondott az egyik

hozzászóló, hogy tudomása szerint átutalást lehet interneten keresztül csinálni, de máshoz személyesen be kell menni a bankfiókba. A helyrajzi szám keresésével és a cégazonosítással kapcsolatban azt emelték ki az érintettek, hogy regisztrálni kellett magukat, amihez néhányan azt fűzték hozzá, hogy a regisztrálást már mindenféle jelentősebb internetes szolgáltatásnál megkövetelik. Többen is határozottan kijelentették, hogy bármilyen hivatalos ügyüket szívesen intéznék az interneten keresztül, a lényeg az, hogy ne kelljen sorban állni és hosszasan várakozni.

További szempontok, illetve megállapítások

Az alábbiakban a fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetéseknek olyan részleteit vesszük szemügyre, amelyekkel kapcsolatban nem alakult ki hosszabb véleménycseré, de rövidségük, illetve egyediségük ellenére is figyelemre méltók lehetnek.

Mellékesen érintett pozitív mozzanatok

- Az internet bővíti az ismereteket, mert információkeresés, böngészés, szörfölés közben a használók újra és újra újabb és újabb információkra, újabb és újabb fogalmakra, témákra, újabb és újabb ismeretanyagra ugranak át, és ezáltal egyre újabb és újabb dolgokat tanulnak meg.
- Ami a napi eseményekről való tájékozódást illeti, az internetes információszerezés jobb mint az újságolvasás, mert olcsóbb és kényelmesebb is, hiszen nem kell elmenni az információért, emellett nem ritkán gyorsabb és frissebb is, mint a sajtó.

Mellékesen érintett negatív mozzanatok

- Még mindig nagyon kevés a magyar nyelvű tartalom az interneten.
- Az internet sok vonatkozásban nem tudja felvenni a versenyt a nyomtatott kulturális termékekkel: a monitorról olvasni nem ugyanaz, mint kézbe venni egy újságot vagy egy könyvet; az internet körülményes az újsághoz és a könyvhöz képest.
- Az internet lustává, túlzottan kényelmessé tesz, mert el sem kell mozdulni a gép mellől, hogy bármit megtaláljunk és kapcsolatot teremtsünk.
- Sok helyen regisztrációt kérnek, de nem tudni, mit csinálnak az adatokkal.

Internetfüggőség

Annak a kérdésnek a kapcsán, hogy létezik-e internetfüggőség, mindkét fókuszcsoporthoz tartozó többen is, mégpedig túlnyomórészt nők, arról számoltak be, hogy hiányérzetük támad, ha elszakadnak az internettől: „hiányzik, ha nem tudok minden nap belenézni a leveleimbe”; „idegesít, ha nem internetezhetek”; „rossz érzés, hogy lemaradok valamiről, ha nem kapcsolom be”. Egy szegedi asszony olyan esetről is hallott, hogy valakinek a gyereke még a gimnáziumból is kimaradt, mert nem tudott leszokni az éjszakai internetezésről. Ezzel együtt is lényegében egybehangzóan úgy nyilatkoztak, hogy nyaralás közben nem nagyon igénylik, illetve nem hiányolják a hálózati kapcsolatot.

A biztonság problémája

A biztonság témakörével kapcsolatban elsősorban férfi résztvevők nyilatkoztak meg, de csak egészen röviden. Néhányan megemlítették, hogy igyekeznek védekezni a vírusok-

kal és a behatolási kísérletekkel szemben, de még így sem érezhetik magukat teljes biztonságban. Volt, aki észlelt nem kívánatos látogatókat, de veszélyesebb akcióról, a védelmi rendszer feltöréséről csak híresztelésekből hallottak.

A szabályozás kérdése

Sem a fővárosi, sem a szegedi fókuszcsoportban nem keltett különösebb érdeklődést az a kérdés, hogy a nem kívánatos tartalmak kiszűrése érdekében szükség lenne-e az internet valamiféle szabályozására. Voltak, akik egyetértettek azzal, hogy kellene szabályozás, voltak, akik nem, de érdemleges érvek egyik álláspont mellett sem hangzottak el. Nyomatékosan megfogalmazódott viszont – mint korábban már említettük – az a nézet, hogy a felnőtt felhasználók, a szülők dolga megakadályozni a gyerekek hozzáférését a számukra nem ajánlott tartalmakhoz.

AZ INTERNET FŐBB PROBLÉMÁI MAGYARORSZÁGON

Az aktív internetezők mintáján végzett kérdőíves vizsgálatunkban nyitott kérdés tudakolta, hogy a kérdezettek véleménye szerint milyen tényezők akadályozzák az internet gyorsabb terjedését Magyarországon (7. táblázat).

7. táblázat

<i>Mi akadályozza Magyarországon leginkább az internet gyors terjedését?</i>	<i>(százalék)</i>
Anyagiak általában	70
Drága az üzemeltetés	45
Hozzáértés hiánya	17
Érdeklődés hiánya, nincs igény	17
Drága a gép és a csatlakozás	14
Számítógépes eszközök hiánya	14
Gyenge a szolgáltatás	10
Kormányzati intézkedések hiánya	3
Nincs megfelelő képzés	2
Nem tudja	5
N	618

A válaszok három nagyobb típusba csoportosultak. Az első, egyben a kiemelkedően leggyakoribb választípus a drágaságot és a pénz hiányát jelölte meg az internet hazai terjedésének legfőbb akadályaként. Azok, akik az anyagiak közelebről nem részletezett emlegetésén túl konkrét okokat is megjelöltek, elsősorban az üzemeltetés magas költségeit kifogásolták, és csak viszonylag ritkábban utaltak a számítógépes eszközök hiányára, illetve

magas árára. Jelentősen kisebb gyakorisággal történt említés a szellemi tőke szűkösségéről (a hozzáértés, az érdeklődés, az igény, valamint a képzés hiánya), és ennél is alacsonyabb arányban fordultak elő a szolgáltatások gyengeségére utaló magyarázatok.

A magas költségek miatti panaszok

A fókuszcsoporthoz tartozó beszélgetésekben a fővárosban és Szegeden is legalább olyan hangsúlyosak voltak az internetezés költségeivel kapcsolatos kifogások és panaszok, mint a kérdőíves felmérésben. Az általános közhangulatot jól jellemzi, hogy például a budapesti csoportban anélkül, hogy a moderátor feltette volna első kérdését, az egyik férfi résztvevő már magától elkezdte mondani – természetesen a többiek helyeslésétől kisérvé –, hogy külföldön, Nyugaton az internet fele annyiba kerül és négyszer olyan gyors, mint nálunk, majd a későbbiekben ezt minden adandó alkalommal megismételte. A hozzászólók a számítógépek, a gyakran szükséges bővítések és a csatlakozás árát éppúgy drágálták, mint az előfizetés díját, de különösen az utóbbit tartották nehezen elviselhető tehernek: „persze megveszik, mint például az autót és a benzint, mert kell az élethez”; „9-10 ezer havonta elviselhető, de sok”; „az új gép is drága, és a bővítés is, de a gyerekek mindig új dolgokat kérnek a játékokhoz”; „külföldön sokkal olcsóbb az internet”; „[a gyorsabb terjedés előtt] a pénz a legfőbb akadály” stb.

A Sulinet programról az volt az általános vélemény, hogy jó kezdeményezés, de vannak gyengeségei. Mindenekelőtt azt kifogásolták a hozzászólók, hogy csak a gépvásárlást támogatja, az előfizetést nem. Többek részéről felmerült azonban az is, hogy a Sulinet nem igazságos, mert a magasabb jövedelműeknek kedvez, hiszen akinek nincs vagy nagyon alacsony a jövedelme, nem tud élni az adókedvezménnyel; ráadásul az adó-visszatérítés csak a vásárlást követő évben esedékes, a gépet viszont azonnal ki kell fizetni.

Nem meglepő ezek után, hogy arra a kérdésre, miképpen lehetne elősegíteni az internet gyorsabb hazai terjedését, Budapesten és Szegeden egyaránt az volt az első válasz, hogy csökkenteni kellene a költségeket, és ezen belül is elsősorban az előfizetési díjak leszállítását tartanák fontosnak. E javaslat olyan, általános helyesléssel fogadott ötlettel is kiegészült, hogy versenyeztetni kellene a szolgáltató cégeket, mert a verseny feltehetően levinné az árakat.

Azzal kapcsolatban is sokan nyilvánítottak véleményt, hogy az állam milyen támogatásokkal mozdíthatná elő az internet fokozottabb magyarországi térnyerését. Mindenekelőtt azt hangsúlyozták a hozzászólók, hogy talán nem is elsősorban a gépvásárlást, hanem a hozzáférést kellene támogatni. Néhányan a fővárosi és a szegedi csoportban is annak a véleményüknek adtak hangot, hogy az állam támogatásával nem a magánembereket kellene segíteni, hanem azt, hogy minél több közösségi szinten, iskolákban, könyvtárakban, közösségi házakban, pályaudvarokon és hasonló helyeken létesüljön olcsó, esetleg ingyenes internetes felhasználóhely. Ehhez kapcsolódóan az is nyomatékosan megfogalmazódott, hogy a legtagabb körben támogatni kellene az internet iskolai oktatását. Ez a javaslat különösen Szegeden volt hangsúlyos, ahol többen is rámutattak arra, hogy az iskolák egy részében kevés vagy egyáltalán nincs is gép, de ahol van, a tananyagot ott sem feltétlenül szerves része a számítógép és az internet használata. Budapesten a közeljövő egyik lehetőségként a hivatali-önkormányzati ügyintézés internetesítésének támogatása is felvetődött, ez azonban heves elutasítással találkozott az egyik megszólaló részéről, aki úgy vélte, hogy sokkal fontosabb tennivalók, sokkal nagyobb problémák is adódnak, például a düledező épületek és a rossz utak.

Jövőkép az internetről

Válaszul arra a kérdésre, hogy miképpen képzelik a közeljövő internethasználatát Magyarországon, a budapesti és a szegedi fókuszcsoporthoz tartozók is egyetemesen annak a véleményüknek adtak hangot, hogy a hivatali információszerezés és ügyintézés az a terület, ahol az internet előtt széles perspektívák nyílnak. Példaként a bankügyeket, a közigazgatási nyilvántartásokat, bejelentéseket, engedélykérekeket, az adóbevallást és az iskolai, egyetemi beiratkozást említették. Többen is hangsúlyozták, hogy minden olyan elektronikus eljárási lehetőséget örömmel fogadnának és szívesen gyakorolnának, amellyel időt lehetne megtakarítani és el lehetne kerülni a hivatali sorban állásokat.

A szegedi csoportban a távmunka szélesebb körű elterjedéséről is hosszabban szó esett. Általánosan elfogadottnak tűnt az a nézet, hogy az internetre épülő távmunkában foglalkoztatottak száma a közeljövőben Magyarországon is emelkedni fog, mindazonáltal néhányan azonnal hozzátették, hogy természetesen csak bizonyos fajta szellemi foglalkozások jöhetnek szóba, és ezeknél is munkahelye válogatná, hogy a távmunka vagy a hagyományos rend lenne-e jobb. Végül is a csoportból csak egy kisebbség, összesen három fő nyilatkozott úgy, hogy szívesen dolgozna otthon távmunkában, aminek legfőbb előnyét abban jelölték meg, hogy szabadon oszthatnák be idejüket. A többiek viszont – ki erősebben, ki kevésbé – idegenkedtek a távmunka gondolatától, mondván, hogy otthon elfecsérlődik az idő, hiányozna a munkahelyi atmoszféra és társaság, szerencsésebb, ha a munka és az otthon elválík.

Amikor arra a kérdésre terelődött a figyelem, hogy a fókuszcsoporthoz tartozók milyennek szeretnék látni az internetet három-négy év múlva, az alábbi választípusok fogalmazódtak meg:

- olcsóbb az internetezés (alacsonyabb díjak és beszerzési költségek);
- kiterjedtebb elektronikus ügyintézés (hivatalok, posta, bank);
- egyszerűbb keresés (az átlagember számára is könnyen használható kereső programok, áttekinthetőbb katalogizálás, gazdagabb és kifinomultabb kategorizáció);
- gyorsabb információáramlás és letöltés;
- széles körű mobil hozzáférés (ehhez azonban többen is hozzátették, hogy nem hisznek benne);
- nagyobb biztonság (ne lehessen betörni, csökkenjen a vírusveszély);
- az internetszolgáltatók is támogassák anyagilag az internet terjedését (például adjanak támogatást az iskoláknak).

ÖSSZEFOGLALÁS

A fókuszcsoporthoz tartozók vizsgálatai eredményei szerint az aktív internetezők leginkább információszerezésre és szórakozásra, kikapcsolódásra használják a hálót. Az információszerező tevékenység elsősorban a munkához és/vagy a tanuláshoz kapcsolódik, de erősen hangsúlyozódtak a turisztikai, utazási célú kommunikációk is, és más szabadidős tevékenységek internetes támogatásáról is többször szó esett.

Miközben a hasznossági szempontú információszerezések széles skálája felvonult a beszélgetésekben, sok hozzászólás azt tükrözte, hogy az internetezők jelentős része számára a

munka és tanulási célú használatokat leszámítva lényegében mindennemű internetes tevékenység szórakozásnak, kikapcsolódásnak minősül, tehát nemcsak a játékokat vagy a kifejezetten szórakoztató tartalmak (zene, képek stb.) befogadását, hanem a turisztikai vagy vásárlási információk böngészését, az internetes újságok olvasását, a különösebb cél nélküli szörfölést, a csetelést és az egyéb véleménycserét, a (magáncélú) levelezést és kapcsolattartást stb.-t is szórakozásként, kikapcsolódásként élik meg, sőt sokuk számára tulajdonképpen már a gép bekapcsolása és az internetbe való belépés is a szórakozásba, a kikapcsolódásba való olyasféle átváltásnak tekinthető, mint hagyományosan a tévézés vagy egy képes magazin fellapozása.

Ez a két, a beszélgetésekben leginkább előtérbe került használati mód a legtermészetesebben párhuzamba állítható az internetezők körében végzett kérdőíves vizsgálat többváltozós elemzésének eredményeivel, nevezetesen a faktorelemzés által felszínre hozott „élmény” és „tudás” funkcionális válfajokkal. Az is kitűnt a fókuszcsoportos vizsgálatból, hogy az aktív internetezők gondolkodásában az „e-commerce” faktor is nyomatékosan jelen van, bár többségük egyelőre leginkább még csak próbálgatja, izlelgeti az üzleti-vásárlási használati módot, mégpedig elsősorban a már említett turisztikai, utazási vonatkozásokban (jegyvásárlások, szállásfoglalások). A „közügy” faktor által összefogott tevékenységi kör viszont csak ritkán és kevésbé hangsúlyosan tűnt fel a beszélgetésekben. Mindenesetre mind az üzleti, mind a közügyekkel kapcsolatos használati mód tekintetében figyelmet érdemel, hogy a résztvevők egyhangzóan úgy nyilatkoztak: minden olyan internetes lehetőséget örömmel fogadnának, és szívesen gyakorolnának, amellyel időt lehet megtakarítani, és el lehet kerülni a hivatali sorban állásokat.

Tölgyesi János

INTENZÍV INTERNETHASZNÁLÓK 2004 ELEJÉN. MÉLYINTERJÚ ELEMZÉSEK

Vizsgálatunkban az intenzív internethasználókkal készített mélyinterjúk elemzésében kíséreltük meg kitapintani azokat az elemeket, amelyek az egyes egyének szemszögéből a saját személyes erőfeszítéseik eredményeként jelennek meg, a szélesebb közösség számára pedig esetenként minták vagy követendő utak és példák lehetnek a felemelkedéshez, az új gazdasági környezethez való alkalmazkodáshoz, az egyéni boldoguláshoz. Az egyéni esetek tanulságait olyan szempontok alapján próbáltuk meg elemezni, hogy kitűnjön, azok mögött milyen egyéni, de általánosítható tanulságokkal rendelkező törekvések, buktatók és sikeres előrehaladások állnak. Milyen utak vezetnek az internet értő és hasznos használatához, milyen tartalékok rejtőznek a bemutatott példákban, milyen külső ösztönzések lehetnek hatékony segítői – esetleg tömeges mértékben – a tanulási, adaptálódási folyamatoknak.

Az interjúk elemzéséhez kétféle elméleti vezérfonalat használtunk fel. Az egyik elképzelés annak megértéséhez segíthet hozzá, hogy egy új média, vagy tágabban és az internet vonatkozásában talán pontosabban is megfogalmazva, egy komplex információs és kommunikációs eszköz tömeges használatbavételekor milyen korábbi, már ismert használati módok segítik ezt a „birtokbavételi” folyamatot. A másik vezérfonalat az ún. új gazdaság jelenségeinek elemzése nyomán levonható tanulságok adják. Itt olyan kérdésekre kereshetjük a választ, hogy milyen új folyamatok (elsősorban információkezelő és kommunikációs folyamatok) tűntek fel, illetve jellemzik ezeket az új szerveződésű vállalatokat, amelyek kapcsán az új gazdaságról szoktak beszélni. Az egyes résztvevők, maguk a munkavállalók pedig milyen hasznát látják azoknak az ismereteiknek, készségeiknek, tájékozódási és kommunikációs rutinjaiknak, amiket megszerznek az internet használatával, annak intenzív, „nem kezdő” fokozatával.

Az első, vezérfonalnak használt elképzelést Roger Finke gondolatmenete nyújtja, az ún. mediamorfózis-koncepció. Az új kommunikációs eszközök kifejlődésének, és tömeges használatba vételének folyamata szerinte egy állandó metamorfózishoz hasonlatos. A korábbi formák ismerete, ezek otthonos, kézenfekvő használata előzménye és feltétele az új eszköz sikeres adaptálásának. „Az új média sikeres formái, akárcsak az új fajok az élővilágban, nem a semmiből tűnnek elő. Szoros kapcsolatokat, láncolatot tartanak a múlttal.” Ezt a múlttal való szoros kapcsolatot és együttfejlődést és együttlétezését nevezi mediamorfózisnak. A dolog másik oldaláról szemlélve ez azt jelenti, hogy az innováció, az új médiaforma kifejlesztése valamilyen régi ideán alapul, és mélyen gyökerezik a múltban.

A használó felől tekintve a dolgot, a folyamat lényege az, hogy a megjelenő új tömeg-médiiumok használata, lehetőségeinek birtokbavétele a legtöbb esetben, a legtöbb ember számára egy korábban megismert gyakorlat adaptálását, ennek a korábbi használati mintának a részbeni átvételét, az új médiakörnyezetre való alkalmazását jelenti.

Az internet megjelenésével sokszínűbbé és egyben jóval bonyolultabbá vált ez a folyamat. Nem lehet egyetlen médiahasználati előzményt vagy rutint megnevezni, ami a fent vázolt elképzelés szerint megalapozná, megkönnyítené a megismerkedés első fokozatait a tömeges méretekben érdeklődő és bekapcsolódni kívánók számára. Az internet használata, a szükséges tudás birtokbavétele jelenleg majdnem kizárólag a számítógép használatának, ismeretének lépcsőfokain át vezet. Igaz, hogy megjelent, és talán a közeljövőben növekszik a súlya is a mobiltelefonok közvetítésével megoldható internethasználatnak, hálózatelérésnek. Máig nem sikerült azonban kidolgozni, és főleg elterjeszteni egy olyan, egyszerűen kezelhető célszámítógépet, amit kifejezetten tömeges használatra szántak és az internet elérését szolgálná. Ma még ugyancsak a jövő ígéréteinek tűnik a digitális televíziózás környezetében, a tévékészülék és a hozzátartozó távvezérelő eszköz segítségével egyszerűen megtanulható és könnyen kezelhető internethasználat is.

Látni kell azonban azt is, hogy a fent vázolt internethasználati alternatívák már most, kialakulásuk kezdeti fázisában sem „azonos értékűek”. Karakteresen más internethasználat, igazi „böngészés” valósítható meg például a mobiltelefon segítségével ma (WAP), és ugyancsak markánsan fog különbözni a számítógépen végzett internetezéstől a digitális televízió-műsorok nézése közben végezhető, végzett internetböngészés. Még az ún. NetPC-ken elérhető lehetőségek is több vonásukban különböznek a desktop gépek közvetítésével kihasználható lehetőségektől. Gondoljunk csak bizonyos anyagok lokális tárolására, a nyomtatás vagy a további feldolgozás, felhasználás lehetőségeire egy általános célú, jól felszerelt gépen. Ezek a feladatok vagy nem is végezhetők el vagy csak körülményesen egy kifejezetten böngészésre kidolgozott hálózati terminálon. Felvethető az is, hogy magának az elérésre használt technikának a jellegzetességei mentén is differenciálódni fog a jövőben a tömeges internethasználat. A gondolatmenetet tovább követve ez azt is jelenti, hogy a választott vagy elérhető (megfizethető) használati eszköz-együttes nemcsak meghatározza, hanem meg is akadályozza bizonyos használati módok kialakulását, igénybevételét. Gondoljunk például egy diákra, aki csak mobiltelefon segítségével elérhető internetböngészéssel tudna készülő dolgozatához információkat gyűjteni. Ugyanakkor az interneten fellelhető tartalmak tálalása, a megtalálásukhoz és további feldolgozásukhoz vezető egyéni módok és rutinok is jelentősen különböző használati módokat alakíthatnak ki, mint azt az alább bemutatott interjúk is bizonyítják.

AZ INTENZÍV INTERNETHASZNÁLAT „HOZADÉKAI” A MUNKAHELYEKEN

Mit kezdhet az egyén azokkal a tudáselemekkel, amiket az intenzív internethasználat megtanulásába fektetett sok-sok idővel, gyakorlással és tanulással magáévá tett? Nézzük meg a lehetőségeket az ún. új gazdaság jelenségei oldaláról. A legtöbb intenzív internethasználó aktív részese ennek a többé-kevésbé az „új gazdaság” jellegzetessé-

geit is felmutató környezetnek: kisvállalkozó, munkavállaló vagy épp fiatal diplomás, aki helyét keresi, továbbképzés részese, esetleg épp most tanulja egy modernebb szakma alapjait stb. A közgazdászok elemzése szerint a magyar gazdaság szempontjából az „új gazdaság” elsősorban információ-technológiai átvételekre épülhet, a fejlesztési centrumokban kialakult üzleti modellnek az átvételére kevéssé van lehetőség (Szalavetz, 2002).

Az internet intenzív használata olyan készségek és szemléletmód kialakulását teszi lehetővé, amely könnyen alkalmazható az új vállalati szerveződések körülményei között. Ezt a szemléletmódot az internet által lépten-nyomon felkínált virtuális térben való gyors eligazodás és könnyű tájékozódás jellemzi. A modern vállalatszerveződések ugyancsak egyre inkább felmutatnak ilyen virtuális hálózatba szerveződési tüneteket (hálózati gazdaság). A napi gyakorlatban, a mindennapi munkában pedig az ilyen, országhatárokon átnyúló szerveződésekben való eligazodás és tevékenység zajlik, egyre fokozódó arányokban. Az internet és a vállalati intranet gyors és céltudatos használata egyre fokozottabb szerephez jut. Előtérbe kerül a koordináció, mind gyakrabban nemzetközi partnerekkel, hangsúlyossá válik a team munkában való részvétel fontossága, a folyamatos kommunikáció és a releváns információk megszerzésének, értékelésének és felhasználásának képességei. Fokozott mértékben igaz ez a multinacionális nagyvállalatok belső munkafolyamataira, de egyre inkább a környezetükre, a partnerek, a beszállítói kör foglalkoztatottjaira is. Az információs hálózatokban végezhető munka, az információk felkutatása, összegyűjtése és feldolgozása, valamint továbbítása egyre szélesebb körben jelenti magát az értéktermelő tevékenységet. Az ebben való részvétel egyre több munkakörben jelenik meg követelményként, egyre több ember számára a munkavégzés jelentős részét teszi ki.

ELŐZMÉNY

2002-ben alkalmunk nyílt egy széles sávú internethasználatot vizsgáló kutatás keretében interjúkat készíteni az internetet különféle módon és igények mentén használókkal, valamennyien az akkor még ritka széles sávú, 24 órás hozzáférés előfizetői voltak. Ugyancsak lehetőségünk nyílt arra is, hogy néhány esetben a használók egyéni otthonaiban tegyünk megfigyeléseket, például a tévézés és az internethasználat „egymás mellett éléséről”, a két eszköz folyamatos kölcsönhatásáról, együtt használatáról. Egy kétgyerekes belvárosi, nagy területű lakásban lakó családban tett megfigyeléseinkből idézek itt néhány megállapítást. A családfő nem tartozott a magas státuszú rétegbe, annak ellenére, hogy nagy értékű belvárosi lakásban laktak. A 24 órás folyamatos internetelérést részben az iskola korú gyermekek igényeinek engedve, de a családfő érdeklődésének megfelelően is fizették elő. A központi nagy szobát igyekeztek könyvespolcokkal és más bútorokkal több kisebb, elkülönülő részre bontani, egyrészt a tévékészülék, másrészt az interneten folyamatosan bekapcsolva lévő számítógép miatt, harmadrészt a gyerekek viszonylagos elkülönítésére, zavartalan tanuláskor helyszínének kialakítására. A két egymással konkuráló eszköz folyamatosan be volt kapcsolva, és egy szórt, háttér-televíziózást szolgáltatott, főként azoknak a családtagoknak, akik éppen nem voltak mással elfoglalva (például az anya nem a konyhában tevékenykedett, a gyerekek iskola után „ráérték”). Az internet elérést egy bizonyos igény alapján kialakított rend szerint vették igénybe: általában a családfő ült a géphez,

néha az anya levelezett vagy keresett valamit az interneten. A gyerekek akkor élveztek elsőbbséget, ha valamit az iskolai feladataikhoz kellett megtalálni vagy letölteni. Ha már elvégezték az iskolai feladataikat, és a tévében sem volt számukra érdekes program, akkor a gépen játszottak is. A tévé akkor kapott kiemelt szerepet, ha valaki, a háttérből észrevette, hogy valami érdekes történik, vagy közös érdeklődésre számot tartó műsor indul. Ilyenkor vagy az egész család vagy a család nagy része a tévé elé ült. A családfő szerint a folyamatos internetelérésnek saját szempontjából két előnye, vonzó oldala volt. Mivel a gép állandóan be volt kapcsolva, ismerőseivel, bizonyos baráti körével való kapcsolattartás leegyszerűsödött, az egymásnak küldött e-mailek érkezésekor a gép hangjelzést adott, így a választ azonnal meg lehetett fogalmazni és elküldeni. Ez a telefonálásban és a telefonköltségekben eredményezett megtakarítást. A másik előnyt pedig az on-line újságolvasás jelentette. A nyomtatott lapok vásárlását szinte teljesen megszüntették, kivétel talán csak a tévéműsorújság volt, ezt a korábban megszokott, állandó használat miatt továbbra is megvették.

A bemutatott konkrét esetben a széles sávú, 24 órában folyamatosan hozzáférhető, új típusú internethasználat beilleszkedése volt tetten érhető a családi környezetben, a nap mint nap zajló médiafogyasztási szokások közé. Nem sikerült viszont megfigyelni az intenzív, az akkori kutatás problémafelvetésében a nagy sebességű internetezés esetlegesen jelentkező első előnyeit a munkával, a munkahellyel kapcsolatos viszonyokban.

A jelen kutatásban 13 mélyinterjú készítettünk, egységes gondolatmenet, vezérfonal mentén. Az interjúalanyok választásának kiindulási szempontja természetesen az volt, hogy internethasználó (esetenként intenzív internethasználó) legyen az alany. Ezen feltétel után elég széles skálán mozogtak azok a szempontok, amelyek alapján kiválasztásra kerültek a beszélgetések résztvevői.

Az egyes interjúalanyok rövid jellemezése:

1. Rendszeres internethasználó, budapesti lakos, nyugdíjas.
2. Legalább 10 éve internetező.
3. Csak munkahelyen internetet használó.
4. Programozó, rendszergazda budapesti férfi.
5. Olyan családból a legidősebb, ahol legalább 3 fő internetezik, budapesti, középkorú nő.
6. A családban 5 fő internetezik, vidéki városi lakos.
7. Fiatal internetező, vidéki nagyvárosból.
8. Internetkávézóban rendszeresen internetező.
9. Intenzív internethasználó, budapesti fiatal.
10. Elektronikai gyár mérnöke, vidéki városban, középkorú férfi.
11. Vidéki városban csak munkahelyén internetező.
12. Legalább 10 éve internetező, vidéki városban.
13. Egy vak interjúalany, aki a vakok speciális internetezéssel kapcsolatos problémáiról beszél.

Az interjúkban felbukkanó problémákat a következő nagyobb csoportba lehet összevonni, a bennük szóba került témakörök főbb vonásai alapján.

- Az idősebb korosztályok útja a számítógép használat és az internetezés megismerésére. Az önállóan „megküzdött” tanulás és a családban, családi környezetben lezajló megismerkedési folyamatok jellegzetes problémái. (A hagyományos, nemzedékek közötti tanulási-tanítási viszony megfordulhat: például az apa kénytelen a fiától se-

gítséget kérni, megtanulni bizonyos dolgokat, a nyugdíjas könyvelő nő „kis barátjától” kér segítséget, hogy rakja össze, indítsa el a gépet.)

- A fiatalok, a nem otthon élők problémái a számítógép-használat és az internet vonatkozásában (például a magas lakásbérlet mellé már nem engedheti meg magának a drága, jó minőségű gépet vagy a gyors internet-előfizetést).
- A munkahelyen, a munkával szervesen kapcsolatos számítógép és hálózat használata. Milyen mértékben tudják hasznosítani munkájuk során az internet nyújtotta lehetőségeket, milyen könnyebbséget vagy épp elengedhetetlen feltételeket jelent az internethez való „hozzáértés”.

Az internet nemzetközi, globális jellege és a munkahelyek gyakorlata.

- Végül egyetlen interjú képviseli a sérült emberek speciális problematikáját, esetünkben egy számítástechnikával hivatásszerűen foglalkozó vak ember foglalja össze a vakok sajátos nehézségeit, amit a számítógép használata és az internet elérése jelent.

NÉHÁNY MEGÁLLAPÍTÁS AZ INTERJÚKBÓL KIBONTAKOZÓ INTERNETHASZNÁLATI SZOKÁSOKRÓL

Az egyén számára a legtöbb haszonnal járó internethasználat szorosan összekapcsolódik a munkával, a foglalkozással. Az olyan munkahelyeken, ahol elterjedt és a napi munka szerves része az internet használata (például intenzív adatforgalom, kapcsolattartás, döntések előkészítése, külföldi telephelyekkel, kiküldött munkatársakkal való kommunikáció stb.) ott az egyén a megszerzett tudását és gyakorlatát jól tudja kamatoztatni. Ezek a munkahelyek, mint az interjúkból kiderül, elektronikával, informatikával, automatizálással, illetve adatfeldolgozással szorosan kapcsolatban álló területek, munkahelyek. Az ilyen helyen dolgozók a munkakapcsolatok során, az internet közvetítésével kialakuló ismeretségeiket személyes barátsággá is át tudják váltani, és ezek a mozzanatok személyes életükben is fontos szerepet játszanak (például külföldi családi nyaralás megszervezése az interneten szerzett ismerősök segítségével). A munkahelyen a munkával összekapcsolódva internetezők gyakran otthon, magáncélokra is intenzíven használják a hálózatot. Mint az egyik alany megfogalmazza, a munkahely érdeke, hogy ne korlátozza az internethasználatot, hiszen képzett, friss információkkal ellátott, tájékozott munkatársakra van szükség, és ezt a legegyszerűbben az interneten lehet megszerezni.

Azokon a munkahelyeken, ahol a munkahely vagy a munka jellege nem igényli az internet igénybevételét, de mégis van rá lehetőség, ott a munkatársak többnyire magáncélra használják a hálózatot, és időben is korlátozottan. Az internet használatának elmélyült, értő és hasznos használata tehát szorosan összekapcsolódik az egyén munkájával és ezen keresztül a munkahelyével is. A jövőben valószínűleg ez lesz az a terület, amely a leginkább igényelni fogja, illetve ki fogja termelni az intenzív, értő módon internetet használókat. Azokon a munkahelyeken, ahol nincs internetelérés, ezek az előnyök hátrányokká fordulnak. A munkatársak otthon inkább csak magáncélokból interneteznek, illetve fognak a jövőben is internetezni.

A fiatalok számos előnnyel indulnak az internet meghódítására. Ilyen előnyök például, hogy a számítógépeket már az iskolában megismerik és a baráti körükben könnyen találnak gyakorlattal, praktikus tanácsokkal, speciális tudással rendelkező társakat, akik támogatására, segítségére bármikor számíthatnak. Ez egy olyan állandó háttérrel, informálódási biztonságot és inspiráló környezetet is jelent, amely az idősebb nemzedékeknek nem, vagy csak nagyon korlátozottan áll rendelkezésre. Legtöbbjükben gyorsan kialakulnak határozott elképzelések, célok és szokások, amelyek az internet igénybevételét megszabják. Ezek a speciális igénybevételi módok dominálják az egyes csoportokba, szubkultúrákba tartozókat, mint amilyenek a zenei file-okat letöltők, a női témákat olvasgatók, az intenzív kommunikációt folytatók, a csetelők, illetve a hacker aktivitás bizonyos fajtái felé fordulók.

A nyugdíjas korosztályok képviselői számára különleges nehézséget és különleges erőfeszítéseket igényel az internettel való megismerkedés. Előny lehet ezen a rögös úton, ha az illetőnek olyan foglalkozása volt, amely valamilyen kapcsolatba hozható a számítógéppel (például könyvelés), vagy valamelyik közeli családtagja külföldön él (levelezés, képek küldése). Majdnem elengedhetetlen olyan – fiatalabb – családtag, vagy közelebbi barát, aki a napi felmerülő problémákra megoldást tud nyújtani, és különösen eleinte állandó segítséggel, tanácsokkal látja el. Ezeket a nehézségeket még tetézi a nyugdíjban testet öltő csökkent jövedelem is.

Érdekes részletekre derült fény az interneten végezhető vásárlásokkal kapcsolatban. A legtöbben intenzíven használják az internetet arra, hogy az árákról tájékozódjanak, információkat szerezzenek a megvásárolt dolgokról, barátoktól, ismerősöktől kérdezzenek véleményeket, gyűjtsenek össze tapasztalatokat. Van egy szűk réteg, amelynél az interneten töltött idő jelentős részét az teszi ki, hogy apróhirdetéseket, cserebere oldalakat böngésznek, majd a meglelt, érdeklődésre számot tartó holmi gazdájával, kínálójával levelezésbe bonyolódnak. Nem is annyira a vásárlásért, vagy a kiválasztott dolog megszerzésért folyik ez a tevékenység, hanem valamiféle „virtuális bazár” jellege van, a valóságos bazárokból folyó nézelődés, interakciók és alkudozások virtualizált megfelelőjének, az internetre való áterelődésének lehet ezt felfogni. Az interneten még az az előnye is meglehet ennek a tevékenységnek, hogy sokkal könnyebb kilépni belőle, mint a valóságos, szemtől szembe folytatott alkudozásból. Valószínűleg érdemes volna az olyan nagy internetes aukciós-vásárlási színterek, mint amilyen például az e-bay, vagy akár kisebb társai is karakterét kiterjeszteni, kibővíteni erre felé, a virtuális bazár jelleg irányába.

Az interjúkból érdekes javaslatok is előbukkantak arra vonatkozóan, hogy mit is kellene, vagy a megkérdezett mit is tennie, hogy Magyarországon előbbre lendüljön az internet használata, felgyorsuljon terjedése. A problémák, az akadályozó tényezők és a szóba került megoldások között jelentős részben az internetcsatlakozásért fizetett, folyamatos költséget, ennek túl magas voltát emlegették. A nagy sebességű elérés szélesebb körben való igénybevételét, a további terjedését egyes alanyok szerint főként az korlátozza, hogy nincs mindeütt lefedettség. Falvakban sok helyen például elérhetetlen a kábeles vagy az ADSL-szol-gáltatás.

Az egyik alany szerint sokat segítené, ha a gyors elérést a használók szokásai, illetve igénye szerint differenciált formában kínálnák a szolgáltatók. Szerinte vannak, akiknek inkább a sáv szélesség kell, ezek a letöltők, és vannak, akik csak a híreket és a leveleiket olvas-sák, nekik is kell a gyors csatlakozás, de nem állandóan, tehát egy időben korlátozott, de gyors csatornáért fizetnének, az igényeiknek megfelelően, de kevesebbet.

Az intenzív internetezőkből, így szinte valamennyi interjúalanyunk gondolatában megfordult már, hogy készítsen magának saját webpublikációt is. Néhányuknak már van is ilyen lapja. Az internet jelentős részében a résztvevők saját mondanivalóját tartalmazó anyagok találhatóak, ezek ilhettek a magyar próbálkozókat is. Nyilvánvaló, hogy az internethez való viszonyulás egy magasabb fokozatát képviselik azok, akik nemcsak „fogyasztanak”, hanem valami kis egyéni tartalommal maguk is hozzájárulnak az internet gazdagságához. Többen említik, hogy a saját anyag összeállításához még további ismeretek kellenének, vannak, akik úgy hiszik magukról, hogy nem tudnának érdekes dolgokat feltenni. Érdekes módon fejeződött ki az internet nyilvánosságától való tudatos visszahúzóds, a privát élet védelmének igénye. Egyik interjúalany megemlítette, hogy ismerőse családi fotókat szokott feltenni, hogy a távolban élő rokonok meg tudják nézni. Szerinte ez ma már felesleges, inkább személyesen megcímzett e-mailben kell/lehet elküldeni. „Minek a széles nyilvánosságá kitenni az ilyesmit?”

A hagyományos médiával való viszonyban az internet gyors előretörését figyelhetjük meg. Az intenzív használók jelentős része arról számolt be, hogy amióta internetezik, azóta csökkent a tévézésre, rádiózásra fordított ideje. Az olvasott, hallott érdekes hír nyomán az interneten keresnek kiegészítést, további részleteket. Van egy mélyebb technikai, esetenként tudományos témák (például úrkutatás) iránt érdeklődő réteg, akik korábban sem, most sem veszik meg a szakfolyóiratokat, ellenben az interneten megkeresik az őket érdeklő információkat a megfelelő tálalásban. Ezek véleménye az, hogy a hagyományos média, a tévé vagy az újságok az ő általuk preferált témákat, illetve szakterületeket nem mutatják be, vagy csak nagyon felszínesen. Van egy szűk réteg, akik szinte minden informálódási igényüket az interneten elégítik ki. Az interneten elérhető rádióműsorok még inkább keltenek érdeklődést, de a tévé műsorközvetítéséről egyértelműen azt nyilatkozzák, hogy számukra nincs értelme, ha meg is próbálták már egyszer-kétszer, nem élnek vele.

AZ INTERJÚK BEMUTATÁSA

Az alábbiakban a felvett 13 interjúból a 10 leginkább figyelemreméltó beszélgetést mutatjuk be közelebbről.

1.

Egyáltalán nem tipikus, de megkapó történet, különféle tanulságokkal.

Az interjúalany már több éve nyugdíjas, nő. Aktív éveiben könyvelő volt, és mint mondja, „világéletében kézzel végezte a könyvelést”. Nyugdíjazása után is vállalt munkát, és egyszer egy bonyolult számításba annyira belebonyolódott, hogy napokig nem találta a hibát. Elment egy volt kolléganőjéhez segítséget kérni. Amikor a kolléganő meghallotta, hogy látogatója „még mindig kézzel végzi a könyvelést”, elképedt, és azt mondta, hogy azonnal át kell térnie a számítógépre. Az interjúalany nem ellenkezett, bár azt gondolta, hogy ez neki nem fog sikerülni. Megbeszélték, hogy be kell beszereznie egy számítógépet,

és bemelegítésképpen a gyakorlott számítógépes könyvelő meg is mutatta, hogy például egy egyszerű számla bevitele hogyan történik. Alanyunk mindent pontosan lejegyzett, megrendelte egy számítógépes boltban a korábban megbeszélt konfigurációt. Ezt nemsokára leszállították, ott állt dobozokban, de nem mert hozzányúlni. Eszébe jutott egy „kis barátja”, egy 14 éves fiú, akit felhívott, hogy rakná össze a gépeket és helyezné üzembe. A fiú ezt készséggel meg is tette. Amikor a gép elindult, alanyunk elővette a jegyzeteit és próbálta a lejegyzett gombokkal a már látott folyamatokat újrajátszani. A fiú csak nézte, majd megkérdezte, hogy mit is szeretne csinálni. Csalódottan kellett megtudnia, hogy a számítógépe még mindig nem alkalmas arra, amire elképzelte, megvette. Ahhoz, hogy könyvelni tudjon rajta, szoftver is kell, és még egy hosszabb tanulási folyamat vár rá, amíg ténylegesen munkához láthat. Lassan azonban megtanulta, és ma már „el sem tudja képzelni, hogyan lehetne számítógép nélkül dolgoznia”. Közben egyre inkább kedvet kapott, megtanulta az internethasználatát, modemmel csatlakozik az internethez, és aktívan e-mailezik külföldön élő lányával. CD olvasót vett, most épp egy kb. 10 ezer Ft-os webkamerát szeretne megvenni, mert „milyen jó lenne, ha a lányával nemcsak szövegeket küldhetnének egymásnak, hanem képeket is”. A férje csak messziről nézi „ezt a csodát”, néha azonban megkéri, hogy keressen meg számára ezt-azt.

Az internet kiindulópontja és a legfontosabb tájékozódási pont számára az APEH site-ja. Innen indul el, itt találja meg a számára legfontosabb információkat. Ezenkívül még irodalmi szövegeket, olvasnivalókat szeret keressélni a hálózaton.

Összegezés

Az interjúból kibontakozó történet nem mondható szokványosnak. A nyugdíjas korosztályok számára, különösen, ha nincs szoros kapcsolatuk fiatalabb korosztályú családtagokkal, majdnem hogy elérhetetlen a számítógéppel és az internettel való, önálló megismerkedés. Esetünkben egy olyan foglalkozás képviselőjéről van szó, aki aktív évei leteltével éppen kimaradt abból, hogy munkahelyén, a munka modernizálódása során kapcsolódjon bele ebbe a folyamatba. Csak egy véletlen, rendkívülinek mondható körülmény zökkenetete ki abból, hogy végleg nélkülöznie kelljen a munkájához egyértelműen nélkülözhetetlen számítógépet. A megismerkedés, a technika „birtokbavételének” nehézségei már akár tipikusnak is mondhatóak, különösen, ha a korosztályt megcélzó, pénztárcájához igazított oktatási kínálatra, támogató programokra, jobban mondva azok hiányára gondolunk.

2.

Informatikus, rendszerszervező, 24 éves férfi, német felsőfokú, angol középfokú nyelvvizsgával rendelkezik. Kereskedelmi bankban dolgozik, legutóbb egy ún. portálfejlesztésben vett részt, ez, ha teljesen elkészül ún. internetbank lesz. Nyelvtudását inkább csak olvasás szinten használja, munkahelyén nincs szüksége arra, hogy idegen nyelven beszéljen másokkal.

A számítógéppel való megismerkedését a középiskolában kezdte, matematika tagozatra járt. Nem volt különösebb kezdő lökés, maga az iskola szellemisége volt olyan, hogy a számítógéppel való napi kapcsolat a középpontban állt. Mikor az egyetemre került, akkor-

tól az internetet is növekvő ütemben használja, egy ideje már naponta internetezik. Szülei vidéken laknak, ha hazamegy, otthon nem internetezik.

Az eszközellátottságát megfelelőnek ítéli. Gépében nemrég cserélt néhány alkatrészt, és reméli, hogy fél évig nem kell hozzányúlnia. Egyéni igényei szerint állította össze, internetezéshez nagyon jó. Munkahelyén koránt sincsenek ilyen jó eszközök, „egyen-számítógépek vannak”. Ami az internet-hozzáférést illeti, úgy fogalmaz, hogy „mindig szerencsés helyzetben volt”, az egyetemi kollégiumban az akkor elérhető legjobb hozzáférésük volt, ami a kortársai között egyáltalán elérhető volt. Most, hogy önállóan kell megoldania, most széles sávú, Chello előfizetése van.

A napi időbeosztásába az internetezés főként az esti órákat foglalja el. Munkába menet előtt otthon nem kapcsolja be a gépét. Amikor beér a munkahelyére, elolvassa a leveleket, a magánleveleit éppúgy, mint a munkával kapcsolatosakat, sms-eket küld az interneten. A munkaideje változó, kampányszerű munkát végez. Eltelhet úgy egy-egy nap, hogy a munkahelyen nem kell az internethez fordulnia. Este beszélget a barátaival, letölti, amire szüksége van. Úgy becsüli, hogy átlagban napi 4 órát tölt aktívan az interneten. A hétvégeken kevesebb időt szán rá. Ha levele érkezik, azt a mobiltelefonja jelzi, így azonnal meg tudja nézni, ha úgy ítéli meg, hogy erre szükség van. A hétvégén a barátnőjének szokott segíteni, aki mindent tőle tanult. Ha a barátnője használja az internetet, akkor ő sem tud mást csinálni, mert állandóan kérdései vannak, segítségre szorul.

Az internet számára széles tevékenységi körrel kapcsolatos dolgokat jelent, kezdve a tanulástól (még egyetemre jár, most írja a szakdolgozatát). Napi gyakorlat a levelezés, a kapcsolattartás. A munkájához szoftver leírásokat, ismertetőket keres, a továbbképzés nélkülözhetetlen forrása az internet. De használja szórakozásra is, ritkán előfordul, hogy csetel is. Weblapja nincs, de szeretne csinálni magának. Kipróbálta már, hogy tévét nézzen az interneten, de nem hiszi, hogy a közeljövőben tévét nézne a számítógépen. A rádiót kicsit gyakrabban, háttérként használja, de ez sem jellemző. Újságokat az interneten olvas, nyomtatottat nem vásárol. Korábban többet vett újságot, főleg havi lapokat. A híreket is online olvassa. Levelezése elsősorban a munkatársakkal, az egyetemről a volt évfolyamtársakkal, barátokkal folyik, ritkábban külföldiekkel, ezek csak szakmai dolgok. A havi levélforgalma „rengeteg”. Van úgy, hogy napi hatvan, ebből kb. negyven a munkához kapcsolódik. A magánlevelezése nem ilyen intenzív, eltelhet egy-egy nap is, hogy nem küld e-mailt magáncélból.

Összegezés

Ez az interjúalany az informatikával már korán megismerkedett, azt hivatásszerűen megtanulta és a munkájában is hozzáértő módon használja, a fiatal generáció képviselője. Mint szavaiból kiderül, nem viszi túlzásba a számítógéppel és az internettel való időtöltést, ez azonban elengedhetetlen, mással nem pótolható része mind a munkájának, mind a magánéletének. Barátnőjének tanítgatása nyilvánvalóan csak átmeneti foglalatosság. Számítógépét és internetkapcsolódását igényei szerint alakította ki, további fejlődésre alig tart igényt.

Elsősorban magyar nyelvi környezettel érintkezik, ezért érezheti úgy, hogy nyelvtudásának nem különösebben veszi hasznát. Lehet, hogy ez a közeljövőben megváltozhat. A továbbfejlődést a speciális banki-informatikai problematikával való mélyebb megismerkedés hozhatja, bár a banki munkakörnyezet zártsága a külső, illetve a nemzetközi kapcsolatokat erősen korlátozhatja.

3.

Az interjúalany a KSH kecskeméti részlegénél dolgozik, tíz éve internetezik. 30 éves, főiskolát végzett, kecskeméti lakos, statisztikusként dolgozik. Angol alapfokú nyelvtudása van.

Személyes érdeklődés alapján kezdte, keresztapja a Kecskeméti Főiskolán tanít, oda járt be, ott tanulta meg, magánszorgalomból. A számítógépek iránti érdeklődés már nagyon korán kialakult benne, a főiskolán jó volt a környezet, a gépek, gyors az internetcsatlakozás.

A munkája az adatfeldolgozáshoz kapcsolódik. A munkahelyén többségében Pentium 3-as gépek vannak, bérelt vonal, ezen megy a munkával kapcsolatos adatforgalom és az internet is. 110 kb/s vonal, kb. 50 gép van rajta, ha nincs nagy forgalom, akkor jól lehet használni az internetet is. Néha nagyon lelassul, nem lehet tudni, hogy miért, ki mit csinál ilyenkor. A technikai körülményekkel elégedett, a bérelt vonal sebessége „az ADSL duplája, egy olyan munkahelynek, mint az enyém, ez megfelelő, a modemhez képest iszonyúan gyors”. Korábban ISDN-vonal volt, az lassú volt. Egyetlen központi adatbázisba dolgoznak, ha mindenki egyszerre dolgozik, akkor gond van. A fejlesztéseket központilag határozzák meg, egyik megye sem tud beleszólni, a fejlesztés anyagi források függvénye, úgy érzi, nekik semmi beleszólásuk nincs.

Az internetet csak a munkahelyén használja, és az, hogy mennyi időt tölt vele, attól függ, hogy éppen mennyi munkája van, néha 2-3 órát is. De „ha sok a munka, és például este 7-ig bent van az ember és dolgozik, akkor már nincs kedve internetezni is”. Az interneten főleg az árakat nézegeti, tesztekert keres, hogy vásárlás előtt tájékozott legyen. Néha megnéz valamit, a Matáv tudakozó helyett, mert „az internet ingyen van, költségtakarókosabb”, és egyúttal sok minden információnak utána lehet nézni. Az interneten olvassa a híreket. A levelezés csak céges kapcsolatokra terjed ki.

A munkája jellegéről: felméréseket készítenek, ezeket rögzítik „be”. Van elektronikus adatszolgáltatás is, de ezeket csak a nagy cégek csinálják, mert komoly beruházásokat igényelnek. Például egy webes kérdőív akár 1000 Ft-ba is belekerül, papíron olcsóbb, szinte ingyen van. Ezek új szolgáltatások, egyelőre nem terjedtek még el,

- a technikai háttér hiánya miatt,
- a dolgozók hozzáértése is hiányos,
- hitelesített aláírás nincs elterjedve (e nélkül nem lehet elfogadni),
- ami van az nagyon drága.

[A kérdező megjegyzése: Azt gondolta, hogy (egy KSH részlegnél) nagy adatmennyiség mozog ide-oda (elektronikusan), ehhez képes sok a papír.]

Az interjúalany szerint az adatok 99 százaléka a papíron mozog, és szerinte ez még jó 10 évig így is lesz. Az adatok lényegében összeírások és a céges adatszolgáltatások, a cégeknél meg lehet követelni, hogy elektronikusan adják az adatot (például floppy-n). Az interneten belül ezek extra szolgáltatások, (az erre specializálódott cég kínálja a többieknek). Ott van a gond, hogy hitelesíteni kell az adatszolgáltatást. A papíron ez az aláírás, és a pecsét, rányomják és kész. Ez már nagyon régóta így van. Szerinte amíg nem kerül ugyanannyiba az elektronikus adatszolgáltatás, mint a hagyományos papír alapú megfelelője, addig nem is fog elterjedni. Igaz, a hagyományos levélnél is állandóan emelkedik a postaköltség, de az elektronikus adatszolgáltatásnál a hitelesítés az, ami drágává teszi.

Tanuláshoz most nem használja az internetet, vannak munkahelyi, kötelező továbbképző tanfolyamok, azokhoz nem kell. Maximum annyira van szükség, hogy e-mailben

megbeszéljen bizonyos dolgokat a többi kollégával, akik szintén a tanfolyamon vannak. Egyébként a cégen belül most már egyszerűbb a telefon, ki van építve az IP-telefon, gyakorlatilag ingyen telefonálnak az összes megyében lévő többi egységhez. Budapest is benne van, tehát az e-mailnél is egyszerűbb és gyorsabb. Azt mondják, hogy ez gyengébb hangminőséget nyújt, de szerinte nem megy az érthetőség rovására, gyakorlatilag nem lehet észrevenni a különbséget. Egyszerűen ez egy jól működő kommunikációs csatorna.

Az otthoni életvitelhez pillanatnyilag nem használja az internetet. A cégen belül használnak IRC-t, lehet csetelni. Ez olyan szempontból jó, hogy egyszerre több helyszínre lehet üzeni, feltenni kérdéseket közös csatornákon. A munkával kapcsolatban, ha elakad az ember, lehet segítséget kérni. Ha valaki, aki tud válaszolni és épp nincs a gépnél, de később újra odaül, akkor kis idő múlva is tud válaszolni. Külső, nyilvános hozzáférésű IRC-t nem használnak, csak belsőt, a megyei telephelyek között kiépítettek.

Az interneten a „felcsatlakozáskor”, az induláskor a portálok közül az Index és a Koridor az, amiket fel szokott keresni, a keresők között a Google az első. Ezeket használja, ez elég, másra nincs szüksége.

Amióta internetezik, nem nézi a híreket a tévében. Az interneten gyorsabban megkapja az információt, nem kell megvárnia, hogy mikor kezdődik a TV Híradó. Ha van valami extrém eset, mint például az iraki háború volt, akkor „felmegy az ember és tájékozódik”. Nemcsak a magyar dolgokat lehet megnézni, hanem a külföldieket is, azok gyakran normálisabban számolnak be, mint a magyarok. „Újságot már nem is tudom hány éve nem vettem.” Tévét, rádiót az interneten is lehetne nézni, hallgatni, de nem nagyon szokott ilyet. „Munkaidő után lehetne ezt csinálni, mert meg teszi szinte az egész sávszélességet”, de ezt egyelőre feleslegesnek ítéli.

E-mailezni nem túl sűrűn szokott, ezt is csak céges dolgokra használja, ha más megyébe kell valamit küldeni, olyankor. A csetelés kiváltja ezt. Az e-mailben inkább észrevételeket, megjegyzéseket szokott küldeni, egyéni összesítőket, ha ezt úgy kéri. Ilyenkor az is szempont, hogy maradjon nyoma a levélnek.

„Nagyon jó dolog a cset, de csak cégen belül. Az ember ismer mindenkit, a külső fórumokon meg az isten tudja, hogy kivel beszél az ember.” A nagy baj vele, hogy rengeteg időt elvisz.

Informatikus a végzettsége, az interneten ezeket a dolgokat keresi, a számítástechnikai újdonságokat nézegeti, a hardver és a szoftver egyaránt érdeklí.

Vannak speciális, jó oldalak, tematikus összeállítások, de ha valamit konkrétan keres, akkor a Google-t használja. Úgy érzi, ma már „mindent lefordítanak magyarra, és ezért egyre jobban felejt az angolt”. Hiába tenné le a nyelvvizsgát, ha nincs olyan közegben, ahol állandóan szüksége volna rá, akkor csak felejtteni lehet. A munkahelyén nincs rá igény, hogy idegen nyelvet használjon.

Otthon nincs internetelérése. Hogy miért, azt így indokolja: „A cégnél kétszer olyan gyors vonal van, mint amit otthon el lehetne érni, tehát talán meg sem érné otthon előfizetni.”

Ha nem volna a munkahelyén, akkor persze más volna a helyzet, akkor előfizetne otthon. A cégnél azonban „letölteni” nem lehet, adatbiztonsági okok miatt. (Úgy látszik, ez a lehetőség, illetve ennek hiánya nem érdekli, mert nem mond róla többet.)

Véleménye az internet elterjedtségéről Magyarországon: Bizonyos rétegeknél nagyon elterjedt, Budapesten egyértelműen jobban elterjedt, mint vidéken. Szerinte elsősorban azokból lett internetező, akik valamilyen szinten számítástechnikával foglalkoztak. Sokan

vannak, akik nem is ismerik fel, hogy ez micsoda. Mit kéne tenni, hogy jobban terjedjen? Úgy véli, az internethasználók között két réteg van, az egyik, akik csak híreket néznek, és leveleznek, azoknak nem kell nagy sáv szélesség, illetve nem kell folyamatosan. Egy másik réteg azokból áll, akik „letöltenek”, azoknak kell a sáv szélesség, a gyors vonal.

Lehetne olyan szolgáltatást kínálni, hogy csak fél árat kell fizetni érte, gyors a vonal, de korlátozva van, hogy mennyit lehet letölteni. Az első csoportnak ez megfelelő lenne, biztosan sokan igénybe vennék. Egy ilyen szolgáltatás nagyon sokat segítené, hogy újabb rétegek kapcsolódjanak be.

Sokan vannak, akik most azért nem fizetnek ki havi 10 ezer Ft-ot, hogy elolvassák az újságot. A telefonvonalon lassú, ott meg azért nem teszik ugyanezt meg.

A legnagyobb probléma a rengeteg hirdetés, ami mindenhol följön. A reklámokat lehet ugyan szűrni, de nem mindent. Megérti, hogy vannak, akik ebből tartják fenn magukat, és ha egy weboldalon látható egy-két reklám, ez nem zavaró. De „amikor hatmillió adagban felugrik, az elviselhetetlen”. Hasonlóan probléma a kérértlen levelek kérdése. A cégnél van valami kicsi spam szűrés, de sok minden átmegy rajta.

Az internet elterjedésével kapcsolatosan egy másik probléma, hogy pillanatnyilag sokba kerül. „Van az indulásnál egy egyszeri beruházás, az még elmegy valahogy, de azután amit folyamatosan fizetni kell, az már sok. Nincs kereslet rá. Itt, Kecskeméten az átlagkereset lehet kb. 60 ezer Ft – ebből nem lehet fenntartani még internetet is. Ha lenne elérés mennyiségi korlátozással, mondjuk havi 5 ezerért, akkor az jobb lenne. A korlátlan elérés aránytalanul drága a nem korlátlanhoz képest.”

Összegezés

Az interjúalany az informatikával, hálózat használatával szorosan összefonódó munkahelyen, munkakörben dolgozik. A munkahely területi tagozódása, megyei kirendeltség-hálózata is olyan, amely szinte megköveteli az adathálózat használatát a napi munkában. A lehetőségek közül számos rendelkezésre is áll, és értő módon használják is. Ilyen a szélessávú bérelt vonalra alapozott hálózati csatlakozás, a munka során keletkező adatállományok küldése az internettel közös adathálózaton folyik. Kihhasználják az internetre épülő olcsó, VoIP telefónia előnyeit, az interjúalany szerint ez még kényelmesebb, olcsóbb és gyorsabb kommunikáció, mint az e-mail. A munka középpontjában álló adatgyűjtés és rögzítés azonban még túlnyomórészt „papír alapú, és a következő tíz évben az is marad”, alapvetően az elektronikus hitelesítés magas ára miatt.

Figyelemreméltó javaslatot fogalmaz meg az internetet elérők két csoportjáról, akik között volna egy olyan fizetőképés réteg, aki igényelné a gyors hozzáférést, de csak korlátozott időtartamra, vagy adatletöltésre. Érzékenyen reagál a sok reklámra és a kérértlen levelek áradatára, egyre fenyegetőbbnek érzékeli a vírusok szaporodását is.

4.

Elektronikai gyár mérnöke, közepes méretű városban lakik, 50 év fölötti, férfi.

Hogyan került kapcsolatba az internettel? Már nagyon korán, talán a 80-as évek végén, a munkahelyén felmerült egy probléma, hogy egy bizonyos feladatra programnyelvet kerestek, ezt a Konkurens Pascalban találták meg. Ezzel akkor a SZTAKI foglalkozott. Felmentek, és ott már akkor megmutatták nekik, hogyan e-maileznek. Mindez a Unixból

indult, ő már ekkor felfigyelt rá. Aztán, amikor jó tíz éve megjelentek az első internet-szolgáltatók Budapesten, ők a lakóhelyéről előfizettek, és használni kezdték az e-mailt, aztán a 90-es évek vége felé már a webre is rá lehetett menni. A hálózat használata első-sorban munkahelyi szempont volt, a külföldi partnerekkel e-mailben tartják a kapcsolatot, a levelezés interneten megy, például olyan helyekkel is, mint Szaud-Arábia, India és Oroszország.

A munkahelyén automatizálással foglalkoznak, egyedi projekteket csinálnak, ehhez rengeteg adatszolgáltatás kell, hogy meg tudják csinálni a terveket. Rajzokat, leírásokat mind e-mailen keresztül kapnak, illetve küldenek, egyeztetnek. Néha kiegészítik az információkat, vagy ha gyors jóváhagyás kell, azt telefonon keresztül is intézik. Sok helyen nem is érhető el a partner másképp, csak e-mailben – például Ghánában –, a telefon nem működik, a műholdas összeköttetés is csak a nap bizonyos szakában él. Az e-mail olcsóságáról nem is beszélve, ez a magánlevelezésben fontos, neki személy szerint Venezuelában, Kubában, Németországban vannak barátai, akikkel levelez. „A legfontosabb ebben az, hogy ha az ember elmegy a világban valahová, ott találkozni tudjon barátokkal, társakkal, partnerekkel, akikkel előtte már tartotta a kapcsolatot.” A magánkapcsolatok részben a munkából következnek.

Mostanában már otthonról is eléri az internetet, van egy (munkahelyi) notebookja, meg egy GPRS-el felszerelt telefonja. Ha kap egy e-mailt, akkor kap egy sms-t róla, a telefonon keresztül „átszívja a munkahelyéről” és meg tudja nézni a kisebb leveleket, vagy ha valami sürgős. Otthon nincs internetelérése, elegendő ez a telefonos kapcsolat és a munkahelyen a napi használat. Számítógépet használnak persze, otthon is, a gyerekek már kérték, hogy legyen internet is, de egyelőre nemet mond. „Ha lenne internet, akkor még az éjszakaijukat is lefoglalná.”

A munkahelyen azzal kezdi a napot, hogy megnézi, milyen levél jött, azokat megválaszolja, van úgy, hogy ez napi két-három órát is igényel. Cégen belül is így tartják a kapcsolatot, a budapesti kollégákkal. Egy belső e-mail szerver van kialakítva, és az számít hivatalos ügyintézésnek, ha azon keresztül megy a levél. Ha nagyméretű a file, vagy közérdeklődésre tart számot, akkor ráteszik a file-szerverre, és egy értesítést küldenek körbe, hogy itt és itt lehet megnézni.

A gépe a munkahelyén nem a legújabb típusú, egy HP Vectra márkájú gép. Ez azért lényeges, mert bizonyos régi gyártmányú ISA típusú kártyákat is használnak, és már csak ezt a gépet lehetett találni, ami még alkalmas volt a céljaikra. Windows mellett QNX operációs rendszert is használnak, ez ugyancsak támaszt különleges követelményeket a géppel szemben. Internetcsatlakozásuk mikrohullámú linkkel működik, a helyi szolgáltatón keresztül. Tíz évvel ezelőtt ők, mérnökök kezdték az akkori cégnél, Novell hálózat volt és modemes csatlakozás, telefonon keresztül. Később már informatikusok vették át, most is az ő feladatuk. Amikor még létezett a budapesti központ, akkor ott már megszervezték az informatikusok, az SAP-vállalatirányítási rendszert is, volt bérelt vonal. Az SAP már megszűnt, mert nagyon drága volt, és alapvetően nagy cégekre volt kialakítva. Kis céggé váltak (50–100 alkalmazottal), ahhoz nem kell ilyen nagy rendszer, magyar gyártmányú rendszert használnak.

Az internetet magáncélra, nem a munkájával kapcsolatban is leginkább kapcsolattartásra, levelezésre, szervezésre használja. Így szervezte meg például tavaly a családi kirándulásukat Venezuelába, az ottani ismerősei segítségével. Tartja a kapcsolatot németországi barátjával, Ghánában is több ismerőse van, akikkel levelezik. Oroszországban is sok ismerőse

rettség alakult ki, ami magánjelleű, 10 levélből 1-2, ami hivatalos, a többi magánjelleű. Tavaly volt például egy orosz vendége, aki az Ob partján lakik, és 8 ezer km-t autózott, hogy elmenjen Horvátországba a tengerhez, és közben útba ejtette őt is. Azóta fotókat küld a különféle családi eseményekről. Szörföls, meg családi megrendelések vannak, a gyerekek kérnek ezt-azt, az iskolában nem lehet letölteni, a fia bepakolja e-mailbe és elküldi neki, azt szokta hazavinni.

Az e-mailben terjedő vírusokkal egyre több problémája van, vannak olyan orosz site-ok, ahova látogatva minden alkalommal vírusfertőzést kap.

Műszaki leírásokat keres, erre nagyon alkalmas az internet. Rendszer integrátori feladatok során nyugati alkatrészek leírásait kell megkeresni, ezeket tervezik bele a rendszerekbe, majd orosz nyelvű dokumentációt kell adni. Sokszor előfordult, hogy speciális orosz nyelvű keresővel kellett keresni, és sikerült megtalálni a dokumentumot oroszul. Ilyenkor meg lehet takarítani a fordítás költségét és idejét is. Angolul, oroszul tárgyalóképes, a németet is megérti, de elsősorban a műszaki szövegeket. A francia és spanyol szövegekből csak annyit tud kideríteni, hogy arról van-e szó benne, amit keres. Az orosz szövegekben meg tudja állapítani, hogy hozzáértő fordította-e vagy sem, esetleg csak egy gépi fordítás.

A magánhasználatához tartozik még a zene letöltés is. Állandó kezdőlapot nem használ, a keresők között már említette az orosz nyelvű keresőt. A cégnél jelszóval lehet felmenni az internetre, lehetőség volna arra, hogy kövessék, ki mit csinál. Egyszer volt egy eset, amikor az egyik kolléga megfélekezett magáról és a sokszorosát töltötte le, mint az átlag, ekkor figyelmeztették. Csak azt nézik, hogy mikor történt a letöltés, és ha munkaidőben volt, akkor szólnak érte. A sok dokumentáció, amit letöltött már, nem fér a gépén el, áteszi CD-re, bár úgy tűnik, ha újra kell, egyszerűbb lesz újra letölteni, mint megkeresni. Nincs saját weblapja, nem is akar magának, bár a családban már van, akinek van. A cégnek természetesen van. Érdekes szempontot fogalmaz meg a saját webbel kapcsolatban. Egyik kollégája csinált egy családi weblapot, és a családi eseményekről felteszik a képeket. A feleség orosz és így a rokonok azonnal meg tudják nézni. De ma már ennek sincs értelme – mondja –, mert e-mailben is el lehet küldeni, és nem kell a nagyvilág tudomására hozni a személyes dolgokat.

Híres történelmi nevet visel, néha arra gondol, hogy kutatni kellene a kapcsolatokat, de „majd, ha nyugdíjas leszek, akkor lehet, hogy megpróbálom”.

Az internet használata nem változtatott a hagyományos tömegkommunikáció, rádió, tévé és újságolvasási szokásain. Néha, különleges alkalmakkor, vagy ha lemaradt valami érdekes hírről, akkor meg szokta keresni az interneten.

Összegezés

Az interjúalany végzettsége és munkája alapján is a napi gyakorlat részeként használja az internet nyújtotta lehetőségeket, elsősorban a szervezés, az információk cseréje és a kapcsolattartás területén. A munkahelye szervesen beleilleszkedik az internet nyújtotta globális kapcsolatok hálójába, a munkája során kialakult személyes ismeretségi köre is a világ nagyon különböző térségeihez kapcsolódik. Érdekes specialitás, hogy „meg kellett ismerkednie az orosz nyelvű internettel”, speciális kereső programokat használ, és gépi fordítási lehetőségeket a szakmai szövegek fordítására.

A munkahelyén a kollégák internet használatát csak ésszerű mértékben korlátozzák, hiszen „a cégnek szüksége van a munkájukkal kapcsolatban tájékozott és széles körű ismer-

retekkel rendelkező emberekre, ezt ma leginkább az interneten lehet kivitelezni”. Az „ésszerű letöltés mértékét” túllépő esetben figyelmeztették a kollégát.

Otthon nem használ internetet, gyerekei kérésének egyelőre ellenáll, bár nyilván tudatában van annak, hogy ez csak időleges lehet.

Ebből az interjúból bontakozik ki a leginkább a munkával összefonódó intenzív internethasználat számos előnye és néhány furcsa ellentmondás is: nincs otthon internet-elérése, csak egy szerény sávszélességű telefonos kapcsolat, a gyerekek kérésének, igényének ellenáll, hogy előfizessenek internetcsatlakozásra, holott ő maga a munkája nélkülözhetetlen elemének tekinti azt.

5.

Fiatal intenzív használó, 17 éves, vidéki városi lakos.

Még csak egy éve internetezik, de máris határozott, egyéni elképzelése van a használatáról. Először a városi könyvtárban kezdte, ott ismerkedett meg a hálózattal, majd otthon is előfizettek, ADSL-csatlakozásra. Számítógépet már korábban is használt, nemrég bővítette, jó konfigurációja van, elégedett vele, nem tervez bővítést. Tanuló, elektrotechnikai szakközépiskolában, nincs önálló jövedelme, a szülei vették számára a gépet.

Az iskolában is van internet, szerinte nincs különbség az iskolai és az otthoni hálózat sebessége között. Mióta otthon is van hálózat elérése, az iskolában egyre kevesebb időt tölt az interneten, mindent igyekszik otthon csinálni. Úgy becsüli, napi 4 órát tölt internetezéssel, a hétvégén nagyjából ugyanannyit. A fő érdeklődési területe az elektronika, ezen belül is főképpen a robottechnika, a hálózaton is ilyen témakörökben keres információkat, ezek letöltésével, olvasásával tölti az interneten az időt. „Vannak olyan információk, amiket máshol nem lehetne megtalálni, ezért kell az Internet.” A tanulásban nem segíti, de ha dolgozatot kellene írnia például történelemből, azt „valószínűleg onnan kopiznám le”.

A keresők közül a Google az, amit használ, kezdőlapot, portál-siteot, honlapot nem. Használja a file-megosztó rendszereket, „a Kaza, a DC önmagában is kereső lehet”. Saját weboldala nincs, de van olyan, ahova írni szokott. Az egyik tanárával például van egy közös weblapja, ahova „feltesz néha ezt-azt”.

A rádióhallgatását, tévézését nem érintette az otthoni internet használata, korábban is csak keveset használta ezeket. Leginkább szakkönyveket szokott olvasni, robottechnikáról, könyvtárban is keresi ezeket, otthon is van pár darab ilyen könyve. Tévében, rádióban ilyen jellegű műsorok nincsenek, vagy nem azon a színvonalon, ami őt érdekelné. A színvonalas könyvek angolul vannak, de ő egyelőre csak magyarul tudja olvasni. Sok olyan részlet van, amit különböző emberek lefordítanak, és felteszik a netre. Ezeket olvassa. Ismeri az internetes rádiókat, tévéket, de ezek nem érdeklik. Nem az újdonságokat, vagy a friss híreket keresi, hanem előre kigondolt témákat keres, ami érdekli, azokat a lapokat tanulmányozza. Nem érdekli, hogy régebbi, vagy új az anyag. Az új megoldások általában a legdrágábbak is. A talált megoldásokat tanulmányozza, és ezek ötleteket adnak a saját elképzelések kidolgozásához.

A családban mások is használják, nem szokott konfliktust okozni, hogy ki mikor akarja használni. A többiek (testvérei) leginkább on-line játékokat játszanak. Őt ez unatja. Focival kapcsolatos képeket töltenek le. Az anyja e-mailezik, egy hírújságról kapja a leveleket.

Programozási fórum tagja, Delphi fórum a neve, ahol szétküldik a problémákat és a megoldásokat. Ezen belül vannak különféle témák, de csak programozással kapcsolatosan. Naponta 20-30 levelet kap, de ezekre nem kell mindre válaszolnia. Egy e-mail címet használ az anyjával, közösen. Magánlevele ritkán van, esetleg csak hetente egy, a többi az interaktív fórumokról jön. Osztálytársak, barátok, rokonok, akiknek van e-mail címe, azokkal levelez. Néha csetelni is szokott, de csak szakmai dolgokról, magáncsatornán. Céltudatosan keresi meg az őt érdeklő témákat. Nem úgy, mint mások, az iskolában, hogy „felmegy, és csak nézeget, erre, arra”.

Érdekes, egyéni véleménye van arról, hogy Magyarországon milyen az internet elterjedése, használata. „Aki akar netezni, az tud. Bemegy az internetkávézóba, ott 200 Ft-ért már internetezhet. Otthon is, a könyvtárban is, az iskolában is. Az internet tökéletes, a felhasználók nem tökéletesek.” Nagy probléma a sok vírus, könnyen lehet milliós károkot okozni velük. Másfél hónap alatt az otthoni tűzfala 69 ezer betörési kísérletet jelzett. A vírusos levelek problémájáról beszél: hogyan dönti el, hogy vírusos-e vagy sem egy levél, például ha ismeretlen a feladó, akkor többnyire vírust is tartalmaz a levél. Kérdés, hogy meddig ismeretlen, vagy futó ismerős, valaki? Olyan is van, hogy esetleg szándékosan küld vírusos levelet neki valaki. A gépén tart vírusokat is, és „ügyes kis programokat, ha ugyanarról a gépről már huszadjára jön a támadás, akkor megmutatja, hogy ő is tudja, mit kell tenni”. Lényegében itt a hacker tevékenységre céloz, amikor egy támadó ellen ugyanazokkal az eszközökkel ellentámadást intéz a megtámadott, másik partner.

Összegezés

Az elektronikához, informatikához szorosan kapcsolódó szakterületre készülő, középszintű képzésre törekvő fiatal, tanuló az interjúalany. Otthon jó felszereléssel, gyors interneteléréssel rendelkezik. Határozott elképzelése van, hogy ő mire akarja használni az internetet. Bár érdeklődési területén, a robottechnikában túlnyomórészt angolul vannak az olvasnivalók, egyelőre nem érzi annak szükségét, hogy angolul olvasson. Megelégszik azazal, amit mások lefordítanak, és feltesznek a netre. A file-cserélő rendszereket ismeri és használja, bár ennek részleteibe nem megy bele, nyilván azért, mert tudja vagy érzi, hogy nem teljesen legális a tevékenység. Ugyanígy csak utalások szintjén van jelen a beszélgetésben az a tevékenysége, ami a kezdeti hacker aktivitásra utal: vírusokat és „ügyes programokat” tart a gépén, amikkel adandó alkalommal „válaszol a támadásokra”.

6.

Budapesten élő fiatal a következő interjúalany. 10 éve internetezik, szakközépiskolás kora óta. 27 éves, vállalkozó, informatikai területen, vállalkozásfejlesztéssel, internetes honlapok fejlesztésével foglalkozik. Két főiskolás diplomája van, egy informatikai és egy tanári. Angolt inkább csak olvassa, dokumentációk olvasására használja. „Az internet nagy része angolul van, a magyar csak nagyon kis szelet belőle. Aki nem tud angolul, azt korlátozza a használatban.” Célszerű angolul kezdeni a kereséseket. Először az iskolában találkozott vele, és különféle folyóiratokban olvasott róla. Kezdetben a kíváncsiság hajtotta, hogy megismerkedjen az internetezéssel, majd különféle szakmai témák után kezdett keresgélgni. Az iskolában kaptak olyan feladatokat, amiket az internet segítségével lehetett megoldani, aztán egyre többet szörfözött.

Számítógépe közepes teljesítményű, nem tartozik a csúcskategóriába, három éve, amikor vette, akkor felső szintű volt. Internetezésre megfelelőnek tartja, nem szándékozik cserélni. Saját maga válogatta össze az egyes részeket, és saját maga állította össze a gépet. Nagykeráron vette, amit lehetett, így az áron spórolni tudott.

Amikor kezdte, akkor „modemes korszak volt, de én nem vettem részt benne. Akkoriban csak az iskolában interneteztünk”. Korábban otthon ADSL volt, internetkávézókban is gyakran megfordul, ott is gyors elérés van. Ha olyan a munkája, akkor gyakorlatilag egész nap az interneten van, de legkevesebb napi egy-két óra összejön. A vállalkozása azt kívánja, hogy inkább belső hálózatokra, intranetre fejlesszen alkalmazásokat, weblapokat. Az interneten információkat keres, ezenkívül ügyfelek megkeresésére, levelezésre használja. Dokumentációkat, fejlesztési környezeteket, programokat tölt le. De ott van a tévéújság, a moziműsor is, azt is ott olvassa.

A családban majdnem mindenkinek tud és szokott segíteni, még a nagymamájának is, mesélni szokott róla. A szülei inkább közérdekű információkat várnak, állami dolgokban, adózással kapcsolatban információkat. Húga iskolába jár, neki a tanuláshoz kell. Saját, személyes honlapja is van, valamikor iskolai feladatnak készült, rövid leírás, életrajz és néhány link van rajta más lapokra. A céges honlapján a cég leírása, a munka, amiket vállal, ezek találhatóak meg rajta.

Most is tévézik, olvas újságot. A média és az internet kapcsolata nála olyan, hogy ha valamit olvas a médiában, akkor igyekszik utánanézni az interneten is. Ez régebben nem volt így, csak mióta intenzívebben használja az internetet. Az ügyfélkeresés szintén párhuzamosan folyik, az újságban és az interneten.

Négy éve albérletben lakik Budapesten, a családja Bács megyében él, hétvégén hazajár. Két gépe van, egyik otthon, a másik „mindig vele”. Ha hazamegy, nem okoz nehézséget, hogy megoldják az internethez való hozzáférést, lényegében csak ő és a húga használja, van úgy, hogy együtt is leülnek a gép elé. Ha egész nap internetközelségben van, akkor szinte állandóan jönnek-mennek a levelek. Ha nincs hálózat közelben, akkor is legalább naponta egyszer megnézi a leveleit. Csetelés inkább a főiskolás idejében volt gyakori, mostanában a munka mellett nem igazán van rá ideje. Csak akkor fordul hozzá, ha valakit meg kell keresni. Nagyon szeret elektronikus könyveket keresgélni, olvasgatni, olyanokat, amelyek számítástechnikával kapcsolatos trükköket tartalmaznak. Az internetet céges alapon fizeti, sokallja az előfizetés díját. Neki megéri, mert jobb, gyorsabb, olcsóbb, mint a szóba jöhető alternatívák, levél, telefon, fax. Hordozható gépet jól tudna használni, de az ilyen gépek ára legalább másfélszerese az asztali gépekének. Ahol megfordul, mindenhol van gép, így most még nem igazán hiányzik neki. Ha nem vesz csúcsmodellt, akkor azt gyorsan le kell cserélni, nem olyan moduláris, mint az asztali gép, amit lehet bővíteni, cserélni az alkatrészeket benne. Az információ és a kapcsolat az, ami miatt nélkülözhetetlen számára a hálózat. A modemes elérés és a gyors kapcsolat között annyi különbséget lát, a sebességbeli különbség mellett, hogy az utóbbi stabilabb, de nehezebb hozzájutni, nincs teljes országos lefedettség. Ha valamit keres, gyakran megesik, hogy meglát valami érdekeset, és van úgy, hogy fél órát is elkalandozik, és csak azután tér vissza a keresett témához. „Akkora mennyiségű információ van az interneten, hogy nem tudok ellenállni a csábításnak.” Néha játszani is szokott egy kicsit. A reklámok ellen úgy védekezik, hogy be van kapcsolva egy opció a böngészőjében, ami tiltja a felugró ablakokat, így a legtöbbről nem is vesz tudomást.

Mit kellene tenni az internet nagyobb népszerűsége érdekében? A problémát az árban látja, nemrég tüntetés is volt ebben az ügyben. Technikailag nem mindenhol elérhető, és technikailag is érteni kell hozzá. A széles sávút csak be kell kapcsolni, és azután folyamatosan működik. Nagyszülei faluban laknak, ott nehéz lenne megoldani, pedig nagyon jó lenne.

Már majdnem mindenkinek van fogalma róla, hogy mi is az az internet, az idősebbek nagyon kevesen használják. Akik irodában vagy informatikával kapcsolatos területen dolgoznak, azok mindenhol használják. Szakmunkás ismerősei, autószerelők, asztalos, kőműves, például ha nincs is otthon nekik internet, tudják, hogy mi az, és hogyan kell használni, hol lehet megkeresni valamit, amire szükségük van.

A szakmáját ő maga választotta, a szülei nem befolyásolták. Budapesten nagyobbak a lehetőségek, mint vidéken, ahol korábban élt és dolgozott. Kicsi a régió, kicsi a szóba jöhető megrendelői kör. A főiskola kihelyezett tagozata ontja az informatikusokat, ez most sláger szakma, nagyon nehéz munkát találni. A legtöbb helyen többéves gyakorlatot várnak el, nagyon sok mindent várnak a jelentkezőtől, nem elég specializálódni, például egy programnyelvre.

Összegezés

Fiatal informatikai vállalkozó az interjúalany. Vidéken tanult, ott élnek a szülei, a fővárosban csak rövid ideje él, albérletben. Az internethez köti a munkája, van úgy, hogy egész nap az interneten dolgozik. Az ügyfelekkel való kapcsolattartásban és a munkák felkutatásában egyaránt nélkülözhetetlen számára az internet elérése. Gyakran utazik haza, egy hordozható, laptop gépet jól tudna használni, de szerinte drága és nem bővíthető, ezért egyelőre nem gondolt arra, hogy vegyen magának. Vidéken is próbált munkát találni magának, de ott még nagyon kicsik a lehetőségek. Szerinte túlképzés van az informatikusokból, nem keresik a kezdőket, túl sokat kívánnak meg, és nehéz munkát találni.

7.

Budapesti lakos, 27 éves, nő, a Természetvédelmi Hivatalban dolgozik. Otthon van számítógépe, de az internethez csak a munkahelyén fér hozzá. Kertészeti Főiskolát végzett, napi 8 órát dolgozik. Németből alapfokú nyelvismerettel rendelkezik. Néha problémát jelent neki, hogy ha csak angol nyelvű oldalt talál, azt nem tudja elolvasni. Ezt úgy oldja meg, hogy vagy keres egy hasonló magyar nyelvű oldalt, vagy megkéri valamelyik kolléganőjét, hogy segítsen neki lefordítani. Otthon azért nincs internet, mert amikor késő este hazaér, már nincs kedve semmivel foglalkozni. A számítógépe is fejlesztést igényelne, hogy lehessen vele internetezni.

A munkahelyén kb. 6 éve internetezik, először a gimnáziumban hallott róla. A munkahelyén volt tanfolyam, és vannak informatikusok, azok segítenek, ők adták a kezdeti ismereteket is.

Otthon szövegeket szerkeszt és Excelben dolgozik, de nagyon lassú a gépe. Folyamatban van egy újabb, nagyobb teljesítményű gép beszerzése egy ismeróstől. Ha ez meglesz, akkor internetre is előfizet. Azt nem tudja, hogy modemet vagy széles sávút választ-e majd.

Az interneten alkalmanként negyed-fél órát tölt, és ez naponta kb. egy órát tesz ki. Híreket olvasgat, női témákat, ételekről, fogyókúráról. Érdeklí az egészséges életmód, ilyen témákra szokott rákeresni. Nagyon szereti a növényeket, néha egy-egy növényre is rákeresett már. A szakdolgozatához nagy segítség volt, dísnövénytermesztésről írta. Kötött biztosítást is interneten keresztül, ezzel nagyon elégedett. Megküldték az űrlapokat, nem kellett elmenni a biztosítóhoz. Gondolja, hogy több ilyen szolgáltatás is létezik, de ezekre még eddig nem keresett rá. Kezdlaplaként a munkahelye honlapja jön fel, ezen kívül a startlapot használja. Később lehet, hogy készít egy saját weblapot is, de most még nem.

Az újságok honlapján szokott keresgélgni, a Google-t rendszeresen használja, akár egy szóra rákeresve is jól lehet használni, ezt kb. egy éve tudja, azóta nagyon jól használja. Ha a rádióban hall valamit, ami megragadja a figyelmét, akkor rámegy az újságok honlapjaira, és hozzáolvas. A munkahelyén nem szólnak érte, mások is ezt csinálják. Az újságolvasás inkább zavarná a kollégákat. E-mailben elég sok hivatalos levelet kap, napi 5-öt, vagy többet is. Ha több ideje van, akkor nagyobb terjedelmű leveleket szokott írni. A fogadott levelek száma nagyobb, heti 50 körül lehet. „Nem mondhatom, hogy nem tudnék meglenni nélküle, de nagyon-nagyon jó, hogy van, ha kell, segít.” Érdeklődött már internetszolgáltatónál, a percdíjas előfizetést venné igénybe, csúcsidőn kívül használná, ezt nem tartja drágának.

Összegezés

Fiatal nő, néhány éve dolgozik országos hatókörű hivatalban. Csak a munkahelyén internetezik, kb. napi egy órát. Ennek az időnek a nagy részében saját informálódási igényét elégíti ki, „női témákat olvasgat”, ételekről, főzésről, fogyókúráról. Szereti a növényeket (szakdolgozata témája is ez volt), néha ezekről is olvas. A hagyományos újságolvasást kiegészíti az interneten az érdekes témák „hozzá-olvasásával”. A munkahelyén elnézik ezt, „mindenki így csinálja”. Otthon tervezi egy nagyobb teljesítményű gép beszerzését és internet-előfizetését, valószínűleg telefonon keresztül csatlakozik majd, nem tartja drágának.

8.

Középkorú férfi, 10 éve kezdett internetezni, a POTE-n, ahol dolgozik. Egy saját gépet vitt be, rácsatlakozott a hálózatra és úgy kezdte. Először csak a technikai oldala érdekelte, az, hogyan működik. Majd otthonról a kórházi hálózatot próbálta elérni, modemmel. Csak később jött rá, hogy az internet tartalmi oldalát is felfedezze, hogy információkat lehet beszerezni. Akkoriban a tévé- és rádiójavítás érdekelte, ezekhez a témákhoz szeretett volna információkat gyűjteni.

Most már kétféle módon is eléri a hálózatot, modemen keresztül a cég belső hálózatát, és ADSL-csatlakozással az internetet. Egy használt lappal dolgozik, azok az információk, amikre szüksége van, elég jó sebességgel jönnek le. Ezek inkább szövegek, kevés képpel, és ehhez megfelelő a sebesség. A gépe lassan elavul, multimédiás alkalmazásokra már nem lenne megfelelő. Mostanában vett a Sulinetre egy nagyobb winchestert. Szívesebben vett volna kábeles csatlakozást, de ahol lakik, ott nincs ilyen elérés. Ha később lenne, gyorsabb, kábeles elérés, akkor áttérne. Próbálkozott műhol-

das internet eléréssel is, de ahhoz még telefon és modem is kellett volna, úgy már nem érte meg.

Naponta maximum 1-2 órát tölt az interneten. A munkájával kapcsolatos témákban keresgél, a számítástechnika érdekli. Az esti órában, 6-10 óra között internetezik. A munkahelyén nem internetezik, mert általában úton van, vagy nincs lehetősége rá.

Az Origót és annak keresőit használja, ha ott nem talál meg valamit, akkor megy külföldi keresőkre. Amikor ismerkedett az internettel, akkor csinált magának weblapot is, de most már nem akar olyan információkat feltenni, ami a nyilvánosságra tartozna, nem is tervezi, hogy csinál újat magának. Csak file-csere alapon, adatátvitellel szokott ismerőseivel információkat cserélni: felteszi, és levélben értesíti, akinek szól a dolog.

A médiához való viszonyulását befolyásolta az internet használata, „úgy tűnik, az internet minden területen pillanatra kész információkat tud nyújtani”, ezzel nem versenyezhet a hagyományos újság, vagy a tévé sem. Korábban az elsődleges forrás a rádió volt, most megváltozott, kevesebbet tévéznek, de sokat rádiózik most is, az internet a második helyre jött fel. Például a Mars-szondákkal kapcsolatban is sokkal részletesebb információk voltak elérhetők az interneten, képekkel is, mint például a tévében. Otthon mindenki a saját gépén használhatja az internetet, nincs olyan probléma, hogy hogyan kellene beosztani az internetelérést. Sok hírlevelet kap, ezekre nem kell válaszolni, csak olvasni őket. Sokszor hiába keres információkat, például régebbi könyvekből, ezeket nem találja meg. Ez lehetne jobb, később szeretné, ha több lenne az ilyen jellegű anyag is.

Összegezés

Az interjúalany műszaki érdeklődésű, a munkája az elektronikához kapcsolódik. Az internettel saját érdeklődéséből, saját gépet használva a munkahelye hálózatán ismerkedett meg. Lényegében minden elérhető technikát kipróbált, még műholdas internetelérést is. Csak otthon internetezik, de leginkább csak a munkájával és szakmai érdeklődésével kapcsolatos anyagokat keres és olvas. Lényegében kihasználja a ma elérhető technikát, az otthoni ADSL-csatlakozást megosztotta, a családtagok saját gépeiken használják, egymással párhuzamosan is. A továbblépést csak a tartalom vonatkozásában igényelné, régebbi szakönyvek szövegeinek elérését szeretné látni a jövőben.

Az interjúból körvonalazódik egy alapvetően műszaki érdeklődésű réteg, amely képviselői számára az internet a saját szakmájuk ismereteinek tárházaként szerepel. Mivel többnyire csak magyarul olvasnak, hiányoznak számukra a régebbi, könyv alakban esetleg már nem is elérhető szakmai anyagok. Az internet szórakoztató tartalmai vagy a hagyományos tömegkommunikációval versengő, friss hír tartalmai nem érdeklik túlzottan. A technikai lehetőségeket értik és kihasználják, például egymás között célzott file-cserékben is.

9.

Budapesti lakos, 21 éves fiatal fiú. A gimnáziumot Vácott végezte, utána rendészeti szakközépiskolába járt, és most már egy éve rendőrként dolgozik. Németül beszél, angolul a számítógépes nyelvet megérti. Internettel az iskolában kezdett ismerkedni, otthon 1 éve előfizetők, modemes, percdíjas előfizetésük van. Nemrég kapott egy rendes számítógépet, a Sulinetre vették, és akkor az internetre is előfizettek neki a szülei. A gépben CD-író és

DVD-lejátszó is van. Korábban egy 486-os gépe volt, ezt cserélték egy Pentium 4-esre. Az anyja tanár, ő szokott még internetezni. A számítógép alapjait az iskolában, majd a barátaitól tanulta, az internet használatát már maga tapasztalta ki. Elmondja a Sulinet konstrukció részleteit, megemlíti, hogy 8 éves lefutású, addigra ez a gép már régen elavult lesz. Programokat és zenéket szoktak cseberézni az egykorú barátaival, CD-re írják. A szomszédjában van egy idősebb ismerőse, annak is le szokott tölteni zenéket. Általában éjszaka internetezik, mert akkor olcsóbb a telefonvonal, 50 fillérre jön ki egy perc. Ha nem megy másnap dolgozni, akkor 4-5 órát is eltölt az interneten, általában éjfélről kezd. Van egy lap, amiről indulni szokott, ez a Webmánia, néha, ha e-mailezik, akkor közvetlenül a Freemailt hívja be, néha a Google keresőt is használja. Saját weblapra már gondolt, de ehhez szerinte kissé komolyabban kellene értenie az internethez. Ha csinálna weblapot, akkor az autók lennének a középpontjában, nagyon autómániás, erről szólna a lapja. Még talán autóba való zenékkal kapcsolatos anyagokat tenne fel. Régebben inkább csak a képeket nézegették, autókról, most például apróhirdetéseket olvas, mert sokkal egyszerűbb, nem kell telefonálni stb. Ha egy-egy érdekesebb újságcikket talál, annál leragad, és elolvassa. Most már úgy véli, lehet értelmes dolgokra is használni. Tévét nem néz az interneten, a tévében mindent meg tud nézni. Nem szereti nézni a monitort, mint tévét. Újságot sem olvas az interneten, hanem csak a kiemelt híreket, ezeket hírcsoportokból szokta válogatni. Heti 20-25 levelet kap, illetve kb. ennyit küld. Leginkább a barátaival levelez, újabban képküldözgetéssel kiegészítve. Van fényképezőgépe, és elküldi a felvételeit, kisebb programokat is. Az Apróneten szokott keresgélni és már sokszor vásárolt is onnan. Például az autójára téli gumit keresett, és olcsóbban vette, mintha boltban vette volna. Általában azonban nem szeret látatlanban vásárolni, és nem tartja megoldottnak az interneten a pénzfizetés oldalát sem. Amikor a fényképezőgépet vette, akkor gondolt rá, hogy interneten veszi, de kiderült, hogy 3-4 nap, mire kihozzák, ennyit nem akart várni, inkább elment a hagyományos módon a boltba. Ez a vásárlás egy nagyobb érték volt, meg tudta fogni, nézegetni, így volt jobb. Úgy érzi, hogy az interneten általában becsületesek az emberek, nem tapasztalt olyat, hogy valaki rá akart volna sózni valami hibás dolgot. Mostanában már határozott céllal megy az internetre, és gyorsan elmegy az idő, és nem marad, például csetelésre, mint korábban. Van úgy, hogy fél órára akar leülni, és lesz belőle 4-5 óra, mindig felfedez valami érdekeset, új oldalakat. Nagyon zavarják a kéretlenül felugró reklámodalak. Vannak olyan oldalak, amelyek reklámokat tartalmaznak, és a megnézésükért cserébe lehet forintokat gyűjteni, illetve nyerni valamit. Eddig két hónap alatt 99 forintot sikerült összegyűjtenie. A munkahelyén nem internetezik, a közeljövőben nem is hiszi, hogy lesz ilyen lehetősége. Most kb. 2-3 ezer forintot fizet az internetért, de ha később megengedheti magának anyagilag, akkor szeretne széles sávú csatlakozásra előfizetni. Azt gondolja, hogy a gyorsabb csatlakozás miatt akár időt is takaríthatna meg, gyorsabban lejönnének az anyagok. Ez a mostani internetezés az éjszakából veszi el az időt, ezt nem teheti meg akármikor. 6-7 ezer Ft lenne, amit talán még ki tudna fizetni érte.

Összegezés

Tipikus fiatal internetező, akinek már van saját keresete, de lényegében még a szülei támogatásával, nem önálló háztartásban él. Szülei vették a csúcskategóriába tartozó számítógépet is, a Sulinet keretében. Ezek mellett az előnyös lehetőségek mellett sem engedheti meg magának a széles sávú internetet, inkább vállalja, hogy a késő éjszakába nyúlóan napi 4-5 órát „lecsípjén” a pihenéséből. Internethasználatára a zenei file-ok letöltése és a zenék

CD-re írása a jellemző. Intenzív kapcsolatot tart szűk baráti körével, aminek lényeges tartalma a CD-k és zenék cseréje. Újabban többüknek van digitális fényképezőgépe, és saját készítésű fotókat küldözgetnek egymásnak. A vásárlás és a cserebere, valamint az autók érdeklík, ezeket keresi a neten is. A munkahelyén nincs internetezési lehetőség, így az elmélyültebb internethasználat ebben az irányban nem fog nála bővülni. Úgy értékeli, hogy mióta internetezik, egyre céltudatosabban és értelmesebben tudja kihasználni. Míg eleinte inkább csak nézelődött és képeket nézegetett, most minden alkalommal határozott céllal „megy fel”, igaz néha nagyon elkalandozik, és sokkal hosszabb időt tölt vele, mint tervezte. Szeretne gyors internetre előfizetni, de ezt most még nem engedheti meg magának, ha 6-7 ezer forint lenne, akkor talán igen.

10.

Sajátos problémákkal találják szembe magukat a fogyatékos emberek az élet számos területén. Nem kivétel ez alól a számítógép használatának megtanulása, és az internetezés sem. A fogyatékosok között a vakok és a csökkent látású emberek nehézségei az internetezés területén ugyancsak különleges figyelmet érdemelnek. A problémák és nehézségek között számos van, ami anyagi természetű akadályokat gördít az érdeklődők vagy tanulni szándékozók elé. Más nehézségek inkább az emberek nem kellő odafigyeléséből adódnak, ezeket a sajátos igényeket néha kis plusz ráfordítással könnyedén ki lehetne elégíteni. Nem fölösleges tehát a területen felmerülő gondok összefoglalása, még ha ezek egy része gyakrabban hangot kap a médiában, akkor sem.

Az interjúalany a Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének informatikai vezetője, valamint a vakokat számítógépekkel és szoftverekkel támogató alapítvány kuratóriumának elnöke is. A szoftverek között a karakterolvasó és a képernyőolvasó szoftvereket említi. Ezek drága szoftverek, vannak belőlük feltört változatok is, de az alapítvány célja, hogy a vak emberek jogtisztá változatokkal rendelkezzenek.

Az internettel először az egyetem számítógépén találkozott. Az egyetemen akkor létezett egy ún. Braille-Labor, ami fel volt szerelve a vakok által használható számítástechnikai eszközökkel, beszédszintetizátorral, internetkapcsolattal, elsősorban a programozást tanuló vak hallgatók használták ezeket. A beszélő szoftverek közel húszéves múltra tekintenek vissza, a Budapesti Műszaki Egyetemen és a Központi Fizikai Kutatóintézetben születtek az első eszközök. Az első, kifejezetten vakok számára készült beszélő számítógép a Brailab volt, ami később egy termékcsalád részévé vált. Ezek között volt olyan is, ami már kifejezetten munkaeszközként is használható volt. Kb. kétezren vásároltak ilyen eszközt az évek során. Olyanról is tudni, hogy egy-egy vak ember az elmúlt tíz év alatt két-három készüléket is megvásárolt. 1992-ben jelent meg az az eszköz, ami az IBM PC-ket tette alkalmassá a vakok számára való használatra, ez volt a Brailab PC. Ebből is kb. hasonló számban vásároltak. Majd jóval később, csak a 90-es évek végén jelent meg az a szoftver, amivel a windowsos felületek szövegeit is olvasni lehet. Két ilyen képernyőolvasó szoftvernek van magyar nyelvű verziója, ezekből kb. 500-600 ember vásárolt, illetve használ ilyet. Ebből a használói körből csak egy részük kapcsolódik az internetre. Ennek elsődleges oka, hogy a vak emberek a legtöbb esetben szerényebb anyagi lehetőségek között élnek, mint látó társaik. Akik viszont megengedhetik maguknak, azok nagyon szívesen használják az internetet. Az interneten minden elektronikus formában van jelen és a képernyőolvasó szoftverek fel-

olvassák nekik, „egy képernyőolvasóval vígan lehet böngészni a neten, űrlapokat lehet kitölteni”. Egy vaknak több időre van szüksége a tájékozódáshoz a neten, és ez a vonalas telefonkapcsolat díját jelentősen megnövelheti. Problémát jelentenek a mostanában általános, túldíszített lapok. Egy flash vagy egy mozgóképet esetén a vak internetezők nem tudnak mit kezdeni a lappal. Most arra irányul az erőfeszítésük, hogy legalább a kormányzati, közszolgálati honlapok „akadálymentesek” legyenek a vakok számára. Ez azt jelenti, hogy a lapok kompatibilisek legyenek a képernyőolvasó szoftverekkel. Ők csak tanácsokat adnak, léteznek erre kidolgozott ajánlások, ezeket kell betartani a honlapok fejlesztésénél. A nagyobb portálok felvállalták, hogy párhuzamosan készítenek egy ún. „vakbarát verziót” is, ebben csak a szövegek jelennek meg. Létezik kifejezetten a vakok számára létrehozott közösségi internetelérési pont is, ahol nagyon kedvezményes összegért szkennelhetnek, nyomtathatnak is. A Petőfi Csarnokban is létezik két számítógép, amit vakok számára, közösségi igénybevételre állítottak fel.

Ő maga úgy érzi, hogy sokkal kevesebbet használja az internetet, mint amennyit szeretné használni. Csak akkor megy föl, ha valami információra van szüksége, például MÁV vagy Volán menetrendjéből kell valami. Elektronikus könyvet, vagy egy-egy üzlet szintén szokott keresni, ha valamit vásárolni szeretne. Csetelésre, fórumok olvasására nincs ideje, internetes játékokban sem szokott részt venni. Legjobban a Google-t szeretik, mert az számukra barátságos felületet nyújt. Az Origótól letölthető egy ingyenes hírfelolvasó szoftver, ami magyar fejlesztés. Van honlapjuk is, több linket is megemlít.

A kb. 2 ezer vak felhasználó nagyobbik része még ma is DOS alatt dolgozik, nem álltak át Windowsra, van bennük egy kis idegenkedés a Windows látványközpontúsága miatt. Ezek számára egy kicsit kezd beszűkülni az internet nyújtotta lehetőség. Vak emberek számára jelenthet távmunka lehetőséget, például a direkt marketing. Ahhoz, hogy ez szélesebb körben elterjedjen, az kellene, hogy a vak emberek könnyebben férhessenek számítógépekhez, szoftverekhez. A legnagyobb akadályt az elterjedés előtt a költségekben látja. A vak ember számára gyakran 5-10-szer több időt igényel az információ keresése, és ennek komoly költségvonzata van.

A jövőben, ha a vak ember otthonában ott lesz a számítógép és a kedvezményes internetelérés, akkor a lehetőségek szinte végtelenek lehetnek. Javítani kell a képzettségüket, szakmát kell tanulniuk, ezt mind segítheti a számítógép és az internet. A vak emberek jelentős része csak rádiót hallgat, akik családban élnek, azok a tévéműsorokat is figyelemmel kísérik. Akiknek van átalánydíjas internet-hozzáférése, azok rengeteget olvasnak, és sok időt töltenek az interneten.

Összegezés

Sajátos problematikába enged bepillantást az interjú, amely a vak emberek számítógéppel és internetezéssel kapcsolatos nehézségeit mutatja be egy vak informatikus megfigyelésében.

Szerinte a legnagyobb akadályozó tényezőt a pénz jelenti, különösen azért, mert a vak számára például az interneten megtalálni a szükséges információt néha sokszorosan több időt vesz igénybe mint látó társának. A szükséges eszközök, szoftverek rendelkezésre állnak, a vakok képzését kellene növelni, hogy munkára is tudják használni a számítógép és az internet nyújtotta lehetőségeket. Az interneten akadályt jelent a sok túldíszített oldal, a kormányzati, közszolgálati oldalak akadálymentesítésére folyamatosan történnek erőfeszítések.

Czakó Erzsébet (2003): Hová tűnt a csoda? Az „új gazdaság” néhány tanulsága a vállalati szféra számára. *Információs társadalom* (1), 115.

Fidler, Roger (1997): *Mediamorphosis*. Pine Forge Press.

Isotalus, P. – Palosaari, A. – Muukkonen, H. (2003): Links with the Past. Reading News from PDA and Comparing It to Other Media. *Nordicom Review* (1).

Kováts Ildikó – Gálik Mihály – Tölgyesi János (2003): Egy online videó kísérlet közönségfogadtatása Magyarországon. *Jel-Kép* (1).

Szalavetz Andrea (2002): „Új gazdaság” és gazdasági növekedés Magyarországon. *Külgazdaság*, 2002. szeptember.

The Economist. A Survey of the New Economy. 2000. szeptember 23. 6.

Tölgyesi János: A számítógép és az internet használata 2000-ben. Adalékok a digitális írni-olvasni tudás témájához. In. *Magyarországi médiumok a közvélemény tükrében*. ORTT, Budapest, 2002.

Lengyel György – Eranusz Eliza – Füleki Dániel –
Lőrincz László – Siklós Viktória

A CSERÉNFAI KÍSÉRLET

Beszámoló egy aprófaluban lebonyolított számítógép-
és internettelepítés tapasztalatairól

1. A KÍSÉRLET CÉLJAI

Kísérletünk lényege abban állt, hogy 2003 októbere és 2004 májusa közt négy számítógépet és kilenc internet-hozzáférést biztosítottunk cserénfai családok számára, arra kérve őket, hogy számoljanak be tapasztalataikról. A kísérletnek két fő pontja volt. Az első azt vizsgálta, hogy milyen előnyei és hátrányai vannak az információs technológia intézményi és kapcsolatháló-alapú terjedésének. A második pedig azt, hogy az információs technológia terjedésének milyen közvetett társadalmi hatásai vannak, tehát hogy miként változnak a település lakosságának életkörülményei, s a közérzetüket jelző szubjektív indikátorok.

Az információs technológia és a helyi társadalom kapcsolatával foglalkozó nemzetközi szakirodalom¹ ajánlásai között szerepel, hogy teleházak létesítése, önkéntes számítógépes tanfolyamok szervezése, a fiatalok ilyen irányú tudásának aktivizálása révén célszerű fellépni a hátrányok halmozódása ellen. Sikeres kísérletről számoltak be finn szakemberek, akik egy hátrányos helyzetű régió revitalizálásában fontos szerepet szántak az intranethálózat telepítésének, a munkanélküliek és mozgáskorlátozottak bevonásával.² Egy gazdaság-szociológiai vizsgálat³ esettanulmányai arra világítottak rá, hogy az innovációk a helyi társadalmakban gyakran külső személyek közvetítésével jelennek meg, de a hagyományos kapcsolathálóok révén terjednek el.

Kísérletünkben támaszkodtunk ezekre a tapasztalatokra és a kaposvári kistérségben végzett korábbi kutatásaink eredményeire.⁴

2. A TELEPÜLÉS

A 257 fős Cserénfa Kaposvártól 12 km-re délkeletre található falu, nem rendelkezik vasútállomással, iskolával, óvodával, gyógyszertárral. Egy élelmiszerüzlet és egy kocsmá található a faluban. A település lakosságának mintegy harmada nyugdíjas, s ötöde fiatal. A lakóházak negyede vakolatlan, új építésű épület azonban csak elvétve akad.

(Megjegyezzük: a kontrolltelepülésként kezelt, ugyancsak a kistérségben található, hasonló lélekszámú Szilvásszentmártonban a házak fele volt vakolatlan.) A népesség döntően katolikus, Cserénfán egy, az iskolából átalakított imaház van. A településen 5-6% a roma kisebbség aránya. A faluban hiányoznak a helyi munkalehetőségek, a Kaposvárra eljáró dolgozók utazási költségei magasak. Az emberek úgy érezték, hogy hátrányban vannak a városi munkavállalókkal szemben az álláslehetőségek és az állásbiztonság tekintetében.

A cserénfai vezetés dinamikus, az általános iskolai tanárnőből lett főállású polgármester több esetben sikeresen pályázott különféle fejlesztésekre. Az utóbbi két évben teleházat létesítettek, a falu központjában szobrot, játszóteret avattak, falugondnokot neveztek ki, aki mikrobusszal szállításokat, beszerzéseket intéz a lakosok igényei szerint. Fókuszcsoportos vizsgálatok⁵ tapasztalatai szerint azonban, bár a lélekszám nőtt az elmúlt években, a cserénfaiak bizonyos mértékig pesszimisták voltak a falu jövőjét illetően. Úgy érezték, hogy az a politikán, s a pályázatokon, tehát rajtuk kívül álló tényezőkön múlik, s a falu lélekszáma a jövőben valószínűleg csökkenni fog.

Mint említettük, Cserénfán van egy teleház, mely a kutatás kezdetén négy géppel üzemelt, majd egy pályázat révén további két géppel bővült. Pályáztak ingyenes széles sávú internetelérhetőségre is, ezt azonban nem kapták meg, így az ISDN-vonal működtetése mintegy havi hatvanezer forint kiadást jelent számunkra. A teleházat a polgármesterrel jó viszonyt ápoló, a nyugdíjasklubot is vezető szakember irányítja, s jórészt a fiatalok használják. A gépek technikai felügyeletét-karbantartását egy fiatal kaposvári szakember látja el, aki a központi településen – a mintegy két kilométerre található Szentbalázson – az iskolai számítógéppark rendszergazdai feladatát is ellátja. A faluban a háztartások többsége rendelkezik mobiltelefonnal, s a számítógépek terjedését is pozitívan ítélik meg. Anyagi korlátot nem is elsősorban a számítógép-vásárlásban, mint inkább az internet-előfizetésben látnak.

3. A TANFOLYAMOK

Tervünk az volt, hogy kutatásunk előkészítő szakaszában önkéntes tanfolyamot hirdetünk a cserénfaiak számára, amelyen elsajátíthatják a számítástechnikai és internethasználati alapismereteket. Mivel a faluban nem sokkal korábban már volt egy szűk körben szervezett tanfolyam, amelynek résztvevői szívesen folytatták volna a tanulást, eredeti tervünket módosítva két kezdő és egy haladó tanfolyamot is tartottunk. A tanfolyamokat a teleházban szerveztük, ahol négy működő gép volt. Lehetséges helyszíneként felmerült még a szomszédos Szentbalázs iskolájának számítógép laboratóriuma is, ahol több gép volt, azonban végül az utazási kötöttségek minimalizálása végett a helyi teleház mellett döntöttünk. A tanfolyam nem volt ingyenes, mivel azt akartuk, hogy mindenki elkötelezetten vegyen részt, de alacsony részvételi díjat szabtuk, hogy minden érdeklődő képes legyen megfizetni. A díj gyakorlatilag az internetes költségeket fedezte, a tanárok fizetését mi álltuk. Az érdeklődés, valamint a folyamatos részvétel igazolta várakozásainkat.

Abban, hogy egy Cserénfához hasonló kistelepülésen milyen fogadtatása van egy ilyen kezdeményezésnek, fontos a tanfolyamvezető és a teleházvezető személyisége is. Az

IKT-eszközökkel való ismerkedés, tanulás folyamán ugyanis nem egyszerű készségelsajátításról van szó, hanem a képzéseknek egyfajta attitűdváltozást is kell eredményezniük ahhoz, hogy hosszú távon is érezhető eredményt érjenek el.

Az általunk szervezett tanfolyamon két egyetemi kollégánk tartott bemutató oktatást és egy, a kistérségben lakó pedagógus vezette a gyakorlatot. A gyakorlat helyi vezetője, egy több diplomával rendelkező, állás nélküli óvónő volt, aki rendkívül motiváltan és felkészülten oldotta meg a feladatát. Számára ez a feladat többet jelentett egyszerű pénzkeresetnél:

„és az volt a legjobb, hogy hálásak voltak, ha az ember bármit adott nekik, kivétel nélkül. Szóval nekem is jó volt lelkileg, mert sikerélményem az utóbbi időkben nem volt, és itt meg annyi szeretetet kaptam tőlük, hogy komolyan mondom, tobzódtam.” (Tanfolyamvezető)

Röviddel a tanfolyam után pályázott egy, a kistérségbe tartozó falu teleházának és nyugdíjas klubjának vezetői állására, amit el is nyert.

A tanfolyam egyik résztvevője ugyancsak állásba került, részben az itt tanultakat hasznosítva.

„Az Andrea is az elején elég nehezen rázódott bele, és azt gondoltam, hogy nem is lesz olyan igazán jó, de a végére azért elég szépen kiforrtta magát. Hát ő volt nekem a legnagyobb siker, olyan tekintetbe, hogy utána a buszon egyszer találkoztunk, és örömmel mondta nekem, hogy lett munkahelyem, és azért, mert hogy egyáltalán a számítógépen el tudtam indulni.” (Tanfolyamvezető)

Volt, akit a böngészés, a pályázatok figyelése vonzott (ő kutatásunk II jelű résztvevője), s később sikerült is ilyen irányú ismereteit gépvásárlásnál, s egyéb ismeretszerzésnél hasznosítania.

„Volt egy főiskolát végzett fiú is. Hirtelen nem jut eszembe, pedig tudom a nevét. Ő meg azért jött megint csak, hogy az internetet megtanulja, meg hát ő gazdálkodó, és ahhoz azért, hogy tudjon levelet írni, meg táblázatot kezelni, hogy a dolgait otthon ő meg tudja csinálni egyedül. Az interneten ugye mindig az volt, hogy pályázati lehetőségeket, hogy böngésszesse, meg ilyen dolgokat.” (Tanfolyamvezető)

A tanfolyam hatása összességében igen pozitívan értékelhető, ami a teleház kezdeti forgalmán is érződött. Kutatásunk roma résztvevője például itt kapott kedvet az internetezéshez, rendkívül könnyedén megtanult sok mindent, és lelkesen használta is.

„De mondom mindegyik külön egy érdekes emberke volt. Például A1, mert ő meg mindenáron csak internetezni akart, és állandóan csak az egeret kattogtatta, és azt hitte, hogy ha minél gyorsabban, akkor annál nagyobb lesz az eredmény, és fékezni kellett. És azért lassacskán rájött, hogy nemcsak az van, hogy csak kattogtatunk... De most úgy tudom, itt dolgozik, mint közhasznú, az önkormányzatnál, itt nyírja a gyepet. Hát itt a környékünkön nem olyan, mert hogy ő ugye nem is magyar, hanem cigány, és nem olyan nagyon törik ők magukat az ilyen irányban, hogy. És örültem, hogy egyáltalán bejött ide, és nem a kocsmába töltötte az idejét. Hogy azért mégis valahova. Igaz, hogy

utána azért elment a kocsmába, meg előtte, de még ott is reklámot csinált a tanfolyamnak. Nyomatott, meg ez, meg az, és akkor vitte a relikviákat, hogy ezt csináltam, azt csináltam.” (Tanfolyamvezető)

A tanfolyamon résztvevők motívumai közt az új lehetőségek iránti érdeklődés és a családon belüli tudáskülönbségek kiegyenlítésének igénye is megjelent.

„K: Volt ez a számítógépes tanfolyam, amit a kollégáim, meg a maga kollégái is lefolytattak. Maga szerint hozott-e valamilyen változást, vagy mi volt a hatása, vagy mik voltak a visszajelzések?

V: Öröm, hogy ennyien érdeklődnek. Még nagyobb öröm, hogy ebből a sok jelentkezőből kettő, ha lemorzsolódott, az összes többi el is végezte. Borzasztó önbizalmat adott nekik. Mondják büszkén: én ehhez már értek, bár csak hallott róla. Annyira a teleházat nem használják. Most már le is higgadt a dolog. Akkor frissiből elég sokan jöttek, hogy ezt is tanultuk, meg azt is, meg amazt is. Most már, elmúlt ennek a varázsa. Egy gépet tudok, hogy ebből született, hogy egy valaki azért vett gépet – lehet, hogy más is –, vele van olyan kapcsolat, hogy tudom, hogy ők használják azt a számítógépet... 486-os ugyan, de akkor is csak egy számítógép. Ők ilyen vállalkozók, vagyis hát az Évi, azt hiszem mezőgazdasági vállalkozás, és ő használja a számítógépet. Számlákat készít, meg az ilyen kis hirdetéseit csinálja saját maga. Tehát ő örömét leli benne. Hogy több született-e belőle, azt nem tudom, de szerintem ez valahol presztízis kérdés is, mert azon a listán nagyon sok szülő szerepelt, ahol tudom, hogy otthon van számítógép. És talán azért jöttek el ide, hogy amikor a gyerekek otthon valamit csinálnak, legalább valamit nyitson hozzá.” (Teleházvezető)

4. A RÉSZTVEVŐK KIVÁLASZTÁSA

A kísérleti alanyok kiválasztása során több szempontot kellett mérlegelnünk. Motivált és kooperatív partnereket kerestünk, akik úgy érzik, hogy hasznos számukra a részvétel és hajlandók a rendszeres kapcsolattartásra, naplózásra és arra, hogy ismereteiket másokkal megosszák. Ilyenek voltak a számítógépes tanfolyamainkat látogatók szinte mindannyian. Ugyanakkor voltak olyanok, akik nem vettek részt a tanfolyamokon, mivel már jól tudtak számítógépezni, ilyen tekintetben többeknek segítettek is, ám az internet-előfizetést nem engedhették meg maguknak. Voltak olyanok is, akik motiváltak és érdeklődők voltak, de életkörülményeik, marginális helyzetük miatt a helyi közvélemény érdemtelenné tartotta őket a kísérletben való részvételre. Azt világossá tettük az elején, hogy a polgármester és a teleház vezetője nem vesz részt a kísérletben, mivel ez szerepükkel összeegyeztethetetlen, ezt maguk is így érezték és minden más módon segítették munkánkat. A polgármester asszony óvott minket attól, hogy válogatás nélkül rábízzunk valakire gépet. Végül is átbeszéltük vele választásainkat, és egyetértett indokainkkal.

A kiválasztás során néhány esetben változtatnunk kellett az eredeti elképzeléseken. Az egyik tanfolyami résztvevő, aki ezt követően munkát is talált, s akinek egyetlen fia számítógépes szakértőnek számít a faluban, úgy nyilatkozott, hogy van gépe, bár nem a leg-

korszerűbb, internetezni is tud a munkahelyén, ezért inkább lemondana a lehetőségről más javára, akinek nagyobb szüksége lehet rá. Felhívta a figyelmünket két másik lehetséges résztvevőre (E1, H1). Egy másik családból hárman voltak a tanfolyamon, de idejükbe nem fért bele a rendszeres kapcsolattartás. Egy harmadik esetben a házaspár átbeszélte a lehetőségeket és úgy döntöttek, hogy nem vállalják a részvételt, mert féltének a gépet a gyerekek miatt.

Végül is a négy – internetcsatlakozással, CD-íróval felszerelt – gépet olyanoknál helyeztük el, akik részt vettek a tanfolyamon, társadalmi, vagyoni helyzetüket tekintve pedig igen különbözőek voltak. I1 a helyi körülmények közt igen jó, C1 jó anyagi helyzetben és társadalmi megbecsülésben élt (annak ellenére, hogy éppen munkanélküli volt, vállalkozásokkal próbálkozott, s portájukon látszott, hogy igényes, rendezett életet élnek). D1 betegsége miatt rosszabb anyagi helyzetűek, s mivel beköltözők, nem számíthattak nagy helyi társadalmi elismertségre (ők telefondíj-hátralékuk miatt nem tudták használni az internetet a kísérlet során). A1 teljességgel peremhelyzetben lévő roma származású fiatalember, aki nem putriban, de egy földpadlós, elhanyagolt, repedezett falú régi házban élt nevelőanyjával. A faluban kezdetben többnyire lekezelő jóindulattal beszéltek róla, volt aki az eszét dicsérte, bár megszólták, hogy rendezetlen a portája, nem szerez be télire tüzelőt, s szóvá tették, hogy italosan olykor kötekedő és nagyzó.

Azt kezdettől érzékeltük, hogy a szűk keresztmetszet nem a számítógépekben, hanem az internetelérésben mutatkozik, ez iránt van nagyobb érdeklődés. Ezért öt további internetcsatlakozást olyanokhoz kötöttünk be, akiknek volt megfelelő gépük, s ezért többségükben jól ismerték annak használati lehetőségeit. Néhányan közülük már maguk is fontolgatták az internet bevezetését, ezért a kísérletet rendkívül pozitívan fogadták. Az internet-előfizetések biztosítása technikai és adminisztratív okokból igen bonyolult volt, s fenntartásuk a kísérlet során sok gondot okozott.

A kísérletben részt vevők jellemzői a kísérlet kezdetekor

A1: marginális helyzetű, cigány származású munkanélküli, 35 éves férfi. Rossz anyagi körülmények között él nevelőanyjával (nagyanyjával). Nyolc általánost végzett. A havi segélyből él, de alkalmanként vállal munkát, vagy közmunkát végez, amiért ételmet kap. Számítógépes tudása teljesen kezdő.

B1: 48 éves két gyermekes családapa. Lakatos szakmunkákat végzett éveig, de két éve leszálékolták szívproblémái miatt. Anyagi helyzetük konszolidált, felesége fizetéséből és a rokkantnyugdíjból élnek négyen. Fiai 16 és 19 évesek, szakmunkásképző- és szakközépiskolába járnak. Társadalmi pozíciója a falu közösségén belül megbecsült. A számítógép kezeléséhez szinte alig ért. Van otthon gépük, de ez idáig leginkább játéokra használták.

C1: varrónői szakmát tanult, 6 éve „betelepült” lakója a falunak Ennek ellenére társadalmi pozíciója inkább megbecsült, sokat segít a falu vezetőségének, szomszédoknak. A háztartásban hárman élnek férjével és négy éves kislányukkal. Anyagi helyzetük konszolidált, igyekeznek több irányban is boldogulni, mivel gyes után sokáig nem talált munkát.

D1: 38 éves munkanélküli, leszázalékolt hölgy, két gyermek édesanyja. Végzettsége nyolc általános. A gyerekek általános, illetve középiskolába járnak. Mind társadalmilag, mind anyagilag inkább marginális helyzetű a család. Pár éve költöztek a faluba, társadalmilag kevésbé megbecsült a helyzetük. Számítógépes tudását tekintve teljesen kezdő, bár játsszani szokott korábban is fiának számítógépén.

E1: tanuló egy kaposvári informatikai szakközépiskolában. Hatan élnek együtt. Édesanyja özvegy, a két nagyobbik gyermekén kívül született még egy kislány a jelenlegi élettársától. Mindhárom gyermek otthon él (a legnagyobb már főiskolás Kaposváron). Anyagi, társadalmi helyzetük konszolidált. Számítógép használat tekintetében haladó szinten áll. A projekt indulása előtt kapott új gépet.

F1: négyen élnek együtt feleségével, és két általános iskolás fiával. Ő az egyik helyi számítógépes „guru” az „idősebb” korosztályból (34 éves). Esztergályosként munkájához is számítógépet használ, de otthon is van egy Pentium IV-es gépe, amit folyamatosan bővít, fejleszt. Anyagi helyzete konszolidált, a falu életében pedig több szempontból centrális szerepet tölt be. Tagja Cserénfa képviselő-testületének is.

G1: egyedül élő, 35 éves diplomás nő. Két éve költözött Cserénfára. A számítógép kezeléséhez jól ért, tanulmányai során, és munkájához is folyamatosan használta. A munkája elvesztése miatt elég nehéz anyagi körülmények közé került. A falubeli társadalmi kapcsolatai vegyesnek mondhatóak, társadalmilag részlegesen elfogadott. Néhány emberrel nagyon jó, közvetlen viszonyt tudott kialakítani, főleg a marginális helyzetűek között de sokan kicsit különcnek tartják, nem igazán tudták elfogadni.

H1: 25 éves érettségizett fiú. Jelenleg a Kaposvári Húskombinátnál közegészségügyi ellenőr asszisztens. 6-an élnek egy háztartásban, van egy fiatalabb lánytestvére, és az édesanyja szülei élnek még velük. Van otthon saját számítógépe, haladó szinten ért hozzá. A család az átlagosnál jobb anyagi körülmények között él, a szülők több dologgal is foglalkoznak fő munkájuk mellett. Nem csak a család háza központi fekvésű, de a falu életében is aktív szerepet játszik a család szinte minden tagja.

I1: 31 éves felsőfokú végzettségű férfi. Főállásban jelenleg vízügyi gépész a Kaposvári Vízműveknél. 4-en élnek egy háztartásban a feleségével és szüleivel. Megbecsült társadalmi helyzetű, az önkormányzati testület tagja. Számítógépes ismereteit tekintve kezdő. Nagyon szorgalmasnak tartott család, mezőgazdasággal, állattartással is foglalkoznak, jó anyagi körülményeket tudtak teremteni maguknak.

5. TAPASZTALATOK

A kísérlet során arra kértük a résztvevőket, hogy vezessenek egy egyszerűsített időméréletet, valamint egy naplót arról, hogy kik látogatták meg őket a számítógépezés kapcsán, s járuljanak hozzá, hogy a gép is naplózza számítógépes tevékenységeiket. Több alkalommal e-mailen kerestük meg őket (ez akadozva működött, mivel nem minden-

ki kísérte figyelemmel), illetve ellátogattunk hozzájuk, és magnóra, videóra rögzített interjúk keretében kérdeztük őket tapasztalataikról. A gépek és internetvonalak karbantartását, a technikai problémák megoldását a teleház rendszergazdája vállalta magára, s egy, a kísérletben részt vevő kollégánk is több esetben segédkezett a felmerülő problémák orvoslásában. Az alábbiakban esetről esetre röviden összefoglaljuk, hogy kivel mi történt a kísérlet időszakában általában, milyen tapasztalatokat szűrhetünk le velük kapcsolatban a számítógépes/internetes tanulás terén és a másodlagos társadalmi hatásokat tekintve.

A1 részt vett az általunk szervezett tanfolyamon, számítógépet és internetelérést helyeztünk ki nála. Nevelőanyja meghalt. A közmunkában szabálytalanságokat követett el, viszonya a falu vezetésével feszültté vált. A számítógépezésre fordította szinte minden idejét. Mint mondta, ez segített neki a gyászt elviselni. Alacsony iskolai végzettsége ellenére éles eszű, olvasott ember, sokat csetelt, CD-t másolt falubeli barátainak, azok azonban nem váltak fogékonnyá az IT iránt. A lehetséges internetezési időkorlátokat nem tartotta be, a költségeket sokszorosan túllépte, többek szerint az internetfüggőség jeleit mutatta. Terve az, hogy használt számítógépet vásárol. Széles körű virtuális ismeretségi körre tett szert, társkeresés során három partnerrel kezdeményezett kapcsolatot. A falun belüli helyzete nem javult, inkább romlott, italoosan trágár módon viselkedett, többeket megsértett. Interjúkban, beszélgetésekben többen szóvá tették, hogy értelmetlen volt a kísérletbeni támogatásra.

B1 ugyancsak részt vett a tanfolyamon, mivel volt otthon használható számítógépe, ezért csak internetelérést vezettünk be nála. Szívműtétje miatt leszázalékolt, kivizsgálásra jár. A tanfolyamon is, s otthon is igen érdeklődő volt, távmunka, illetve munka iránt tájékozódott a neten, sikertelenül. Valaki a családból több tízezer forintos telefonszámlát generált az interneten keresztül szándékolatlanul a gépre települt ún. „dialer” révén, s ez némileg kedvüket szegte. Kapcsolatai nem változtak érdemben. Falubeli barátai közt vannak egyébként igen szorgalmas, értelmes emberek, akik haszontalannak tartják az IT-t, s ők mindvégig fenntartották véleményüket a kísérlet során.

C1 két tanfolyamon is részt vett, először kezdőn, majd haladón. A tanfolyam után vettek egy régi gépet, de mivel nagyon elavult volt, gépet és internetelérhetőséget is kihelyeztünk náluk.

Elhelyezkedett a szomszédos község nyugdíjas otthonában takarító- és gondozónőnek. Az interneten bátoritanul kísérletezett munkakereséssel, sikertelenül. A számítógéppel főként férje foglalkozott, meséket töltöttek le a kislánynak. Szeretnének számítógépet venni. Azt remélték, kedvezményes áron megkaphatják a gépet, amit a kísérlet idején használtak. Társadalmi helyzetük, kapcsolathálójuk nem módosult, igényorientációjuk határozottan elmozdult az IT felé. Ismeretségi körükben az IT-kisugárzása mérsékelte.

D1 részt vett számítógépes tanfolyamon. Számítógépet helyeztünk ki náluk.

Elhelyezkedett, bár betegsége változatlanul megnehezíti a munkavégzést számára. Munkát nem a számítógépes ismeretek révén kapott. Középiskolás lánya tanulmányi versenydolgozatot készít, általános iskolás fia tanulmányi átlaga romlott, épphogy elkerülte a bukást. Férje ellenezte az internet bekötését, telefontartozásuk ezt nem is tette lehetővé. Lányuk használta tanulmányaihoz a gépet és olykor a teleházat is. Fiuk megszállott számítógé-

gépező lett, használt gépet vásárolt, amivel azonban lehet, hogy rosszul járt. Mivel beköltöztek, kapcsolati körük főként a szomszédságra korlátozódik. Férje olykor megfordul a kocsmában, lányát fennhéjázónak, fiát kelekótyának tartják. Ennek ellenére igen sok gyerekek fordult meg náluk (a fiú barátai), jórészt a számítógépes játékok okán.

E1 a tanfolyamon nem vett részt, mivel már ért a számítógép kezeléséhez és informatikai szakközépiskolában folyamatosan tanulja is. Volt otthon gépe, ezért csak az internet került bevezetésre. Nevelőapjával való viszonya konszolidált, de távolságtartó. Az internethasználat kisugárzó hatása nem mérhető esetükben. Testvére és édesanyja olykor használták a gépet. Kapcsolathálójuk nem módosult. A teleház vezetőjének fiával gyakran szoktak együtt számítógépezni. Vele és egy, a géphez ugyancsak értő egyetemi hallgatóval tartja intenzíven a kapcsolatot.

F1 a tanfolyamokon nem vett részt, nem volt szüksége rá. Internetelérhetőség került nála bevezetésre. Időközben ő súlyos gerincbántalmakkal betegállományba került. Szakmunkásként a legfelkészültebb és leginkább intenzív használója volt a netnek. Ő volt az, aki megnézte az egyetem honlapját, e-mailen kommunikált, sokaknak adott segítséget, tanácsot. Az óvodás, kisiskolás korú gyerekek és a feleség az ő jelenlétében használhatták a gépet. Társadalmi megbecsültsége, kapcsolathálója nem módosult. Mikor G1 meghívta őket a Bibliakörbe, nem vállalták, mivel egyik-másik résztvevőt nem sokra becsülték

G1 az erdómérnök már több mint 10 éve, egyetemista kora óta használja a számítógépet és az internetet, volt is otthon saját gépe, így csak az internetelérhetőséget kellett bevezetni. Lakásán igen sok látogató, ismerős jár. Ő főként stoppal közlekedik, olykor a kocsmában is megfordul. Bibliaolvasó-kört szervezett, amelynek stabil tagjai egy nyomorék cigányasszony és a fia, valamint egy középkorú alkoholista házaspár. A kutatás kezdete óta folyamatosan munkát keresett, leginkább az interneten. Már úgy volt, hogy önkéntesként egy sarkkörü megfigyelőállomáson dolgozik egy évig, mikor talált egy állást az ország másik végében, a miskolci erdészetnél. Személyes látogatását követően fel is vették. Házát Cserénfán nem adta fel, kutyáját a szomszédasszony, B1 anyja gondozza. Levelezését az olvasókör egyik tagja küldi utána. Az internetes társkeresés során többekkel levelezett, végül megismerkedett egy fiatal erdélyi mérnökkel, aki épp katonaidejét tölti, s komoly kapcsolatnak ígérkezik. Kapcsolathálója rendkívül szerteágazó, ez az otthoni internethasználat következtében nem módosult számottevően. Negatív tapasztalata volt, hogy egy falubeli fiatalembert távollétében a számítógépéhez engedett, aki pornóoldalak látogatása révén tetemes telefonszámját csinált. Először megígérte, hogy megtéríti, majd megtagadta azt.

H1 rock és heavy-metal kedvelő fiatalember, aki keleti küzdősportokkal is foglalkozik, s egy mesternél rajzolni tanul. Egy tetováló szalonban is rajzolt, és a Balatonon, ahol nyaralójuk van, tervez a nyáron portrézni. Házát vásárol a faluban. Az internetet régtől használja, s barátóját – aki szintén egy környékbeli településen lakik – chat révén ismerte meg. Nem vett részt tanfolyamon. Otthoni gépére került bevezetésre az internet. Főként ő és húga használják a gépet. Társadalmi megbecsültsége nem változott, kapcsolathálója számottevően nem módosult az otthoni nethasználattal. Az a jórészt közös érdeklődési kör alapján kirajzolódó baráti kör, amelynek H1 tagja, s amely főként a kaposvári kistérségből toborzódott, természetes közegeként használja a netet.

I1 részt vett az általunk szervezett kezdő tanfolyamon. Gépet és internetelérhetőseget helyeztünk ki nála. Apja tartós sérülést szenvedett egy gépszállításnál, azóta – a Vízműnél betöltött munkája mellett – a gazdaságot is főként I1 viszi. Sokat dolgozik, s az önkormányzatnak is aktív tagja. Azt tervezi, hogy építkeznek, külön költöznek a szülőktől. Egy internetes hirdetés nyomán jó minőségű használt traktort vásároltak árverésen, s más vásárlási lehetőségekről is tájékozódott. A számítógépet inkább csak rokon gyerekeknek mutatta meg, azok használhatták, ha Kaposvárról kilátogattak. A referenciakörébe tartozók közt van olyan, aki meggyőződéssel ellenzi a számítógépezést. I1 elsősorban erőforrás-bővítésre használja az internetet, de annak előnyeit nem tudta kellően kiaknázni.

1. táblázat

A tanfolyam és a kihelyezés mérlege

Kód	Tanfolyamon részt vett-e?	Mit helyeztünk ki? (Gép/internet)
A1	+	+/+
B1	+	-/+
C1	+	+/+
D1	+	+/-
E1	-	-/+
F1	-	-/+
G1	-	-/+
H1	-	-/+
I1	+	+/+

A rövid vizsgálati idő ellenére feltűnően sok volt a családokban a negatív esemény, kétharmaduk esetében fordult elő súlyos betegség, baleset, vagy haláleset. Ezzel szemben egyharmaduk talált – a kísérlettel függetlenül – munkát magának, s egyharmaduk az interneten keresztül társat. A résztvevők számítógépes-internetes tudása gyarapodott, ám a tudás-átadás kisugárzó hatása korlátozott volt. Főként a gyermekeket és a fiatalokat vonzotta, illetve annál a résztvevőnél volt jelentős, aki korábban is haladó ismeretekkel bírt ezen a téren, s szívesen adott tanácsot másoknak. A társadalmi hatások tekintetében az esetek felében nem találunk meggyőző evidenciát, a többi esetben gyenge pozitív, illetve vegyes hatások mutatkoznak, egy esetben a helyi társadalmon belüli hatás inkább negatív volt, amit nem biztos, hogy a virtuális kapcsolatok képesek kompenzálni.

A számítógéppel, internettel kapcsolatos látogatások elsősorban azokat érintették intenzíven (F1, B1) akik korábban is egy bizonyos körben véleményvezető szerepet töltöttek be, illetve egy esetben (D1) a fiúgyerek baráti köre volt kiemelkedően magas arányú. Megfigyelhető volt, hogy a látogatók zömmel inkább gyerekek, s azon belül is főként fiúk. A felnőtt látogatók a baráti, rokoni körből kerültek ki, részben ugyancsak a korábbi összejárások folytatásaként (B1, A1). A látogatások intenzitása az egyes esetekben jelentősen eltért, vannak nyitott és rendkívül zárt családok az esetek között.

2. táblázat

A résztvevők látogatóinak száma a kísérlet elején (2003. október–november)

	Látogatók száma összesen	Rokon	Barát	Szomszéd	Munkatárs, osztálytárs, ismerős	Résztvevő
A1	7	–	3	4		
B1	6	2	3	1		
C1	2		2			
D1	9	3	3	2	1	
E1	2		1	1		
F1	8	2	3	2		3
G1	4			3	1	
H1	–					
I1	2	2				
Együtt	33	7	12	9	2	3

A látogatások a kísérleti periódus elején voltak intenzívek, azt követően ritkultak. Az tehát nem várható, hogy a számítógép- és internetkihelyezés tartósan növeli a primer kapcsolatok, látogatások számát. Míg eleinte a barátok és a szomszédok a látogatók között nagy arányban szerepeltek, később az ő érdeklődésük az átlagosnál inkább csökkent. Ennek következtében nőtt a periódus végére a résztvevők egymás közötti kommunikációjának súlya. Kezdetből több résztvevő is látogatta F1-et, ezt elsősorban a felmerült technikai problémák megvitatása, tanácskérés motiválta. A látogatóknak összességében mintegy ötöde volt falun kívüli rokon, barát, vagy ismerős.

3. táblázat

A résztvevők látogatóinak száma a kísérlet végén (2004. március–május)

	Látogatók száma összesen	Rokon	Barát	Szomszéd	Munkatárs, osztálytárs, ismerős	Résztvevő
A1	–					
B1	2	1	1			
C1	2	1	1			
D1	7		3	3	1	
E1	1		1			
F1	5		1	1		3
G1	–					
H1	2	2				
I1	1	1				
Együtt	20	5	7	4	1	3

A számítógépezésre, internetezésre fordított idő a résztvevők ébren töltött idejének mintegy hetedét tette ki, több időt szántak erre, mint tévénézésre és rádiózásra. Az ilyen időtöltés, különösen a játékok esetében gyakran társas tevékenységnek bizonyult.

A teleház forgalma az első kísérleti szakaszban lecsökkent, a kihelyezés tehát mintegy kiváltotta a teleház iránti érdeklődést, majd a forgalmi adatok kiegyenlítettébbé váltak, mikor a kihelyezés utolsó szakaszában technikai problémák mutatkoztak. A teleház látogatottsága azonban így sem érte el a kezdeti időszakbeli látogatószám felét. Ennél is jobban csökkent a géphasználatra, s különösen az internethasználatra fordított idő.

4. táblázat
Teleház-statisztika (2003. május–2004. május)

Hónap	Internet (perc)	Géphasználat (perc)	Nyomatás (old.)	Fénymásolás (old.)	Fax (old.)	Látogatottság (Fő)
Május	2711	2625	8	1	0	78
Június	2117	1076	15	0	0	65
Július	3816	2281	45	0	1	70
Augusztus	791	457	2	23	3	25
Szeptember	2734	2222	2	14	2	68
Október	1313	998	8	89	3	49
November	227	5	9	29	2	11
December	118	10	5	32	2	10
Január	175	50	0	33	2	7
Február	3	0	0	6	1	3
Március	184	766	0	42	0	24
Április	261	1616	0	0	0	30
Május	83	50	2	16	1	9

Forrás: A cserénfai teleház vezetőjének összeállítása

A számítógép és az internet hasznosítása a rekreációtól az információszerzésen át az erőforrás-bővítésig terjedhet.⁶ A rekreációs tevékenységek közt a játék, a zene, a szórakozás és a filmnézés kategóriáit, az információszerzés esetében a böngészés, az e-mail és a chat, míg az erőforrás-bővítő tevékenységek közt a tanulás, célzott keresés, társkeresés, valamint a munka és távmunka-keresés eseteit határoltuk el. A kategóriák között kétségtelenül vannak átfedések, a különbség közöttük csupán annyi, hogy céljukat tekintve az egyik elsődlegesen a kikapcsolódást, míg a másik az információk begyűjtését, problémák megoldását szolgálja. Ha elfogadjuk ezt az alkalmi besorolást, úgy azt látjuk, hogy mind a résztvevők, mind pedig a teleház tevékenységei közt a legjellemzőbb a rekreációs tevékenység, ezen belül is a játék és a szórakozás, zenehallgatás volt. A teleházban az ilyen tevékenységek valamelyest markánsabbak, mint a kísérletben részt vevők esetében, ami azzal van összefüggésben, hogy a teleházat túlnyomórészt gyerekek és fiatalok használták. Igaz,

hogyan a látogatók kormegoszlását tekintve a magánházak gépei még inkább a gyereklátogatókat vonzották. Azonban a kísérlet intenzív szakaszában (2003 októberétől 2004 márciusáig) a látogatók száma nem haladta meg a havi, a látogatások száma pedig a heti egyet, s maguk a résztvevők többségükben felnőttek voltak. Összességében a tartalmak tekintetében döntő szerepe van tehát annak, hogy ki a kísérlet résztvevője, illetve a családon belül ki az intenzív használó. Az informálódás, a chat és az e-mail közepes erősséggel, de valamelyest gyakrabban van jelen a teleházban, míg az erőforrás-bővítő tevékenységek inkább jellemzik a kísérletben résztvevő háztartásokat, mint a teleházat. Ez utóbbi megint azzal magyarázható, hogy a résztvevők körében több volt a felnőtt, s így a munkakeresésben, társkeresésben érdekelt (a tanulás, bár jelen van, viszonylag kis intenzitással szerepel a tevékenységi listán). A network alapú kihelyezés tehát első pillantásra jobban kedvez az erőforrás-bővítő számítógépes tevékenységeknek. Mivel azonban ez abból adódik, hogy a kísérlet résztvevőként inkább célozta meg a felnőtteket, ez az előny kompenzálható, ha a teleházak törekszenek arra, hogy az idősebb korosztályok felé nyissanak (például nyugdíjasok, felnőttek számára szervezett programok, vagy rögzített látogatási időszavok biztosítása révén). Mind az informálódás, mind pedig az erőforrás-bővítés inkább jellemzi a haladó számítógépes ismeretekkel rendelkező, illetve a képzetesebb résztvevőket.

5. táblázat

A számítógépes tevékenységek súlya az egyes résztvevők esetében

	Rekreáció			Informálódás			Erőforrás-bővítés		
	Játék	Zene, CD-írás	Film, szórakozás	Böngészés, szörfölés	Chat	E-mail	Tanulás	Célzott keresés, társkeresés, ügyintézés, vásárlás	Táv-munka, munkakeresés
A1	+++	+++	++	+	+++	+	+	+++	-
B1	+	++	-	-	-	-	+	-	++
C1	++	+	+	++	-	+	+	-	++
D1	+++	+++	-	-	-	-	+	-	-
E1	+++	+++	++	++	+++	+	++	+	-
F1	++	++	+++	+++	+	++	++	+++	+++
G1	+	+	+++	+	+	+++	++	+++	+++
H1	++	++	+++	+	+++	+++	+	+++	*
I1	-	-	+	+	-	+	++	+++	+
Teleház	+++	+++	++	++	++	+	+	+	+

Jelmagyarázat:

- +++ nagyon jellemző
- ++ jellemző
- + megfigyelhető
- nem jellemző
- * nincs információ

Inkább egy tevékenységegyüttes típusairól, mint egymással szembeállítható és egymást kizáró jelenségekről beszélhetünk a rekreáció, az informálódás és az erőforrás-bővítés esetében.

A távmunka, a tanulás, a tájékozódás nem, vagy csupán elvétve jelentkezett a résztvevők tevékenységében. Egy, a tanfolyamot elvégzett középkorú nő kapott állást, amiben szerepe volt annak, hogy számítógépes ismeretekkel rendelkezett. A kísérlet fél éve alatt további három részt vevő nő kapott állást, ezt azonban nem az interneten intézték, hanem személyes utánajárással és a felvételnél nem játszott szerepet a számítógépes ismeret. Egy családtag a készülő szakdolgozatához használta a gépet és az internetet. Többségükben azonban inkább zenét és játékokat töltöttek le, s megtanulták használni a CD-író is. A bön-gészés a már korábban is tudatosan tájékozódó résztvevőket jellemezte, az e-mail pedig kevéssé vált népszerűvé. Összességében tehát inkább rekreációs és nem információs és erőforrás-bővítő tevékenységek jellemezték a résztvevők internetes tevékenységét.

Az ismerkedés helye is köztes tipológiánkban, mivel az többségében kétségkívül a chat révén valósult meg, ám nem pusztán információszerzési célja volt, célzott keresést feltételezett és jelentősen befolyásolta a társadalmi erőforrásokat. A kilenc résztvevőből három keresett és talált társat az interneten a kísérlet fél éves időszakában. Ezek közül kettő kapcsolata tartósnak bizonyult (G1 és H1), egyikük pedig (A1) saját elmondása szerint, mivel egyszer már volt nős, csak alkalmi kapcsolatokat keresett, s talált is három alkalommal.

Figyelemre méltónak találjuk, hogy a társkeresés ilyen jelentőségre tett szert a szóba jövő tevékenységek közül, mivel egy sürgető széles körű igényre kínál megoldást a fiatal felnőttek körében, s elterjedtsége nem sokkal marad el a rekreációs tevékenységektől.

Számolnunk kellett mellékhatásokkal is: ilyennek bizonyult az internetfüggőség-gyanú (egy esetben), a tájékoztatlanságból adódó magas telefonszámla-költség, ennek kapcsán a frusztráció, illetve a személyközi feszültségek jelentkezése (egy-egy esetben), az irigység és ezzel együtt a falun belüli társadalmi helyzet romlása (egy esetben).

A munkakereséssel, távmunkával kapcsolatos várakozásaink nem igazolódtak. Többen kerestek ugyan ilyen lehetőséget, ám távmunkát egyáltalán nem találtak, s munkalehetőséget is csak az az értelmiségi talált volna, aki idegen nyelvű ajánlatokat is olvasni tudott. A magyar nyelvű tartalomszolgáltatás ezen a téren nem kellően strukturált és nem alkalmazkodik a munkavállalói igényekhez. Többen elhelyezkedtek a vizsgálati periódusban, de a lehetőségről nem internet útján szereztek tudomást, és a munkakör betöltéséhez csak egyikük esetében jelentett előnyt a számítógépes ismeret. A résztvevők szívesen végeznének távmunkát (ilyen lehetőséget nem találtak), illetve szívesen dolgoznának a közelben akkor, ha a tömegközlekedésre fordított idő nem növelné számottevően kötött idejüket, ami a családtól vonja el őket, illetve ha a közlekedés magas költsége nem hatna visszatartólag rájuk. Egy olyan megoldás, amelyik az interneten rendszeresen tájékoztat a kistérségbeli munkalehetőségekről, s amelyikben a munkaügyi központ és/vagy a munkaadó átvállalja a közlekedési költségeket, a jelenleginél eredményesebb munkaerő-piaci keresést eredményezhet.

Hasonlóképpen nem kellően célzottak a vállalkozási lehetőségekkel és a falusi turizmussal kapcsolatos információk, pályázatok. A kezdő érdeklődők számára ezek az információk elérhetetlenek, az elérhető információk pedig többségükben érdektelenek vagy érthetetlenek voltak. Amiben a célzott keresés valóban hatékonynak bizonyult, az a társkeresés volt, s felbukkant a vásárlási lehetőségekre, kiárusításokra vonatkozó érdeklődés motívuma is.

A webcímek keresésének hatékonysága jelentősen szóródik felhasználói rutin, nyelvtudás és iskolai végzettség szerint. Az intenzíven böngésző, de kis gyakorlattal rendelkező résztvevők esetében a hibaarány a felhasznált idő ötödét-negyedét tette ki. Ez a magas arány frusztráció forrása lehet, s a tanfolyamokon tartalomkereső tanítással korrigálható.

6. táblázat

A naplóadatbázist jellemző elemi mutatók

Résztvevő jele	Ennyi címet keresett fel összesen	Ebből ennyit rontott el	Hiba %	Helyes időre-kord	Időhiba	Időhiba %
F1	6603	1310	19,84	6440	163	2,47
X1 (kontroll személy)	3842	968	25,20	3676	166	4,32
E1	4411	1563	35,43	4249	162	3,67
G1	3336	556	16,67	3328	10	0,30
C1	3994	835	20,91	3136	858	21,48
A1	659	164	24,89	489	170	25,80
B1	1360	455	33,46	1173	187	13,75
I1	3282	754	22,97	3048	234	7,13
H1	4859	670	13,79	4212	648	13,33

Forrás: saját gyűjtés

6. EMERGENS HATÁSOK, ÖSSZEGZÉS

A mi azt a kérdést illeti, hogy az információs technológia terjedése miként befolyásolja a falubeli közösségi életet, az emberi kapcsolatokat, a bizalmi viszonyokat és a biztonságérzetet, erre vonatkozóan vizsgálatunk nem szolgáltat robusztus eredményekkel. A kísérleti periódus túl rövid volt ahhoz, hogy a network alapú terjedés másodlagos társadalmi hatásait világosan lássuk. Ilyenformán az a feltevésünk, hogy az információs technológia terjedése a fenti tényezők többségére szignifikáns és pozitív hatást gyakorol nem igazolható és nem is vethető el. Még ha figyelembe vesszük is, hogy korábbi kutatásainkkal együtt immár három évre visszamenőleg rendelkezünk terepismerekkel, csupán annyit kockáztathatunk meg, hogy a településen a fejlődés és a konszolidálódás jeleivel találkozunk. Ez részint illeszkedik egy általános trendbe, részint pedig annak köszönhető, hogy a helyi közélet szereplői aktívak, kezdeményezőek, élnek a pályázati lehetőségekkel. Mindez tehát nem az információs technológia pozitív hatásának tudható be, hanem fordítva, arra utal, hogy a szereplők pozitívan viszonyulnak az információs technológiai fejlesztésekhez.

7. táblázat
A kísérlet hatásai

	Mi történt?	IT-tanulás, kiszugárzó hatás	Társadalmi hatások
A1	--	+	-
			+
B1	-	-	*
C1	+	*	*
D1	+	-	+
			-
E1	*	++	*
F1	-	+++	*
G1	++	++	++
			-
H1	*	+	+
I1	-	*	*
			+

Jelmagyarázat:

+ pozitív történet/hatás (erős: +++, közepes: ++, gyenge: +)

- negatív történet/hatás (erős: --, közepes: -, gyenge: -)

* nincs információ/hatás

Az, hogy kivel mi történt a vizsgálat ideje alatt, csupán kis részben kapcsolódik a kísérlethez, s a falusi közülethez is, mivel nagyrészt az egészséggel, munkával, megélhetéssel, emberi kapcsolatokkal áll összefüggésben. Mégis megemlítjük itt, mivel e történések az információs technológia terjedésének keretfeltételeit alkotják, és az visszahatnak rájuk. Az egyes résztvevők szempontjából a személyes történetek mérlege többnyire semleges, harmaduk esetében azonban inkább negatív, s így összességében nagyobb a rossz, mint a jó történések súlya. A vizsgálat kezdetén a falu vezetői és a fókuszcsoport résztvevői is úgy nyilatkoztak, hogy – bár falun még mindig jobb a helyzet, mint a városban –, azért mára az emberek itt is inkább visszahúzódnak, bizalmatlanok, nem érdeklődnek a közös dolgok iránt, elégedetlenkedők, nem segítőkészek. Ez a hangulat a vizsgálat végére nem módosult számottevően. Ami megkövült az az, hogy kísérletünk nyomán az információs technológiával kapcsolatos ismeretek és aspirációk köre bővült. Jelentkeztek negatív mellékhatások is, de összességében a mérleg ebben a vonatkozásban mégis inkább pozitív. Az a feltételezésünk tehát, hogy az információs technológia terjedése erősebb hatást gyakorol a szubjektív, mint az objektív indikátorok alakulására az emergens hatások egészét tekintve nem igazolható, csupán magával az információs technológiával kapcsolatos beállítottságokra és változásokra érvényes.

8. táblázat

A tanfolyam, a teleház, valamint a gép- és internetkihelyezés előnyei és hátrányai

	Tanfolyam	Teleház	Gép- és internetkihelyezés
Előnyök	<ul style="list-style-type: none"> – ismeret és aspirációs szint-bővítő – csökkentheti a generációk és a jövedelmi csoportok közti digitális szakadékot, – bővítheti a tartalmas kapcsolatok körét – pozitív közösségi élmény forrásává válhat 	<ul style="list-style-type: none"> – standard szolgáltatás – szakember – tanácsot tud adni, segíteni tud – település szinten költséghatékony lehet, ha a teleház vezetője más közösségi funkciókat is ellát 	<ul style="list-style-type: none"> – elősegíti a családon belüli tanulást, a generációk közötti viszonyok kiegyenlítődé- sét – ismerősök, szomszédok, rokonok közötti kapcsolat sűrűsödhet – elkerüli a szimbolikus te- rek generációs szegregáció- jából adódó feszültségeket – kiiktatja a közéleti szerep- léstől való idegenkedést – alkalmazkodik az egyéni időbeosztáshoz és igények- hez
Hátrányok	<ul style="list-style-type: none"> – önmagában csak passzív tudást eredményezhet – ha nincs kellő súly az oktatásban az erőforrás-bővítő tartalmakon, úgy a tanultak mérsékelten hasznosulnak 	generációsan szegregálttá válhat („fedett játszótér”)	<ul style="list-style-type: none"> – kezdők esetén több holt- idő, helyben járás – korlátozott – tanulási lehetőség – irigység, feszültségek a te- lepülésen, számítógép jutta- tás estén
Veszélyek	Elhanyagolhatók	<ul style="list-style-type: none"> – szociális kvóták nélkül a kirekesztés forrásává válhat – megfelelő szakember nél- kül a technika nem haszno- sul – főleges költségeket je- lenthet a szaturációs szint elérését követően 	<ul style="list-style-type: none"> – internetfüggőség léphet fel – csalárd fizetés szolgáltatá- sokra tévedhetnek – gyermekek és fiatalok szá- mára a brutális és káros tar- talmak kevéssé korlátozhatók – ha csak számítógép van, ez jórészt játékszerként hasznosul
Lehetősé- gek	<ul style="list-style-type: none"> – elősegítheti az életesélyek és a jólét növekedését – sikerélményt adhat a hall- gatók és az oktatók számára is 	közösségi térré válhat a szaturációs szint eléréséig	virtuális ismeretek és primer kapcsolatok együttes erősö- dése
Mérleg	+++	++	+++ –
Javaslat	Kistérségekben az iskolák- ban, teleházakban szerve- zendők, különösen a téli hó- napokban, lehetőleg összekötve teleház, illetve internetpályázatokkal a kör- nyék falvaiban	Pályázatok útján támogatha- tó, széles sávú elérés bizto- sításával, standard, generá- ciós igények szerint tagolt nyitvatartással, több közös- ségi funkciót is ellátó szak- ember vezetésével, szociális kvóta biztosításával	Pályázatok útján támogatha- tó az internet-előfizetés, olyanok számára, akik nap- lőzási kötelezettséggel vál- lalják, hogy meghatározott ideig másokat is az internethez engednek és ta- nítanak

Együttesen, s külön-külön mindhárom mozzanat – a tanfolyam, a teleház és a network alapú terjedés – hozzájárulhat az igényszintek módosulásához, a rekreációhoz, az informálódáshoz, az ismeretek, a kapcsolatok és az erőforrások bővítéséhez. Számítógépes tanfolyamok kockázatmentesen, nagy társadalmi haszonnal szervezhetők, különösen a téli hónapokban. Ezek célszerű, ha alacsony költségűek, de nem ingyenesek. Vezetőjük képzett, lehetőleg a felnőttoktatásban jártas szakember legyen, a munkanélküli értelmiségiek ilyen irányú tevékenysége különösen támogatandó. A számítógép és az internet használatának tanítása mellett hívja fel a figyelmet az igényes, erőforrás-bővítő tartalomszolgáltatásokra is.

Ha csupán a teleház és a kihelyezések mérlegét kívánjuk megvonni, úgy azt látjuk, hogy a kísérlet ideje alatt az többé-kevésbé kiegyenlített volt. Mivel a forgalom ingadozásából arra következtethetünk, hogy a kétfajta megoldás jórészt ugyanazt a potenciális igényt elégíti ki, nem célszerű egyazon kistéleplülésen, illetve lakókörzetben párhuzamosan alkalmazni őket. Ahol az önkormányzat, vagy a lakóközösség meg tudja teremteni a teleház infrastrukturális feltételeit, ott célszerű – bizonyos megszorításokkal (szociális kvóta, kombinált vezetői tevékenység, korcsoportok szerinti időbeosztás) – az ilyen pályázatokat támogatni. Ahol ennek nincsenek meg a feltételei, ott inkább az egyéni internetkapcsolat létesítésére irányuló pályázatokat lehet támogatni, ugyancsak jól körülhatárolt feltételek mellett (látogató-fogadási és naplózási kötelezettség, pénzügyi fegyelem stb.). Mindkét megoldást megalapozzák azonban a felnőttek számára meghirdetett kedvezményes tanfolyamok, amelyeket célszerű jelentősen támogatni a korcsoportok szerinti, jövedelmi és képzettségbeli digitális szakadékok csökkentése érdekében.

9. táblázat

A teleház és a kihelyezések mérlege

	Teleház	Kihelyezés	Mérleg
Számítógép, szoftverbeszerzés	Van	Van	Teleház
Internet-előfizetés	Egyszeri	Többszöri	Teleház
Épületigény	Van	Nincs	Kihelyezés
Vezető fizetése	Van	Nincs	Kihelyezés
Rendszergazda fizetése	Egyszeri	Többszöri	Teleház
Számítógépes hozzáférés (fő/gép)	8	9	–
Számítógépes hozzáférés (alkalom/gép)	29	30+	Kihelyezés
Internet-hozzáférés (fő/vonal)	32	9	Teleház
Internet-hozzáférés (alkalom/vonal)	117	180	Kihelyezés
Hozzáférés	Kötött	Rugalmas	Kihelyezés
Szakmai tanácsadás, szolgáltatás	Standard	Esetleges	Teleház
Hátrányos helyzetűek (60 év feletti, létminimum alatti, roma összesen) hozzáférése összesen (alkalom)	14	23	Kihelyezés

A teleházak előreláthatólag még 8-10 évig valós funkciót tölthetnek be, alapításukat, működésüket érdemes pályázati úton támogatni. A teleház vezetője olyan képzett szakember kell legyen, aki munkakörében egyéb közösségi funkciókat (nyugdíjas klub, ifjúsági klub vezetője, falugondnok stb.) is ellát. A széles sávú elérés biztosítása a teleházak esetében különösen fontos. Fontos továbbá, hogy a teleházak támogatásában legyen egy szociális kvóta, amely a nyugdíjasok, mozgássérültek, munkanélküliek és egyéb hátrányos helyzetű csoportok számára ingyenes, vagy kedvezményes hozzáférést biztosít. Célszerű a teleházak nyitvatartását standardizálni, s azon belül kijelölni nyugdíjasok, felnőttek, fiatalok és gyermekek számára idősávokat, az igények szerint.

A network alapú terjedés szempontjából a számítógépek kihelyezése ma már kevésbé fontos. Ezzel szemben az internetcsatlakozás pályázati úton való biztosítása – ott, ahol nincs teleház, vagy más nyilvános internetezési lehetőség –, különösen hasznos lehet. A pályázónak vállalnia kell, hogy egy éves internet-előfizetés fejében hetente öt embernek legalább fejenként egy óra internetezési lehetőséget biztosít. A résztvevőket a családi körön kívülről kell kiválasztani, de maga választhatja ki, s a látogatásokról naplót kell vezetnie. A résztvevők nagy valószínűséggel a rokoni-baráti körből kerülnek majd ki, ez azonban továbbgyűrűző hatása miatt nem jelent kockázatot, s a család egyéb kockázata is csekély. Célszerű ebben az esetben is széles sávú, korlátlan elérést preferálni a pályázatoknál, illetve olyan megoldásokra törekedni a szolgáltatókkal való megállapodás során, amelyek közelítik ennek színvonalát és könnyen áttekinthetőek.

JEGYZETEK

¹ Donald A. Schön – Bish Sanyal – William J. Mitchell (eds.) (1999): *High Technology and Low-Income Communities. Prospects for the Positive Use of Advanced Information Technology*. London, MIT Press, Cambridge, Mass.

² Koskikallio, E. (2001): The Civil Society and IT-technology (Paper presented at the ESA Congress, Helsinki, 2001, 8. 30.)

³ Letenyei László (2000): Innovációs láncok falun. *Szociológiai Szemle*, 4, 40–56.

⁴ A 2001–2002-ben végzett empirikus kutatás keretében mintegy 40 strukturált mélyinterjú készítettünk, valamint egy 800 fős felnőtt és egy 110 fős általános iskolás gyermek mintát kérdeztünk le. 2003-ban egy panelvizsgálat során ismételten felkerestük a kérdőíves felvételek résztvevőit. Lengyel György (szerk.) (2002): *Információs technológia és szolgáltató közigazgatás. Kutatási beszámoló*. Budapest, BKÁE és 2003, *Információs technológia és életminőség. Kutatási beszámoló*. Budapest, BKÁE.

⁵ Vicsek Lilla (2002): A fókuszcsoporthoz elemzése. In Lengyel György (szerk.) (2002): *Információs technológia és szolgáltató közigazgatás. Kutatási beszámoló*. Budapest, BKÁE. Vicsek Lilla – Siklós Viktória (2004): *Négy fókuszcsoporthoz elemzése*. Budapest, BKAE, ms.

⁶ DiMaggio, Paul – Hargittai, Eszter – Neuman, W. Russel – Robinson, John P. (2001): Social Implications of the Internet. In *Annual Review of Sociology*.

EGY KIS SEN-TIMENTALIZMUS

Varga Károly: *Értékek fénykörében.*

40 év értékutatás és jelen országos értékvizsgálat

Adalék egy új nemzetstratégia megalapozásához

Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003.

Felgyorsult tempójú világunkban (információs társadalom), nap mint nap különböző lehetőségek között kell választanunk, döntések sokaságát kell meghoznunk. Döntési helyzet elé állít a fogyasztói társadalom árukínálata, az információszerezés (honnán, milyen forrásból és mennyit), valamint a különböző életvezetési stratégiák közötti választás (mi fontosabb: a gyermeknevelés vagy a karrier; meddig tanuljunk, vagy mikortól dolgozzunk; munkaidőnket vagy szabadidőnket növeljük-e stb.). De vajon mi áll döntéseink mögött? Motiváció? Attitűd? Érték? S e fogalmak közt hol a határ? S mindez független a ténybeli belátásainktól, a tényítéleteinktől? Vagy össztársadalmi szinten vizsgálódva: vajon a szemünk előtt zajló társadalmi jelenségek, folyamatok nem vezethetők-e vissza *mögöttük álló* latens dimenziókra?

Hétköznapijainkban, a *közbeszéd*ben különösen gyakran hivatkoznak az *értékrendszer*beli különbségekre, mint végső magyarázatokra. A közelmúlt eseményei (rendszerváltás) – de mindennapjaink eseményei úgyszintén – különböző magyarázatot nyerne annak megfelelően, hogy ki milyen értékaspektusok, nézőpontok mentén vizsgálódik. A vizsgálatás *színvonalát* tekintve lehet hétköznapian pszichologizáló, esetenként politizáló, de lehet tudományos alapon nyugvó is. Ez utóbbira példa Varga Károly nemrégiben megjelent könyve, amely *tudományos eszközök igénybevételével* próbál választ találni a felvetődő problémákra; sőt merész módon sajátos, jövőben megvalósítandó társadalom- és emberierőforrás-fejlesztő programmal is előáll. A szerző, mint a könyv alcíméből is kiderül, négy évtizednyi kutatásait foglalja össze és helyezi egységes keretbe. Négy évtized alatt számos megoldandó tudományos problémával szembesült a kutató. Így többek között foglalkozott a nemzeti karakter problematikájával, a nemzeti kultúrák eltéréseinek szervezeti kultúrára gyakorolt hatásával, vagy ha mindennapjaink alapkérdéseit feszegetjük, akkor az értékrendszerek, vállalkozói-érvényesülési módok (ha tetszik életstratégiák) és a vallásos kultúra kapcsolatával; a politikai párt-preferenciáknak a vállalkozási hajlandósággal, életminőséggel való kapcsolatával stb.

E bőség láttán felvetődhet a kérdés: mely olvasórétnek szánja a szerző e művet, milyen funkciójú, szándékú és szemléletű? „Ezt a könyvet hétköznapi forgatásra és továbbgondolásra [...] az értékeket kultiváló (s tanulmányozni is óhajtó) minden magyar egyetemi hallgatónak ajánlom” – fogalmazódik meg a könyv első lapjain. Kérdés azonban, hogy a tudományos nyelvezet, a hivatkozott elméleti, illetve módszertani apparátus s a tárgyalt

résztémák sokasága kezelhető-e a célközönség számára? Meglátásunk szerint a megírtak befogadása fokozott koncentrációt és igényes önreflexiót kíván; ebből is következik kifejezett érnye, hogy az olvasó nem lehet passzív, s ezzel Varga eléri vállalt szándékát, miszerint *értékdiskurzust teremt*. S e diskurzusban való részvétel kölcsönös megtermékenyítő hatása alakítja ki az előítéletektől mentes „világnézeti és politikai ökumenét”. A kutatók (de a politikusok és a kedves Olvasók is) saját értékvonatkoztatásaik felismerése, nyílt vállalása, a tényekkel való össze nem keverése és a sajátjuktól eltérő álláspontok értő figyelése révén vehetnek részt e valóban érdemi és felelős párbeszéd folyamatos alakításában. Ezt a gyakorlatot azonban élesen el kell választani attól a nem reflexív eljárástól, ahol a kutatók saját *értékvonatkoztatásaikat* is objektív tudományos eredményként adják elő.

Ha a művet tágabb elmélettörténeti összefüggéseiben kívánjuk szemlélni, úgy elsőként a felvilágosodás dialektikájának *megcsavart* és *továbbvitt* logikájával találkozunk benne. Ott a felvilágosodás céljának választott *eszköze*, a racionalitás vált idővel az eredeti cél ellenében ható tényezővé; Varga értelmezésében pedig az egyéni autonómiát felszabadító emancipáció („emancipatórikus megatrend”), mint *eszköz* talál rá a magasabb életminőségre, mint elérendő *célra*. Mi ez a magasabb életminőség? A közgazdaságtudományi Nobel-díjas Amartya Sen megfogalmazásában nemcsak az anyagi javak megléte, hanem a más természetű javaké is (egészség, lelki béke, harmonikus életvitel, egyenlő lehetőségek stb.), amit csíkszentmihályi kutatásai alapján Varga még a munkavégzés örömeivel, az elévэгzett munka mások általi elismerésével is kiegészít. Sajátosan tehát nem csupán a jólét, a biztonságos anyagi háttér, hanem az ennek *megteremtéséhez vezető út is* része lehet a magasabb életminőségnek. Itt Varga ismét „csavar” egyet, mindenekelőtt azzal, hogy hallgat, s helyette inkább sejtet. Ha jól értettük hallgatását, ezen értékszociológiai összefoglaló művéből kihagyott Ronald Inglehart *posztmaterialista* értékek megragadására élesztett látásmódjának komplementereként, a tőkeszegény kelet-európai régióra alkalmazza „prematerialista” közelítésmódját. Inglehart Nyugat-Európára *megállapított* „csendes forradalmával” szemben tehát Varga a saját házunk táján *dolgozza ki* a csendes felemelkedés forradalmi modelljét. Gondolatvezetése impozáns: a mertoni anomiaelmélet „egészséges” térnyegyedésén (ahol a kulturális célok harmóniában állnak az elérésükhöz vezető kulturális eszközökkel) helyezi el Sen koncepcióját. E szellemi koordináták között válik Vargánál Sen capability fogalma a mertoni logika szerint ketté: *személyes hasznosságérzetet* biztosító funkcionális céljára, s az ennek keretfeltételeit nyújtó kapacitás (erőforrások) eszközére. A mindenkori kapacitáskihasználás szerinti funkcionálás (célirányos haladás, flow) *önmagában*, a kívánatosnak érzett anyagi szint alatt is életminőség-növelő tényező.

Az utóbbi évtized empirikus adatainak elemzését tárgyaló rész a sokoldalú tényfeltárás mellett ennek a koncepciónak a „fülöncsipésével” foglalatoskodik. Itt csak a prematerialista elmélet paraleljeként emelnénk ki az empiria sokaságából egyet. A tudományos tények furcsa fintora, miszerint a gyors meggazdagodási szándék, fogyasztás-orientáció éppen az *eredményes vállalkozói attitűd* ellenében ható tényező, míg a közvetlen fogyasztástól elrugaszkodóbb érékorientáció éppenhogy kedvez az eredményes vállalkozói beállítódásnak.

Érdemes néhány szót ejtenünk a szerző választott vizsgálódási módszeréről is. Búvópataként végigvonul az egész művön a *pragmatikus szociológiai* irányzat közelítésmódjának képviselője. Ennek lényege a nyugvópont nélküli, a megvitatásig, alkalmazásig, visszajelzésig, s ha kell módosításig folytatódó tudományos gondolkodás. A vizsgált jelenségben nem egy eleve ismert törvény ismételt igazolódását látják (dedukció), hanem azt keresik, hogy a jelenség mint okozat milyen releváns törvényszerűség(ek), mint ok(ok) alá

sorolható, illetve vezethető vissza. E *többszemponútú okkeresés* ún. *abduktív* módszere ennélfogva elméletigényes, ám megtalált magyarázatait nem abszolutizálja. Ezzel több legyet üt egy csapásra: egyrészt elhatárolja magát a dedukció módszerétől; másrészt a törvényszerűségek alá sorolásával rangot ad az empirikus eredményeknek; harmadrészt illetékesnek tartja magát arra, hogy beleszóljon a társadalomtervezés folyamatába, ezzel konkurenciát teremtve a közgazdaságtudomány avatott képviselőivel szemben. A konkurencia képe első látásra túlzónak tűnhet, ám a pragmatikus szociológja nem áll meg a törvényszerűségek megtalálásánál, hanem a jövőre nézve konkrét *cselekvési pályákat, programokat* is felvázol ezekre építve, s ezzel illetékességi körét a makrotársadalom életének befolyásolására is kiterjeszti. Ehhez társul, hogy a habermasi bírálható érvényességigény elfogadásával egyik törvényszerűséget sem hagyja reflektálatlanul, ami a megtermékenyítő *diskurzus* révén folyamatosan újabb és újabb törvényszerűségek relevanciájának felfedezéséhez, illetve *megalkotásához* vezethet el. Erre példát nyújt Varga, aki ezt két módszer alkalmazásával éri el a monográfia műfaji korlátai között: egyrészt eltérő látásmódokat ütköztet, s köztük szintézist teremt (lásd Kulcsár–Kreutz); másrészt egymást építő továbbgondolásra készítő elméleteket organikus egységbe foglal (lásd Merton–Sen). S mivel ezáltal új összefüggésbe helyezi azokat, így a kontextusba szövés finom eljárásával építi fel a *maga* – léthez kötött, de reflektált – *értékszociológiai törvényszerűségeit*.

Hajdu Jenő – Sággi Tamás

CONTENTS

Angelusz, Róbert – Róbert Tardos: OVER THE ONE FIFTH – KNOWLEDGE SOCIETY OR ENTERTAINMENT SOCIETY	3
Terestyéni, Tamás: OPINIONS ON THE USE OF INTERNET	35
Tölgyesi, János: INTENSIVE USERS OF THE INTERNET	55
Lengyel, György – Eliza Eranusz – Dániel Füleki – László Lőrincz – Viktória Siklós: AN EXPERIMENT WITH THE INTERNET IN A SMALL HUNGARIAN VILLAGE	79

300 Ft